

148

SUOMEN KIELIOPPI.

ALKEIS-, MUOTO- JA RUNO-OPPI.

OPPIKOULUJA VARTEN

KIRJOITTANUT

Georg - ARVI JÄNNES.

NELJÄS PAINOS.

HELSINGISSÄ

WEILIN JA GÖÖS'IN OSAKEYHTIÖN KIRJAPAINOSSA JA KUSTANTAMA.

1895.

... ..

№	Yksityy- muutt.	Määrä	Kuoli- ko. (su- kunn.)	Tuotteen laatu- luokitus	Netto- paino Kiloa	Puhdas- määrä Kiloina	Kahvipö- näk.	M a k

Tuotteen laatu

Tuotteen laatu- luokitus vastuu:
--

Määrä...
 Tuotteen laatu-
 luokitus...
 vastuu:

Ostajan nimi...
 Tuotteen laatu-
 luokitus...
 vastuu:

Määrä...
 Tuotteen laatu-
 luokitus...
 vastuu:

SUOMEN KIELIOPPI.

ALKEIS-, MUOTO- JA RUNO-OPPI.

OPPIKOULUJA VARTEN

KIRJOITTANUT

ARVI JÄNNES.

—>> NELJÄS PAINOS. <<—

HELSINGISSÄ

WEILIN JA GÖÖS'IN OSAKEYHTIÖN KIRJAPAINOSSA JA KUSTANTAMA.

1895.

Sisällys.

Alkulause.
Johdatus.

I. Alkeisoppi.

A. Äänneoppi.

	Siv.
I. Luku. Kielen äänteet ja kirjaimet §§ 1—6	5—8.
II. Luku. Tavut ja sanat §§ 7—10	8—10.
III. Luku. Korke ja laajuus §§ 11, 12	10—13.
IV. Luku. Äänneiden muutokset §§ 13—28	13—22.
I. Pitkien vokaalien ja diftongien muutokset 14 §	13—14.
II. Lyhyiden vokaalien muutokset §§ 15—19	14—16.
III. Umpinaisten konsonanttien heikkeneminen suljetussa tavuussa §§ 20—21	16—19.
IV. Konsonanttien muutokset typistyneen vartalon lopussa §§ 22, 23	19.
V. Viimeisen konsonantin heitto vokaalin edestä ja vartalon supistuminen §§ 24—27	19—21.
VI. <i>T</i> :n muuttuminen <i>s</i> :ksi <i>i</i> :n edessä 28 §	21—22.

B. Oikeinkirjoitusoppi.

I. Luku. Kirjainten oikeasta käyttämisestä §§ 29—33	22—24.
II. Luku. Välimerkeistä §§ 34—42	24—29.

II. Muotooppi.

Johdatus	30—32.
--------------------	--------

A. Sanain syntyoppi.

I. Luku. Yhdistys §§ 44—46	32—34.
II. Luku. Johto §§ 47—54	34—44.
A. Nominien johto §§ 47—51	34—39.
I. Substantiivit §§ 47—49	34—38.
II. Adjektiivit §§ 50, 51	38—39.
B. Verbien johto §§ 52—54	39—44.

B. Sanain taivutusoppi.

	Siv.
I. Luku. Nominin §§ 56—88	45—68.
a) Substantiivien ja adjektiivien deklinatsiooni §§ 56—70	45—58.
I. Deklinatsioonin yleiset säännöt §§ 59—62	45—48.
II. Taivutusluokat §§ 63—69	48—58.
1. <i>Ensimmäinen luokka</i> §§ 64, 65	49—52.
2. <i>Toinen luokka</i> §§ 66, 67	52—57.
3. <i>Kolmas luokka</i> §§ 68, 69	57—58.
b) Adjektiivien komparatsiooni §§ 71, 72	58—60.
c) Laskusanat §§ 73—76	60—63.
d) Pronominin §§ 77—78	63—68.
II. Luku. Verbit §§ 89—113	68—95.
I. Yksinkertaisen konjugatsioonin yleiset säännöt §§ 98—102	72—78.
II. Yhdistetyt ajallismuodot §§ 103, 104	78—81.
III. Taivutusluokat §§ 105—111	81—90.
1. <i>Ensimmäinen luokka</i> §§ 106—107	82—86.
2. <i>Toinen luokka</i> §§ 108, 109	86—89.
3. <i>Kolmas luokka</i> §§ 110, 111	89—90.
IV. Kielteiset muodot 112 §	90—94.
V. Refleksiiviset muodot 113 §	94—95.
III. Luku. Partikkelit §§ 114—121	95—102.
A. Adverbit §§ 114—118	95—99.
B. Postpositiionit 119 §	99—100.
C. Konjunktioit 120 §	100—101.
D. Interjektioit 121 §	101—102.

Runo-oppi.

A. Yleisiä määrittämiä (Poljento, runojalka, säe, säejakso) §§ 1—4	103—105.
B. Runokielestä §§ 5, 6	105—107.
C. Runon kaunistuskeinoista (Sointu ja kerto) §§ 7—10	107—109.
D. Eri runomitoista ja säkeenlajeista §§ 11—19	109—116.
I. Suomen vanha runomitta 12 §	110—112.
II. Uudemmat runomitat §§ 13—19	112—116.

Alkulause.

Tämä neljäs painos on, pieniä korjauksia lukuunottamatta, samallinen kuin v. 1890 ilmestynyt kolmas, sillä erotuksella vaan, että nyt olen isommalla kirjasilajilla erottanut alaluokilla luettavan *alkeiskurssin* muusta sisällyksestä. Sitä tehdessäni olen noudattanut ehdotusta, jonka Suomalaisen Normaalityönsä rehtori, yliopettaja toht. A. W. Streng pyynnöstäni on hyväntahtoisesti tehnyt ja josta täten lausun hänelle sulimmat kiitokset.

Kielihistorialliselta kannalta sopii kyllä tehdä muistutuksia tämän niinkuin muidenkin koulukielioppiemme esitystapaa vastaan; mutta koska eivät koulumiehet ole niitä tehneet, luulen parhaiten tyydyttäväni koulun nykyistä tarvetta jättämällä esityksen pääasiassa entiselleen.

Helsingissä Toukokuulla 1895.

Tekijä.

Johdatus.

Suomen kieli ahtaammassa merkityksessä on se kieli, jota Suomenmaan Suomalaiset puhuvat ja jota käytetään suomalaisessa kirjallisuudessa. Tätä kieltä puhutaan myös Suomen rajojen ulkopuolellakin suuressa osassa Inkerinmaata, ja siirtokuntien kautta se on levinnyt Keski- ja Pohjois-Ruotsiin, Ruijaan eli Pohjois-Norjaan, Venäjän Lappiin ja vieläpä Pohjois-Amerikkaankin.

Suomen kansan puhekieltä on kaksi päämurretta: *itäinen* eli savokarjalais-kainulainen, jota puhutaan suurimmassa osassa Suomenmaata eli koillispuolella sitä viivaa, jonka saattaa ajatella vedetyksi poikki Suomen niemen Uudesta Kaarlepyystä Haminaan, ynnä yllämainituissa paikoissa ulkopuolella Suomea, ja *läntinen* eli hämäläis-länsisuomalainen murre, jota puhutaan lounaispuolella mainittua viivaa.

Suomen kirjakieli perustettiin XVI:nnen vuosisadan viidennellä vuosikymmenellä — siis puoli neljättä sataa vuotta takaperin — Aapiskirjan ja Uuden Testamentin (1548) käännöksen ynnä muiden uskonnollisten kirjain kautta, jotka piispa *Mikael Agricola* toimitti suomeksi. Tämä kirjakieli perustuu pääasiallisesti länti-

seen murteeseen, mutta käytti jo alussa ja on myöhemmin aikoina alkanut yhä enemmän hyväksensä käyttää itämurteen sanavaraston ja taivutusmuotojen runsautta y. m. eteviiä omituisuuksia. Saattaa siis sanoa, että kansankielen murteet ovat yhtyneet kirjakielessä, joka kirjakieli taas sivistyksen ja kirjallisuuden levitessä vaikuttaa takaisin puhekieleen, synnyttäen yhteistä, murteellisista omituisuuksista yhä vapaampaa, *sivistynyttä puhekieltä*.

Suomen kieli on kuitenkin ainoastaan yksityis-osana eli murteena yleisemmässä kieliyhteydessä, jota sopisi sanoa Suomen kielesi laveammassa merkityksessä eli *Yhteis-Suomeksi*. Tämä Yhteis-Suomi käsittää seitsemän alakieltä eli päämurretta, jotka ovat seuraavat: 1 *Suomi*; 2 *Venäjän Karjala*; 3 *Aunus* eli *Lyygi*; 4 *Vepsä*; 5 *Vatja*; 6 *Viro*; 7 *Liivi*.

Suomen kieliyhteys kuuluu taas *suomalais-ugrilaiseen kielihaimoon*, joka käsittää seitsemän pääkieltä eli kieliyhteyttä; nämät ovat:

1. *Suomen kieli* (Yhteis-Suomi);
2. *Mordvan kieli*, jota on kaksi murretta: *Mokshan* ja *Ersan murre*;
3. *Tsheremissin kieli*, jota myöskin on kaksi päämurretta: *niittyläis-murre* ja *vuorelais-murre*;
4. *Lapin kieli*, jota on kuusi päämurretta, niiden joukossa *Inarin murre* Suomessa.
5. *Permin kieliyhteys*, joka käsittää kaksi sisarkieltä: *Syrjänin* ja *Votjakin* kielen eri murteineen;
6. *Obilainen* eli ostjakkilais-vogulilainen kieliyhteys, joka myöskin käsittää kaksi sisarkieltä: *Ostjakin* ja *Vogulin* kielen eri murteineen, ja
7. *Unkarin* eli *Magyarin* (lue Ma-dja-rin) kieli.

Suomalais-ugrilainen heimo luetaan taas neljän muun heimon, nim. *samojedilaisen*, *turkkilais-tatarilaisen*, *mongolilaisen* ja *mandshu-tungusilaisen* kanssa suureen *altailaiseen kielikuntaan*.

Tässä kirjassa esitellään *Suomen kirjakieltä*.

Kielioppi on kielen lakien esitys. Sen osina ovat:

I. Alkeisoppi, joka esittelee yksityisiä kielen äänteitä ynnä niiden merkitsemistä kirjoituksessa, ja joka sentähden jakautuu:

A. Äänneoppiin ja

B. Oikeinkirjoitusoppiin.

II. Muoto-oppi (etymologia), joka käsittelee sanojen syntyä ja taivutusta, ja joka siis jakautuu:

A. Sanain syntyoppiin ja

B. Sanain taivutusoppiin.

III. Lauseoppi (syntaksi), joka käsittelee sanojen järjestämistä lauseiksi. — Liite: Runo-oppi.

I. Alkeisoppi.

A. Äänneoppi.

I:nen luku. Kielen äänteet ja kirjaimet.

Äänteiksi sanotaan yksinkertaisimpia osia, joista 1 §. kielen sanat ovat muodostuneet. Äänteistä muodostuu tavuita ja tavuista sanoja. Suomen kielen sanoissa on kaksikolmatta äännettä, jotka ovat kahta lajia:

1) **Vokaaleja** (ääntiöitä), jotka yksinään saattavat muodostaa tavuita; niitä on kahdeksan, nimittäin *a*-äänne, *e*-äänne, *i*-äänne, *o*-äänne, *u*-äänne, *y*-äänne, *ä*-äänne ja *ö*-äänne, jotka merkitään vastaavilla kirjaimilla: *a*, *e*, *i*, *o*, *u*, *y*, *ä*, *ö*.

2) **Konsonantteja** (kerakkeita), jotka ainoastaan vokaalien kanssa yhdessä muodostavat tavuita; niitä on suomen kielen sanoissa neljätoista, nimittäin *d*-äänne, *h*-äänne, *j*-äänne, *k*-äänne, *l*-äänne, *m*-äänne, *n*-äänne, *p*-äänne, *r*-äänne, *s*-äänne, *t*-äänne ja *v*-äänne, jotka merkitään vastaavilla kirjaimilla: *d*, *h*, *j*, *k*, *l*, *m*, *n*, *p*, *r*, *s*, *t*, *v*, ynnä *eng*-äänne ja aspiratsiooni.

Muistutuksia.

1. Suomen *d* on oikeastaan heikon *r:n* kaltainen ja vienon äänelliseen *s:ään* (*z:hen*) vivahtava äänne. Suurimmassa osassa Suomenmaata ei sitä kuitenkaan enää osata ääntää, vaan se jätetään itämurteessa kokonaan ääntämättä tai korvataan muilla konsonanteilla (*h*, *v*, *j*), ja länsimurteessa se on useimmin paikoin muutunut *r*:ksi tai *l*:ksi. Sivistyneet käyttävät enimmäkseen ruotsinta-paista umpinaista *d*:tä.

2. Aspiratsiooni eli loppuhenkonen, joka on sanan lopusta kadonneen konsonantin jäännös, jätetään tavallisessa kirjakielissä kokonaan merkitsemättä, mutta kieliopeissa se tavallisesti merkitään apostroffilla, esim. *vene'*, *syö'*, *syödä'*.

3. Vieraskielisissä sanoissa, etenkin nimissä, tavataan usea suomalle outo äänne, niinkuin *b*-, *f*-, *g*-, *z*- (= venäjän *з*-), *sh*- (= ven. *ш*-), *zh*- (= ven. *ж*-), *kh*- (= ven. *х*-) ja *th*- (= englannin kielen *th*-) äänne.

2 §. Äänteet merkitään kirjoituksessa **kirjaimilla** (äänteenmerkeillä). Suomen kieltä kirjoitettaessa käytetään 28 kirjainta:

<i>a</i> , jolla merkitään <i>a</i> -äänne,	<i>o</i> , jolla merkitään <i>o</i> -äänne,
<i>b</i> , " " <i>b</i> - "),	<i>p</i> , " " <i>p</i> - "),
<i>c</i> , " " <i>s</i> - ja <i>k</i> - "),	<i>q</i> , " " <i>k</i> - "),
<i>d</i> , " " <i>d</i> - "),	<i>r</i> , " " <i>r</i> - "),
<i>e</i> , " " <i>e</i> - "),	<i>s</i> , " " <i>s</i> - "),
<i>f</i> , " " <i>f</i> - "),	<i>t</i> , " " <i>t</i> - "),
<i>g</i> , " " (<i>g</i> - "),	<i>u</i> , " " <i>u</i> - "),
<i>h</i> , " " <i>h</i> - "),	<i>v</i> , " " <i>v</i> - "),
<i>i</i> , " " <i>i</i> - "),	<i>x</i> , " " <i>ks</i> -äänteet),
<i>j</i> , " " <i>j</i> - "),	<i>y</i> , " " <i>y</i> -äänne,
<i>k</i> , " " <i>k</i> - "),	<i>z</i> , " " <i>z</i> ja <i>ts</i> -äänteet),
<i>l</i> , " " <i>l</i> - "),	<i>ä</i> , " " <i>o</i> -äänne),
<i>m</i> , " " <i>m</i> - "),	<i>ö</i> , " " <i>ä</i> - "),
<i>n</i> , " " <i>n</i> - "),	<i>ö</i> , " " <i>ö</i> - "),

Muutamia yksinkertaisia äänteitä merkitään myös kaksoiskirjaimilla:

<i>ng</i> , joilla merkitään <i>eng</i> -äänne,	
<i>kh</i> , " " <i>kh</i> - (= ven. <i>х</i> -) äänne),	
<i>sh</i> , " " <i>sh</i> - (= ven. <i>ш</i> -) "),	
<i>zh</i> , " " <i>zh</i> - (= ven. <i>ж</i> -) "),	
<i>th</i> , " " <i>th</i> - (= engl. <i>th</i> -) ").	

Vokaalit jakautuvat:

3 §.

1) Sävelensä mukaan:

a) korkeihin: *ä, ö, y; e, i.*

b) mataliin: *a, o, u.*

Korkeiden ja matalien vokaalien erotus sävelen korkeuteen nähden huomataan selvimmin, jos ne kuis-
katen äännetään perätysten, esim. *y* ja *u*, *ö* ja *o*, *ä* ja *a*.

Korkeita vokaaleja sopii myös kielen aseman mukaan nimittää etuvokaaleiksi, ja matalia takavokaaleiksi.

2) Suun muodon eli ääniväylän aukeuden mukaan jaetaan vokaalit:

a) avoimiin: *ä, a;*

b) puoliavoimiin: *ö, e, o;*

c) umpinaisiin: *y, i, u;*

Vokaalien molemmat jaot näyttää seuraava taulu:

	Korkeita	Matalia
Avoimia	<i>ä</i>	<i>a</i>
Puoliavoimia	<i>ö e</i>	<i>o</i>
Umpinaisia	<i>y i</i>	<i>u.</i>

Konsonantit jakautuvat:

4 §.

1) Ääntämistavan mukaan:

a) Umpinaisiin (explosivæ l. mutæ), joista ovat: soinnittomia: (tenues) *p, t, k*, (aspiratsiooni); (soinnillisia: (mediæ) *b*, kova *d, g*).

b) Suhuäänteisiin (spirantes), joista ovat: soinnittomia: (*f, th*), *s*, (*sh, kh*), *h*, (aspir.); soinnillisia: *v*, suom. *d, (z, zh), j*.

c) Nenä-äänteisiin (nasales): *m, n, eng-äänne.*

d) Täryäänteisiin (liquidæ): *l, r.*

2) Ääntämiskohdan mukaan konsonantit jakautuvat seuraavalla tavalla:

a) Huuliäänteisiin (labiales): *p, (b), m, (f), v.*

b) Hammasäänteisiin (dentales): *t*, (kova *d*), *n, (th), s, (sh)*, suom. *d, (z, zh), l, r.*

- c) Kurkku- l. suulakiäänteisiin (gutturales): *k*, (*g*),
ng, (*kh*), *h*, (aspir.), *j*.

Konsonanttien molemmat jaot näyttää seuraava taulu:

	Umpinaisia		Suhäänteitä		Nenä-äänt.	Täryäänt
	Soinnitt.	Soinnill.	Soinnitt.	Soinnill.		
Huuliaänteitä	<i>p</i>	(<i>b</i>)	(<i>f</i>)	<i>v</i>	<i>m</i>	
Hammasäänteitä	<i>t</i>	(kova <i>d</i>)	<i>s</i> , (<i>th</i> , <i>sh</i>)	<i>d</i> , (<i>z</i> , <i>zh</i>)	<i>n</i>	<i>l</i> , <i>r</i>
Kurkkuaänteitä	<i>k</i> , (<i>'</i>)	(<i>g</i>)	(<i>kh</i>), <i>h</i> , <i>'</i>	<i>j</i>	<i>ng</i>	

- 5 §. **Diftongi** (kaksoisääntiö) on kahden, samaan tavuuseen kuuluvan, (eri) vokaalin yhdistys (joista edellisellä on korko).

Diftongeja on suomen kirjakielessä 16. Ne ovat kahta lajia:

- 1) Aukenevaisia: *yö*, *ie*, *uo*, esim. *vyö*, *tie*, *tuo*.
- 2) Umpiloppuisia, jotka ovat:
 - a) *y*-loppuisia: *äy*, *öy* (*ey* Kalevalan kielessä), esim. *väylä*, *höyhen* (Kal. *leyhkeä*).
 - b) *i*-loppuisia: *äi*, *öi*, *yi*, *ei*, *ai*, *oi*, *ui*, esim. *näistä*, *söi*, *syitä*, *vei*, *nai*, *koi*, *pui*.
 - c) *u*-loppuisia: *au*, *ou*, *eu*, *iu*, esim. *kauppa*, *koulu*, *leuka*, *hiukka*.

- 6 §. Aukenevaisia diftongeja tavataan ainoastaan sanojen ensi tavuussa, eikä umpiloppuisistakaan diftongeista yleisesti käytetä muita kuin *i*-loppuisia ensi tavuuta edempänä. Jos kaksi vokaalia, joista jälkimmäinen ei ole *i*, yhtyy edempänä sanassa, niin ne äännetään erikseen, esim. *pieni-en*, *kääntä-ytyy*, *salpa-us*; *y* ja *u* saattavat kuitenkin tässäkin yhtyä edellisen vokaalin kanssa diftongiksi, esim. *kääntäytyy*, *salpaus*.

II:nen luku. Tavuut ja sanat.

- 7 §. Vokaalit ja diftongit yksinään tai yhteydessä yhden tai useamman konsonantin kanssa muodostavat **tavuuta**. Yhdestä tai useammasta tavuusta muodostuu **sana**.

Muist. Tavuu on se äännemäärä, jonka yhdellä painalluksella uloshengitetty ilma synnyttää.

Vokaalilla päättyvää tavuuta sanotaan **avonaiseksi**, 8 §. mutta tavuuta, joka päättyy konsonantilla (myös aspiratsioonilla), nimitetään **suljetuksi**. Siis ovat esim. tavuut *i-sä*, *luo-la* avonaisia, mutta *kis-sat*, *kor-te'* suljettuja tavuita.

Jokainen tavuu sanassa saattaa alkaa tai päättyä 9 §. millä vokaalilla tahansa, joll'eivät sanan muut vokaalit sitä estä (ks. 10 §). Mitä konsonantteihin tulee, niin

1) Tavuun alussa ei saata olla muuta kuin yksi lyhyt konsonanttiäänne;

tästä seuraa, että lainasanojen alusta katoa tavallisesti kahdesta tai kolmesta konsonantista muut paitsi viimeinen, esim. *pe-li*, *ranta*, ruots. sanoista *spel*, *strand*.

2) Kolmannen tai jonkin seuraavan tavuun alussa lyhyen vokaalin jäljessä ei suomen kieli ylimalkaan suvaitse kovia konsonantteja *p:tä*, *t:tä*, *k:ta* eikä myöskään *s:ää* eikä *h:ta*, vaan ne tavallisesti katoavat tai muuttuvat; ks. 24 §.

3) Tavuun lopussa ei myöskään saata olla mitä konsonantteja tahansa,

vaan

a) Ensi tavuun lopussa saattaa olla ainoastaan yksi lyhyt konsonantti tai kaksi eri konsonanttia, joista edellinen on *l*, *m*, *n*, (*ng*), *r* ja jälkimmäinen *p*, *t*, *k* tai *s*, esim. *vilp-pi*, *kilt-ti*, *pilk-ku*, *puls-ka*, *kimp-pu*, *simp-sukka*, *kent-tä*, *hank-kii*, *kens-ti*, *harp-paa*, *vart-tuu*, *turk-ki*, *murs-ka*.

b) Toisen tai jonkin seuraavan tavuun lopussa ei saa olla kuin yksi lyhyt konsonantti.

c) Sanan lopussa ei saata olla kahta konsonanttia eikä pitkää konsonanttia eikä muita yksinkertaisia, lyhyitä konsonantteja kuin *l*, *n*, *r*, *s*, *t* tai aspiratiooni.

Muist. Jos sanoja taivutettaessa tai johdettaessa syntyisi poikkeuksia näistä säännöistä, niin tapahtuu konsonantinmuutoksia; ks. 23 §.

10 §. **Vokaalisointu** on se suomen kielen omituisuus, että jokainen sana on joko korkeavokaalinen ja vaatii päätteisiin pelkkiä korkeita vokaaleja, tai matalavokaalinen ja vaatii päätteisiin matalat vokaalit *a, o, u*, korkeiden *ä, ö, y* vokaalien sijaan.

Korkeavokaalisessa sanassa on pelkkiä korkeita vokaaleja, esim. *käytetty, niittämistä, piitä, tietämätön*.

Matalavokaalisessa sanassa on kumminkin yksi matala vokaali; mutta sen ohessa saattaa siinä olla korkea *e* tai *i* (ei: *ä, ö, y*), esim. *parannettu, iloitemista, kukistamaton*.

Tästä seuraa, että useimmilla päätteillä ja liitännäissanoilla on kaksinainen muoto: korkea- ja matalavokaalinen, joista edellinen liittyy korkeavokaaliseen, jälkimmäinen taas matalavokaaliseen vartaloon, esim. *-y* ja *-u*, *-tä* ja *-ta*, *-tön* ja *-ton* (ks. ylemp.); *-pä* ja *-pa*, *-hän* ja *-han*, *-kö* ja *-ko*.

Muistutuksia.

1. Jos korkeavokaalisessa vartalossa ei ole muita vokaaleja kuin *e* tai *i*, niin käytetään taivutuspäätteiden ja liitännäissanujen korkeavokaalista muotoa, esim. *vet-tä, vie-ty, piiri-pä, ei-kö*. Ainoina poikkeuksina ovat partitiivit *mer-ta, ver-ta*, joita kirjakielessä käytetään enemmän kuin säännöllisiä muotoja *mer-tä, ver-tä*. Mutta johtopäätteiden liittyessä tämmöisiin vartaloihin pääsevät useimmiten matalat vokaalit *o* ja *u*, harvoin *a*, voitolle, silloinkin kun tämmöisen kantasanan loppuvokaalina on ollut *ä*, esim. *kivikko, veto-nen, tieto, piemus, kehruu, hiulus, heinikko*.

2. Yhdistetyt ja lainasanat eivät ole vokaalisoinnun alaisia, esim. *kirkkoväki, tällainen* (= *tän-lainen*); *kuvernööri, polyteknikko*.

III:as luku. Korke ja laajuus.

11 §. **Korke** on se suurempi äänen voima, jolla yksi tavuu toiseen verraten äännetään. Niin äännetään esim. *kau-pungissa* sanan ensimmäinen tavuu kovimmin kaikista, ja kolmas tavuu kovemmin kuin toinen ja neljäs. Tavut ovat siis korollisia tai korottomia.

1) Korke on kahtalainen: kovempi, pääkorke, ja vienompi, sivukorke. Pääkorke on aina sanan ensimmäisellä tavuulla, mutta sivukorke on tavallisesti 3:nnellä, 5:nnellä, 7:nnellä j. n. e. tahi, etenkin jos viisi- tai useampi-tavuisessa sanassa kolmas tavuu päättyy lyhyeen vokaa-liin, 4:nnellä, 6:nnellä, 8:nnellä j. n. e., mutta ei koskaan sanan toisella eikä viimeisellä tavuulla, esim. *öpin, öppivat, öppinèvat, öppimätön, öppimättömällä, öppimättömyudessa; töttelen, töttelevät, töttelemtön, töttelemtömyydellä, töttelemtömyudessa.*

Muistutuksia.

1. Säännöstä seuraa, että 1-, 2- ja 3-tavuisilla sanoilla on ainoastaan yksi korke, nim. pääkorke, että 4-tavuisilla sanoilla on paitsi pääkorkeoa ainoastaan yksi sivukorke ja aina 3-nnellä tavuulla, että 5-tavuisilla on myöskin yksi sivukorke joko 3:nnellä tai 4-nnellä tavuulla, että 6-tavuisilla on joko kaksi sivukorkeoa: 3-nnellä ja 5:nnellä tavuulla, tai yksi: 4:nnellä, että 7-tavuisilla on kaksi sivukorkeoa: joko 3:nnellä ja 5:nnellä tai 4:nnellä ja 6:nnellä j. n. e.

2. Suomen kielessä, niinkuin useimmissa muissakin kielissä, äännetään korollinen tavuu myöskin korkeammalla sävelellä kuin koroton.

3. Yhdistetyissä sanoissa on ainoastaan ensi osalla pääkorke, jota vasten muiden osien pääkorot muuttuvat sivukoroiksi, esim. *känsaköulu, mäantie.*

2) N. s. sanakorke eli se tapa, jolla sana korostetaan, kun se äännetään itsekseen, on erotettava lausekorosta eli siitä tavasta, jolla sana korostetaan ollessaan lauseessa muiden sanojen yhteydessä. Yhdenjaksoisessa puheessa muuttuu nim. eri sanojen korostus suuresti.

Niinpä useammat, etenkin yksitavuiset, pronominit, *olla* verbi ja partikkelit jäävät lauseessa tavallisesti aivan korottomiksi.

Muistutuksia.

1. Oratoorisesti sanotaan lausekorkeoa, kun sana toisen vastakohdaksi tehdään huomattavaksi tavallista kovemman painon kautta, esim.

Jumalall' on onnen ohjat,
Ei katehen kainalossa.

2. Runokoroksi (vert. latinan „ictus“) sanotaan tavuiden ääntevyyttä säikeessä. Se on yleensä sama kuin suorasanaissakin puheessa. Katso Runo-oppia.

12 §. 1) Äänteen **laajuus** (kvantiteetti) on se aika, jonka äänteen lausuminen vaatii.

Tältä kannalta äänneet, sekä vokaalit että konsonantit, ovat joko lyhyitä tai pitkiä; niin ovat esim. *u, i, l* ja *p* lyhyitä sanoissa *tuli, sitä, kylä, papit*, mutta pitkiä sanoissa *tuuli, siitä, kylä, pappi*.

Muist. Umpinaiset konsonanttiäänneet, omituisen muodostumistapansa vuoksi, eivät saata kuulua pitkään, vaan niiden pituus on siinä, että sitä äänen pysähdystä, joka syntyy ääniväylän täydellisestä sulkemisesta, kestää kauvemmin.

2) Diftongit ovat laajuudeltaan ylimalkaan pitkän vokaalin veroisia ja siis pitkiä. Kuitenkin äännetään ne *i*-loppuiset diftongit, jotka (sanoja taivutettaessa tai johdettaessa) ovat syntyneet lyhyestä vartalon loppuvokaalista ja päätteen *i*:stä, useimmissa murteissa niin, että *i* joko kuuluu hyvin lyhyesti tai kokonaan katoa, ja niitä sopii siis sanoa lyhyiksi. Niin on esim. *oi* pitkä sanoissa *voi, soita, talkoissa* (= *suo-i-ta, talkoo-i-ssa*), mutta lyhyt sanoissa *annoit* ja *valloittaa* (= *anta-i-t, valta-itta-a*; äännetään myös *annot, vallottaa*); samoin *ei* on pitkä sanoissa *vei, lukeissa* (= *vie-i, luke-e-ssa*), mutta lyhyt sanoissa *pappeina, käänteleisin* (= *pappi-i-na, käänte-le-isi-n*; äännetään myös *pappina, kääntelisin*).

3) Tavuut ovat laajuudeltaan lyhyitä, pitkiä tai keskiarvoisia.

a) Lyhyt on jokainen lyhytvokaalinen avonainen tavuu, esim. *pu-no-e-le-mi-a*.

b) Pitkä on jokainen pitkävokaalinen tai pitkä-diftonginen tavuu, esim. *vaa-raan, suo-ruus, tuors-tai*.

- c) Keskiarvoinen on jokainen lyhytdiftonginen tai suljettu lyhytvokaalinen tavuu, esim. *kasvoit*, *pars-kui*. Niitä sopii ääntää joko yhtä pitkään kuin pitkät tavuut tai lyhyemmin (varsinkin korottomina ollen), mutta ne vaativat aina enemmän aikaa kuin varsinaiset lyhyet tavuut.

IV:äs luku. Äänteiden muutokset.

Useimmat äänteiden muutokset tapahtuvat vartalon 13 §. viimeisessä tavuussa, etenkin kun päätteitä liitetään vartaloon.

I. Pitkien vokaalien ja diftongien muutokset.

Muutokset tapahtuvat *i*:n edessä seuraavien sääntöjen mukaan: 14 §.

1) Pitkät vokaalit lyhenevät ja muodostavat *i*:n kanssa pitkät diftongit, esim. *jää*: (*jää-i*:) *jäi*, *maa*: (*maa-ita*:) *maita*, *myy*: *myisin*, *puu*: *puinen*, *vieraa-na*: *vieraina*, *tapaa-t*: *tapaisit*.

Muist. Pitkä *ii* yhtyy päätteen *i*:n kanssa, niin että pitkä vokaali pysyy muuttumatta, esim. *pii*: (*pii-iden*:) *piiden*, *kaunii-t*: (*kaunii-iden*:) *kauniiden*; kaksitavuisissa sanoissa saattaa kuitenkin pitkä *ii* muuttua *e*:ksi ja yhtyä pitkäksi diftongiksi päätteen *i*:n kanssa, esim. *kauneina*.

2) Aukenevaiset diftongit kadottavat edellisen vokaalinsa, ja jälkimmäinen muodostaa *i*:n kanssa pitkän diftongin, esim. *vyö*: (*vyö-illä*:) *vöillä*, *vie*: (*vie-i*:) *vei*, *suo*: *soinen*, *luo*: *loisi*.

3) *I*-loppuisissa diftongeissa tämä *i* sulaa päätteen *i*:n kanssa yhteen, niin että diftongi pysyy muuttumatta, esim. *nai*, imperfekti (*nai-i*:) *nai*, *ui*: (*ui-isin*:) *uisin*, *laji* 1. *lai*: *kaikenlainen*.

Muist. Y- ja u-loppuisia diftongeja ei ole vartalon loppuva-
vuussa paitsi äy, sanassa käy; tässä y muuttuu v:ksi sekä i:n että
muidenkin vokaalien edessä, esim. kävin, kävisin, kävijä, kävelen, kä-
väisen.

II. Lyhyiden vokaalien muutokset.

(Muuttuvaisia ovat ä, a, e, i.)

15 §.

Ä ja a saattavat monikon ja ind. imperfektin i:n
edessä joko kadota tai muuttua ö:ksi, o:ksi, muodostaen
i:n kanssa lyhyet diftongit öi, oi, seuraavien sääntöjen
mukaan:

1) Kaksitavuisten vartaloin lopussa oleva ä aina kato-
o, esim. päivä: päivää, viettä-vät: viettivät; a kato-
o, jos sanan ensimmäinen vokaali on o taikka u; muulloin niissä a
muuttuu o:ksi, esim. otta-vat: ottivat, muna: munia, muu-
ta-a: muutti, koura: kouria, luola: luolissa, koira: koirilla,
muista-n: muistin; — kana: kanoille, viha: vihoissaan,
liuska: liuskoina, leuka: leukoina, laula-n: lauloin.

Muistutuksia.

1. A muuttuu vasten sääntöä o:ksi sanoissa puola ja suola,
esim. puoloissa, suoloissa, erotukseksi puoli ja suoli sanojen monikosta,
puolissa, suolissa.

2. A kato-
o vasten sääntöä: a) saada ja naida verbien johdan-
naisista ja taivutusmuodoista, joilla on päätteet -ja, -ma tai -va,
esim. saaja: saajilla, saama: saamia, naiva: naiville; b) monesta ver-
bistä, jossa ensimmäisenä vokaalina on a ja viimeisenä konsonan-
tina t, esim. ahtoi l. -ti, kastoi, -ti, malttoi, -tti, karttoi, -tti; kaatoi,
kaasi, saattoi, -tti, kaartoi, -rsi, saartoi, -rsi, vaartoi, -rsi, haastoi, -ti,
raastoi, -ti; taisi (harvoin taitoi), laittoi, -tti, maittoi, -tti, taittoi, -tti,
vaihtoi, -ti, haistoi, -ti, maistoi, -ti, paistoi, -ti, auttoi, -tti; mutta ainoas-
taan antoi, kantoi; matoi, satoi.

2) Useampitavuiset verbit kadottavat aina ä:n, a:n
ind. imperfektissä, esim. säikäytän: säikäytin, kumarran:
kumarsin, pelastan: pelastin.

3) Useampitavuiset nominit osaksi kadottavat ä:n,
a:n monikossa, osaksi muuttavat ne ö:ksi, o:ksi, osaksi

käyttävät molempia menetystapoja, esim. *sanoma*: *sano-*
mia, *etuisa*: *etuisia*, *väkevä*: *väkeviä*, *elävä*: *eläviä*, *parempa-*
na: *parempina*, *iäkkäimpä-nä*: *iäkkäimpinä*, *huolimattoma-*
lla: *huolimattomilla*; — *lattia*: *lattioita*, *helinä*: *helinoita*,
kantelija: *kantelijoita*, *leiviskä*: *leivisköitä*, *harakka*: *hara-*
koita, *kammita*: *kammitsoita*; — *tanhua*: *tanhuoita* l. *tan-*
huita, *sileä*: *sileitä* l. *sileitä*, *matala*: *mataloita* l. *matalia*,
ympyrä: *ympyröitä* l. *ympyriä*, *peruna*: *perunoita* l. *peru-*
nia, *kääntäjä*: *kääntäjiä* l. *kääntäjäitä*, *rihkama*: *rihkamia*
l. *rihkamoita*, *harava*: *haravia* l. *haravoita*.

Muistutuksia.

1. *Ä*, *a* katoovat *-mä-*, *-ma-* (myös *-ttömä-*, *-ttoma-*), *-mpä-*, *-mpa-*
(komp. ja superl.), *-isä-*, *isa-* ja *-vä-*, *-va-* päätteisistä johdannaisista
ja taiputusmuodoista, mutta muuttuvat *ö*:ksi, *o*:ksi, jos edellisessä
tavuussa on *i*, taikka jos *ä*:n, *a*:n edessä on kaksi konsonattia (muuta
kuin *mp*) tai pitkä konsonantti. Muut sanat saattavat sekä kadot-
taa *ä*:n, *a*:n että muuttaa ne *ö*:ksi, *o*:ksi.

2. Loppuvokaalit katoovat aina vartaloista *isäntä*, *emäntä* ja
ainoa: *isäntiä*, *emäntiä*, *ainoita*, ja ylimalkaan *ä* mielemmin katoo
kuin muuttuu *ö*:ksi.

E katoaa aina *i*:n edestä, esim. *mere-llä*: *merillä*, *jout-* 16 §.
sene-sta: *joutsenista*; *lyhye-nä*: *lyhyinä* (ei: *lyhyeinä*); *tule-n*:
tulin, *tulisin*; *vähene-vät*; *vähenevät*, *vähenevät*; *vete-nä*:
vetisinä.

Muist. *E* saattaa pysyä useampitavuisten verbien konditsio-
naalin preesensissä, esim. *katselisin* = *katselisin*; se pysyy myöskin
-ise-, *-inen-* päätteisissä nomineissa, jos näillä on alkuaan ollut päätte
-hise, *hinen*, esim. *Veteinen* l. *Vetehinen* *eteinen* l. *etehinen*, kanta-
sanoista *vete*, *vesi* ja *ete*, *esi*.

E muuttuu *j*:n edessä ja kaksitavuisten nominien 17 §.
yks. nominatiivissa *i*:ksi, esim. *menijä*, *kulkijain*, *antelijas*,
verbeistä *mennä*, *kulkea*, *annella* (vart. *mene*, *kulke*, *an-*
tele); *mere-llä*, *tuule-lla*, nom. *meri*, *tuuli*.

Muistutuksia.

1. *E* pysyy nominatiiveissa *itse*, *kaase*, *kolme*, *nukke* ynnä ni-
missä, semmoisissa kuin *Kalle*, *Raabe*; vartalo *miche* kadottaa *e*:n ja

kuuluu nominatiivissa *mies*; samoin pron. *kene, ken*. Useimmat var-
talot, joiden lopputavu on *se* vokaalin jäljessä, muuttavat sen nom:ssa
nen tavuiksi; poikkeuksina ovat *jousi, kasi, kuusi, kaase*.

2. *E* muuttuu myös tavallisesti verbien II infinitiivissä *e:n*
edessä *i:ksi*, esim. *luke-en: lukien, luke-essa: lukiessa* (harvemmin:
lukein, lukeissa).

- 18 §. *I* muuttuu monikon *i:n* edessä *e:ksi*, mutta kato-
muuten, jos *i* seuraa, esim. *risti: risteissä, kaupunki:
kaupunkeihin; etsi-vät*, imperf. *etsivät* (ei: *etsiivät*), *etsisi-
vät, metalli: jalometallinen* (ei: *j.-metalliinen*).

Muist. Muutamat kirjoittajat antavat *i:n* monikossakin kadota,
esim. (kaikissa) *kaupungissa*; raamatunkielessä taas *i* muuttuu *e:ksi*
imperfektissäkin, esim. *etsivät*.

- 19 §. Kun *i* joutuisi kahden vokaalin väliin, niin se muut-
tuu *j:ksi* ja siirtyy seuraavaan tavuuseen; tämä tapah-
tuu: 1) kaksi- ja useampitavuisten nominien monikon
partitiivissa ja genetiivissä, esim. *kaloi-na: (kaloi-a, -en:)
kaloja, kalojen, näyttelyi-nä: näyttelyjä, -jen*; 2) yksityi-
sissä sanoissa, *k:n* heiketessä katoomalla, esim. *aika,
poika: gen. ajan* (myös *aijan, aian*), *pojan* (runokiel. *poi-
jan, poian*); *kajahtaa, ojentaa* (joskus *oijentaa*), vert. *kai-
kuu, oikenee*.

III. Umpinaisten konsonanttien heikkeneminen suljetussa tavuussa.

- 20 §. Lyhytvokaalisen tai lyhytdiftongisen tavuun alussa
oleva umpinainen konsonantti *p, t, k* heikkenee, jos
tavuu (taivutuksen, typistyksen tai johtamisen kautta)
tulee suljetuksi.

Muistutuksia.

1. Heikkeneminen tapahtuu myöskin monitavuisten nominien
monikon partitiivissa ja genetiivissä lyhyen *i*-loppuisen diftongin
edessä, vaikka seuraava *t, d* ei sulje tavuuta; ks. esim. alempana.

2. Umpinaiset konsonantit pysyvät heikkenemättä: a) jos ovat
sanan alussa, esim. *panen: panna, tämä: tästä, kenen, nom. ken, adess.
kellä*; b) jos niiden edessä on jokin muu umpinainen konsonantti tai

s, esim. *piispa*: *piispan*; *konsepti* (myös *konsehti*): *konseptin*; *astua*: *astun*; *matka*: *matkan*; *isku*: *iskun*; — poikkeuksia: *pitkä*: *pitempi*, ja runokielessä, esim. *itettäviä*, *ei isetä*, *lasettakoon*; c) ollessaan *-ise(-se-)*päätteisten vartaloin viimeisen-edellisessä tavuussa, kun tämä tavuu vartalon typistyessä sulkeutuu, esim. *tuon-tapaise-lla*: *tuon-tapaista*; *jupise-t*: *jupiskoon*, *entise-n*: *entistä*, *tutise-n*: *tutista*; *talonpoikaise-t*: *talonpoikaissäätty*, *halkaise-n*: *halkaissut*; — poikkeuksia tavataan kuitenkin, esim. *pappissäätty* l. *papissäätty*, *rankaista* l. *rangaista*, ja runokielessä: *kullaista*, *ennistä* y. m.; d) possessiivisuffiksien edessä, esim. *pojan*: *poikansa*, *kädet*: *kätemme* (ks. 79 §, 4).

Heikkeneminen tapahtuu seuraavien sääntöjen mukaan: 21 §.

1) Pitkät konsonanttiäänteet *pp*, *tt*, *kk* lyhenevät *p*:ksi, *t*:ksi, *k*:ksi, esim. *kuppi*: *kupit*, *kuppei-hin*: *kupeissa*; *kannatta-va*: *kannatat*, *kannatettu*; *merkki*: *merkin*, *harakka*: *harakan*, *harakkoi-na*: *harakoilla*, *harakoita*, *harakoiden*.

2) Lyhyet *p*, *t*, *k*, joiden edessä on nenä-äänne, yhtyvät tämän kanssa pitkäksi nenä-äänteeksi, *mm*:ksi, *nn*:ksi, *ng*:ksi, esim. *parempa-na*: *paremmaksi*; *ammen-ta-nut*: *ammennettu*; *tunke-a*: *tunget*, *kaupunki*: *kaupun-geita*.

3) Muuten lyhyet umpinaiset konsonantit heikkenevät seuraavalla tavalla:

a) *p* muuttuu *v*:ksi, esim. *apu*: *avun*, (*seipähä*:) *seipää-n*: *seiväs*; *salpa*: *salvan*, *arpi*: *arven*.

b) *t* muuttuu *d*:ksi, paitsi *l*:n ja *r*:n jäljessä *l*:ksi ja *r*:ksi, esim. *pata*: *padan*, (*katehe*:) *katee-lla*: *kade'*; *tahto*: *tahdon*, *armahta-a*: *armahdan*; — *pelto*: *pellon*, *parta*: *parran*.

Muist. Kun *-ähtä-*, *-ahta-*päätteisistä verbeistä johdetaan kausatiiviverbejä päätteellä *-yttä*, *-utta*, tai teonnimiä päätteellä *-ykse* (*-ys*), *-ukse* (*-us*), niin *t* usein katoa, ja *h*-kin saattaa silloin kadota, esim. *säikähtää*: *säikähdyttää*, *säikähyttää*, *säikäyttää*; *säikähdys*, *-hys*, *-ys*; *katsahdus*, *-hus*, *-us*. — Kalevalan kielessä vokaalin ja *h*:n jäljessä oleva *t* aina heikkenee kadoten, esim. *kahen*, *veän*, *saa'a*.

- c) *k* tavallisesti katoa, mutta saattaa *h:n* jäljessä pysyäkin, esim. *vika*: *vian*, *luke-a*: *luen*, *puke-a*: *pu'in*, *raaka*: *raa'an* (l. *raan*), *luoko*: *luo'on*, *lyököön*: *lyö'ös*, *ruoka*: *ruoan* (l. *ruuan*); *velka*: *velan*; *parku-a*: *parun*; *nahan* l. *nahkan*.

Poikkeuksia.

1. *K* heikkenee *j:ksi*: *a*) *l:n*, *r:n* ja *h:n* jäljessä, *e:n* seurattessa, esim. *kulkea*: *kuljen*, *särkeä*: *särjen*, (*lahkehe*:) *lahkeen*: *lahje'*, *puhkean*: *puhjetkoon*; moni muuttaa sen *j:ksi* *ä:n*kin seurattessa, esim. *nälkä*: *nälän* l. *näljän*, *härkä*: *härän* l. *härjän*, *tähkä*: *tähän* l. *tähkän*, joskus *tähjän*; (runokielessä *k* sitä vastoin katoa sekä *e:n* että *ä:n* edestä, esim. *kulen*, *sären*, *lahe*; *nälän*, *härän*); — *β*) tavallisesti *i-loppuisen* diftongin jäljessä, esim. *taika*: *taijan* l. *taian*, *reikä*: *reijän* l. *reiän*, *aikoa*: *aijon* l. *aion* (mutta *ajan*, *pojan*, *kajahtaa*, *ojentaa*, ks. 19 §, 2); moni muuttaa *k:n* *j:ksi* muutenkin *i:n* jäljessä, esim. *ikä*: *iän* l. *ijän*, *ikeen*: *ies* l. *ijes*.

2. *K* heikkenee *v:ksi*: *a*) kahden *u:n* tai *y:n* välissä, esim. *luku*: *luvun*, *hiukua*: *hiuvun*, *kyky*: *kyvyn* (harv. *lu'un*, *ky'yn*); — *β*) tavallisesti *u-loppuisen* diftongin jäljessä, esim. *leuka*: *leuvan* l. *leuan*, *kauka*: *kauvan* l. *kauan*, *karvas* l. *kauas*; — *γ*) *o:n* edessä *velka* sanan johdannaisissa *velvollinen* ja *velvoittaa* ja joskus muutenkin, etenkin raamatunkielessä, esim. *pelko*: *pelon* l. *pelvon*, *salko*: *salon* l. *salvon*; *huovon*, *luovon*, *ruovon* (myös *huo'on*, *luo'on*, *ruo'on*, ks. 42 §, 5, b); *tuhvan*, *lohvon*, tavall. *tuhan* l. *tuhkan*, *lohon* l. *lohkon*.

3. *K* heikkenee imperatiivin (optatiivin) yksikön 2 persoonassa *l:n*, *n:n*, *r:n* jäljessä näiden kaltaiseksi, s. o. *t:n* pehmennyssäntöjen mukaan; esim. *tulkoon*, *menköön*, *surkoon*: *tullos*, *mennös*, *surros* (ei: *tulos*, *mengös*, *suros*).

4. *K* pysyy *h:n* jäljessä kolmannen tavuun alussa, esim. *happakon*, ja samoin toisessakin tavuussa melkein aina, jos *h:n* edessä on diftongi tai pitkä vokaali, esim. *aihkata*, *keuhkon*, *löyhkän* (vert. *löyhä*: *löyhän*), *haahkan*; mutta *kiihottaa* (ei: *kiihkottaa*), *pyykin* (ei: *pyyhkin*). Lyhyenkin vokaalin ollessa edellisessä tavuussa *k* usein mielemmin pysyy, etenkin jos sana sen katoomisen kautta tulis; toisen sanan kaltaiseksi; esim. *tehkös*, *nähkös*; *lahkon*, *pahkan*, *rahkan*, *pihkan*, *puhkun* (vert. *lahon*, *pahan*, *rahan*, *pihan*, *puhun*).

5. *K* heikkenee samassa sanassa aina samalla tavalla, vastoin edellisiä määräyksiäkin, esim. *kulkea*: *kuljen*: *kuljin* (ei: *kulin*), *särkeä*: *särjen*: *särjin* (ei: *särin*); mutta *arka*: *aran*: *arempi* (harvemmin *arjempi*), *arin*; *alkaa*: *alan*: *alettiin* (myös *aljettiin*); samoin *pyyhe* (ei: *pyyhje*), sanasta *pyyhkiä*: *pyyhkin*.

IV. Konsonanttien muutokset typistyneen vartalon lopussa.

Jokaisella suomen kielen sanalla on vartalo, joka 22 §. päättyy vokaalilla; monella sanalla on sitä paitsi toinen, konsonantilla päättyvä vartalo, josta loppuvokaali *e, a, ä* (harvoin jokin muu) puuttuu. Tällaisia sanoja sanotaan **typistyväsiksi**, esim. *joutsene-n: joutsen, joutsen-ta, pese-n: pes-tä*.

Typistyneessä vartalossa tapahtuu useita konsonant- 23 §. tinmuutoksia, siitä syystä ett'eivät kaikki konsonantit saada olla tavuuden tai sanain lopussa (vert. 9 §, 3).

1) Konsonanttiyhtymistä pysyy ainoastaan *lt, nt, rt* ensimmäisen tavuun lopussa, esim. *jälte-nä: jält-tä, kante-na: kant-ta, parte-na: part-ta*.

2) Muuten kahdesta konsonantista jompikumpi kato-
too: a) tavallisesti edellinen (*p, k*, ja nomineissa *t s:n* sekä *n t:n* edestä), esim. *lapse-na: las-ta, kysymykse-nä: kysymys-tä, veitse-nä: veis-tä, kolmante-na: kolmat-ta*; b) joskus jälkimmäinen (*p m:n, t h:n* ja verbeissä *s t:n* jäljestä), esim. *nuorimpa-na: (nuorim:) nuorin* (ks. seur. säänt.), *nuorin-ta, yhte-nä: (yht-tä:) yh-tä, kaitse-va: kait-koon*.

3) *M* muuttuu *n:ksi*, esim. *onnettoma-na: onneton, onneton-ta, toime-na: toin-ten*.

4) *H* ja *k* muuttuvat sanan lopussa aspiratsiooniksi, esim. *tervehe-nä: (terveh:) terve'*; *ostaka-a* (täydell. imperat:n vart. *ostaka*, typist. *ostak:*) *osta'*.

V. Viimeisen konsonantin heitto vokaalin edestä ja vartalon supistuminen.

Ylempänä (9 §, 2) on jo mainittu, ett'ei suomen kieli 24 §. mielellään suvaitse kovaa konsonanttia, *s:ää* eikä *h:ta* kahden lyhyen vokaalin välissä edempänä sanan toista tavuuta; huomattavimmat muutokset, jotka tästä syntyvät, ovat seuraavat:

1) *T* katoa, esim. alkuperäisestä vartalosta *lyhyte* (josta typist. *lyhyt*): *lyhye-nä*, *honka-te-n*: *honkaen*, *sano-te-n*: *sanoen*, *salpata* (josta typist. *salvat-koon*): *salpaa*.

2) *S* on ensin muuttunut *h*:ksi, esim. *kirvese* (josta typist. *kirves*): *kirvehe-n*, *vierase* (typist. *vieras*): *vieraha-n*.

3) *H*, sekä alkuperäinen *että s*:stä syntynyt, katoa nykyisessä kielessä tavallisesti, samoin vartalon *k*, esim. *terveh-e-n* (typist. *terve'*): *tervee-n*, *vieraha-n*: *vieraa-n*, *maja-han*: *majaan*; *kasteke* (typist. *kaste'*): *kastee-ssa*.

25 §. **Supistuminen** on sellainen muutos sanassa, että kaksi lyhyttä vokaalia, joiden välistä konsonantti on kadonnut, yhtyy pitkäksi vokaaliksi tai pitkäksi diftongiksi.

26 §. Suomen kielessä on kahta lajia sanoja, joiden **vartalossa** supistus tapahtuu (pääteistä huolimatta, 24 §:ssä mainittujen konsonanttien kadottua) ja joita sen tähden sanotaan **supistuvaisiksi**.

1) Ensimmäiseen lajiin kuuluvat sellaiset sekä nomininit että verbit, joiden kahdessa viimeisessä tavuussa on samat vokaalit ja jotka sentähden, konsonantin kadottua aina supistuvat, esim. *vieraha-n*: *vieraa-n*, *terveh-e-n*: *tervee-n*, (*keväte-n*:) *kevättä-n* (typist. *kevät*): *kevää-n*; *lupata-va*: *lupaa-va*, *määrätä-vä*: *määrää-vä*, *kasteke*: *kaste-ssa*.

Muist. Ainoastaan runokielessä käytetään näitä vartaloita supistumattomina. Nominieissa *h* silloin pysyy kahden viimeisen vokaalin välissä, esim. *vierahan*, *tervehen*, käytetäänpä *h*:ta silloin *tn* ja *kn*:kin korvauksena, vaikka väärin, esim. *kevähän*, *kastehen*; verbeissä *tn* kadottua syntyneet pitkät vokaalit *aa*, *ää* muuttuvat *oa*:ksi, *ää*:ksi, esim. *lupoava*, *määreävä*.

2) Toiseen lajiin kuuluvat sellaiset kolmitavuiset verbit, joiden viimeisessä tavuussa on *ä*, *a*, mutta edellisessä jokin muu vokaali; nämät sanat saattavat joko supistua, etenkin jos toisessa tavuussa on puoliavoin vokaali, tai pysyä supistumatta; supistuessa jälkimmäi-

nen vokaali muuttuu edellisen kaltaiseksi, esim. *häpeä-n* l. *häpee-n*, *kokoa-n* l. *kokoo-n*; *häviä-n*, *melua-n*, harvemmin *häviä-n*, *meluu-n*.

Muist. Joskus, uudemmassa runokielessä tällaiset nominivartalotkin supistuvat, esim. *sileä*, *ainoa*: *silee*, *ainoo*.

Myöskin taivutuspäätteiden liittyessä vartaloon ta- 27 §. pahtuu usein supistumisia: 1) jos päätteiden alkuvokaali on sama kuin vartalon loppuvokaali, niin ne yhtyvät yhdeksi pitkäksi, esim. *kääntä-ä*: *kääntää*, *kala-a*: *kalaa*; 2) *e* seurattessaan muuta vartalon vokaalia kuin *i*:tä muuttuu usein *i*:ksi ja muodostaa pitkän diftongin edellisen vokaalin kanssa, esim. *honka-en*: *honkain*, *luke-e-ssa*: *lukeissa* (tavall. *lukiessa*, ks. 17 §, *Muist.* 2); 3) *i*, jonka edestä vartalon loppuvokaali on kadonnut, yhtyy tämän-edellisen vokaalin kanssa pitkäksi diftongiksi, esim. *lyhye-nä* (*lyhye-i-nä*): *lyhyi-nä*, *porstua*: *pors-tui-ta*, *sileä*: *silei-tä*, *hopea-inen* l. *hopeinen*. (Tämän kaltaisia ovat myöskin pitkien vokaalien ja diftongien muutokset *i*:n edessä, ks. 14 §).

Muist. Kun toisen tavuun alussa oleva *k* heikkenee katoamalla, niin sen ympärillä olevat vokaalit myöskin usein supistuvat pitkiksi vokaaleiksi tai diftongeiksi, esim. *makaan*: *maata*, *laki*: *lailinen*, *tekee*: *teen*, *tein*; *sikiää*: *siittää*, *koettaa* l. *koittaa*, *näkee*, impf. *näin*, *näkyä*: *näyttää*, *raaka*: *raa'an* l. *raan*.

VI. **T**:n muuttuminen **s**:ksi **i**:n edessä.

T muuttuu *s*:ksi *i*:n edessä:

1) Kaksitavuisten *e*-loppuisten nominien yksikön no- 28 §. minatiivissa ja monikon vartalossa, esim. *vete-nä*: *vesi*, *vesi-llä*; samoin *paasi*, *jälsi*, *kynsi*, *varsi*, vartaloista *paate*, *jälte*, *kynte*, *varte*; *yksi*, *kaksi*, *haaksi* l. *haahti*, vartaloista *yhte*, *kahte*, *haahte* (alkujaan *ykte*, *kakte*, *haakte*).

Muist. *T* pysyy muuttumatta sanassa *neiti* ja samoin *h*:n jäljessä sanoissa *lehti*, *tähti*, *pihti* (vart. *pihte* t. *pihti*); *lahti*, *vahti* (harv. *laksi*, *vaaksi*).

2) Useampitavuisten *-nte*-päätteisten laskusanain ja *-yte-*, *-ute*-päätteisten ominaisuudennimien monikon var-

talossa, jolloin jälkimmäisissä *k* ilmaantuu *s:n* eteen, esim. *kolmante-na: kolmansi-na, tuhante-na: tuhansi-na; hyvyyte-nä: hyvyiksi-nä, kalleute-na: kalleuksi-na*. Samoin on luultavasti käynyt myöskin yksikön nominatiivissa, vaikka myöhemmin tuo *e:stä* syntynyt *i* ja sitten *s:n* edellinen konsonantti on kadonnut (ks. 9 §, 3) c), esim. vart. *kolmante*, nom. *kolmansi, kolmans, kolmas; hyvyte: hyvyys*.

Muistutuksia.

1. *Tuhante* sanan yksikön nominatiivina käytetään kuitenkin typistynyttä vartaloa *tuhat* (eikä *tahas*).

2. Muissa monitavuisissa *e*-loppuisissa nomineissa *t* tavataan viimeisenä konsonanttina ainoastaan vokaalin jäljessä, ja katoa (ks. 24 §, 1), esim. *lyhyte* (typist. *lyhyt*): *lyhye: lyhyi-tä*.

3) Kaksi- ja useampitavuisien *ä*-, *a*-loppuisten verbien ind. imperfektissä, jos *t:n* edessä on *l, n* tai *r*, esim. *kielsi, ammensi, kumarsi*.

Muistutuksia.

1. Runokielessä *t* pysyy, esim. *kielti, murti*. Samoin jätetään *kyntää* verbissä *t* mielemmin muuttamatta: *kynti*, erotukseksi sanasta *kynsiä*.

2. *T* muuttuu *s:ksi* myöskin pitkän vokaalin tai diftongin jäljessä verbeissä *huusi, kaasi, pyysi, taisi, tiesi, löysi*. Useammat tällaiset verbit jättävät kuitenkin *t:n* muuttamatta, niinkuin *hoiti, voiti, jouti, nouti*, tai suvaitsevat molempia muotoja, niink. *hääti* l. *hääsi, jääti-si, sääti-si, kiiti-si, hyyti-si, syyti-si, sieti-si, jäyti-si*.

3. Seuraavat *e*-loppuiset verbit noudattavat edellistä sääntöä: *potea, tuntea, lähteä*, impf. *posi, tumsi, läksi* l. *lähti*.

4) Supistuvaisten verbien ind. imperfektissä, esim. alkuperäisistä vartaloista *lykkätä, putota: (lykkätä-i: lykkäti:): lykkäsi, (putota-i: putoti:): putosi*.

B. Oikeinkirjoitusoppi.

I:nen luku. Kirjainten oikeasta käyttämisestä.

29 §.

Pitkät vokaalit, samoin kuin pitkät konsonanttiäänteetkin, merkitään suomen kielessä kahdella kirjaimella, esim. *maalleen, kiitos, kyyristää, muutti*.

Eng-äänne merkitään lyhyenä, *k*:n edessä olles- 30 §.
saan *n*:llä, esim, *sanka* (vert. *santa*), ja pitkänä, vokaal-
lien välissä ollessaan *ng*:llä, esim. *sangan* (ei äännetä:
san-gan).

Isoa alkukirjainta käytetään:

31 §.

1) Lausejakson alussa ja pisteen jäljessä, esim. *Ei merta pisaroita soudeta. Yksi on virhe ottajalla, yhdeksän epäilijällä.* Samoin kysymys- ja huutomerkinkin jäljessä, joll'eivät ole lainatun lauseen lopussa, jota johdava lause seuraa, esim. *Joko lähdetään? Lähdetään vaan! Minä olen valmis.* Mutta: „*Mistä täältä tie menee kylään?*“ *kysyi matkalainen.* „*Kääntykää oikealle!*“ *vastasi paimenpoika.*

Lainatun lauseen alussa kaksoispisteen jäljessä käytetään myös tavallisesti isoa alkukirjainta, esim. *Jeesus sanoi:* „*Sallikaat lasten tulla minun tyköni!*“

2) Ominaisnimissä, esim. *Elias Lönnrot, Päijänne, Suomi.*

Muist. Myöskin kansalaisten nimet kirjoitetaan tavallisesti isolla alkukirjaimella, erotukseksi vastaavista adjektiiveista, esim. *Mainioimpia nykyajan runoilijoita on Suomalainen Johan Ludvig Runeberg; neron monipuolisuudessa hän voittaa kaikki ruotsalaiset runoniekat.* — Samoin käyttävät useimmat isoa kirjainta kuukausien nimien alussa, niinkuin *Tammikuu, Helmikuu* j. n. e.

3) *Jumala* sanassa (paitsi pakanoiden jumalista puheen), niiden henkilöiden arvonimissä, joille kirjoitetaan, päällekirjoituksissa, puhuttelusanassa *Te*, ja usein muutenkin, kun tahdotaan kunnioitusta osottaa.

4) Tavallisesti runoudessa, säkeiden alussa.

Jos sana on kirjoituksessa jaettava kahdelle riville, 32 §.
niin tämä jako tapahtuu tavuittain, ääntämisen mukaan; tässä on huomattava, että keskellä sanaa oleva pitkä konsonanttiäänne jakautuu kahdelle tavuulle, esim. *pal-lo* eikä *pa-llo*, ja kahdesta tai kolmesta eri konsonantista luetaan ainoastaan viimeinen jälkimmäiseen

tavuuseen, muut edelliseen, esim. *harnis-ka* (ruots. *harnesket*), *kons-ti* (ruots. *kon-sten*).

33 §. Tavallisimmat kirjoituslyhennykset ovat seuraavat:

ed. = edellinen	nim. = nimittäin
ent. „ entinen	n:o „ numero
e. pp. „ edellä puolenpäivän	nyk. „ nykyinen
esim. „ esimerkiksi	p. „ {penni, penniä
h:ra „ herra	„ {päivä, päivänä
j. n. e. „ ja niin edespäin	s., siv. „ sivu, sivulla
j. pp. „ jälkeenuolenpäivän	s. o. „ se on
k:lo „ kello	t. „ tai
ks. „ katso	v. „ vuonna
l. „ eli	vert. „ vertaa
m. „ markka, markkaa	y. m. „ ynnä muuta.
muist. „ muistutus	

Muist. Muuten sanoja lyhennettäessä niiden loppupuolen poisjättämällä, on meneteltävä niin, että lyhennetyin sanan loppuun jää konsonantti, jota seuraisi vokaali, esim. *Tammik.* (= Tammikuun l. Tammikuuta), *yks.* (= yksikkö). Sijapäätteitä ei saa kuitenkaan jättää pois, jos siitä seuraisi epäselvyyttä, vaan pantakoon ne ilmi kaksoispisteen jälkeen, joka osottaa, että vartalo on lyhennetty, esim. *Me viivymme kaupungissa Jouluk. 10 p:stä Helmik. 2 p:ään saakka.* Näin on aina meneteltävä, kun numerolla ilmoitetaan taitutettava laskusana, jolla ei ole perässään samassa sijassa olevaa substantiivia, esim. *Pankki pidetään avoinna k:lo 10:stä k:lo 1:een. Pietari I sai Pultavan luona täydellisen voiton Kaarle XII:sta.*

II:nen luku. Välimerkeistä.

34 §. Välimerkkien tarkoituksena on osottaa ne pitemmät tai lyhemmät pysähdykset, jotka kirjoitusta luettaessa ovat tehtävät lauseiden (ja niiden osien) välillä, sekä muuten tehdä kirjoitus lukijalle selvemmäksi.

Varsinaiset välimerkit.

Välimerkit ovat joko

35 §.

1) suurempia, jotka pannaan lausejaksojen loppuun: piste (.), kysymysmerkki (?) ja huutomerkki (!); tai

2) pienempiä, joita käytetään erottamaan lausejakson eri osia toisistaan; ne ovat pilkku l. komma (,), puolipiste l. semikoolon (;) ja kaksoispiste l. koolon (:).

Pistettä käytetään sellaisen lausejakson lopussa, joka sisältää väitteen tai kertomuksen, esim. *On joessa joitakuuta: hakojakin, haukiakin.* Pistettä käytetään myöskin sanoja lyhennettäessä, esim. *nyk., ks., j. n. e.*

36 §.

Muist. Lainatun lauseen loppuun ei panna pistettä, jos se on johtavan lauseen edellä tai sisässä; esim. „*Ennen virsta väärää kuin vaaksa vaaraa,*“ on suomalainen sananlasku.

Kysymysmerkkiä käytetään suoranaisen (s. o. päälauseena olevan) kysymyksen jäljessä, esim. *Mistä tulet? Tiedätkö sen kaupungin, joka on lähinnä Helsingiä? „Oletko kuullut uutisen?“ kysyttiin minulta.*

37 §.

Muist. Epäsuora (s. o. sivulauseena oleva) kysymys ei vaadi jälkeensä kysymysmerkkiä, esim. *Minä tahdon tietää, minne menet.*

Huutomerkkiä käytetään:

38 §.

1) Huudahdus- ja puhuttelusanojen jäljessä, esim. *Ah! Voi minua! Hyvä herra! sanoi talonpoika.*

2) Huudahdus-, toivotus- ja kehotuslauseiden jäljessä, esim. *Kuinka kaunis on illan kuu! Jos mun tutuni tulisi! „Eläkää aina sovussa keskenänne!“ oli kuolevan isän viimeinen lause.*

Muistutuksia.

1. Jos huudahdus- tai puhuttelusana on yhteydessä samallaisen lauseen kanssa, niin ne erotetaan toisistaan ainoastaan pilkulla, ja huutomerkki pannaan vasta lauseen loppuun, esim. *Pidä, Herra, huolta minusta! Voi, kuinka nyt kuolema kaunis ois!*

2. Toivotus- ja kehotuslauseiden jäljessä sopii joskus käyttää pistettä huutomerkin asemasta.

39. § **Pilkkua** käytetään:

1) Erottamaan saman lausejakson eri lauseita toisistaan, esim. *Päivä on jo mailleen mennyt, ja yö levittää mustan huntunsa yli maan. Kun uusi aamu alkaa, on höyryhepo jo jättänyt taakseen puolen Suomenmaata. Johannes Gutenberg, joka keksi kirjapainotaidon, kuoli suuressa köyhyydessä.*

Muistutuksia.

1. Pilkkua ei panna kopulatiivisten ja disjunktiivisten lauseiden väliin, jos niillä on yhteinen subjekti, esim. *Hän korottaa kansat ja kukistaa ne. Lapset ovat aina valmiit kuuntelemaan, joko sinä kerrot satuja tai soitat kanteletta.*

2. Pilkulla ei myöskään eroteta lyhennettyä temporaali- tai että-lauseetta päälauseesta, ellei selvyys sitä vaadi, esim. *Kevään tullessa suot sulavat. Näin tähden lentävän.*

2) Erottamaan rinnastettuja lauseenosia,

a) joiden välistä konjunktio *ja* on jätetty pois, esim. *Häneltä kuoli isä, äiti, koko suku suurena nälkävuonna.*

b) joiden välissä on jokin konjunktiooneista *mutta, vaan, siis*, esim. *Aasi on hidas, mutta kestävä. Kaikki ihmiset ovat kuolevaisia, siis mekin.*

Muist. Jos substantiivilla on kaksi adjektiiviattribuuttia, niin pilkku jätetään näiden välistä pois, joll'ei jälkimmäisellä ole erityistä painoa, esim. *Vaka vanha Väinämöinen. Toinen hyvä poika (vert. Toinen, hyvä poika.)*

3) Erottamaan huudahdus- ja puhuttelusanoja lauseen varsinaisista osista (ks. 38 §, 2), 1 *Muist.*)

4) Joskus muutenkin selvyuden saavuttamiseksi, etenkin lauseissa, joissa on paljon määräyksiä eri sanoilla; esim. *Taisteltuaan kaiken päivää Demminin luona, suojellakseen rakasta kuningastansa, nuo 70 Suomalaista kaatuivat viimeiseen mieheen asti.*

40 §. **Puolipiste** l. semikoolon on vahvennettu pilkku; sitä käytetään yhdistettyjen lauseiden välissä, etenkin adver-

satiivi- ja konklusiivi-konjunktsioonien edessä, esim. *Vanhemmat, jotka vielä asuvat kotipitijässään, ovat kunnollisia ja kunnioitettuja ihmisiä; mutta pojat, jotka kuljeksivat pitkin maata, ovat huonossa maineessa. Autuas on se ihminen, jota Jumala rankaisee; älä siis ylenkatso kaikkivaltiaan kuritusta.*

Kaksoispistettä l. koolonia käytetään:

41 §.

1) Suoranaisten kertomuslauseiden (lainattujen lauseiden) edessä, kun johtava lause käy edellä, esim. *Sanoi vanha Väinämöinen: „Itku ei häästä päästä, Parku päivistä pahoista.“*

2) Sanojen ja lauseiden edessä, jotka sisältävät esimerkkejä, luetteloja, todisteita ja selityksiä edelliseen, esim. *Partikkelit ovat neljää lajia: adverbeja, postpositiooneja, konjunktsiooneja ja interjektiooneja. V. 1309 valittiin kaksi paavia: toinen Roomassa, toinen Avignon'issa. Hän on jalo ihminen: itseänsä hän muistaa kaikkein viimeiseksi.*

Muist. Jos esimerkkien tai selitysten edessä käytetään sanoja esim., niin kuin, nimittäin, niin on niiden eteen pantava pilkku eikä kaksoispistettä, esim. *Muutammat kaupungit, esim. Lontoo, Pariisi, Newyork ja Peking ovat hyvin väkirikkaita.*

Muut kirjoitusmerkit.

Muut kirjoitusmerkit ovat:

42 §.

1) **Sulkumerkit**, sulkeet l. parenteesi () tai hakaset [], joita käytetään erottamaan sellaista selitystä, osotusta, muistutusta tai kysymystä, joka pistetään lausejaksoon, olematta kuitenkaan sen varsinaisena osana, esim. *Hamina (ruotsiksi Fredrikshamn) on Suomenlahden rannalla. Agricola kirjoittaa: „Ele aiatele [lue: Älä ajattele] meiden Iseden pahateghon päälle.“*

Pitkien, väliin lykättyjen lauselmien kahden puolen sopii paraiten panna kaksi ajatusviivaa, esim. *On ole-massa — sitä ei kukaan kieltäne — iankaikkinen oikeus.*

2) **Ajatusviiva** (—), jota käytetään:

- a) kun tahallaan jätetään pois lauseen loppu, esim. *Olin hyvässä toivossa, mutta —*
- b) kun jotakin odottamatonta seuraa, esim. *Pelastaja tuli; se oli — kuolema.*
- c) erottamaan eri ihmisten puheet, esim. — *Mitä tahdot? — Kysyisin yhtä asiaa. — Kysy vaan, niin minä vastaan.*
- d) rajana olevien lukujen ja kulkutien pääasemien välissä, esim. *1640—1890* (= vuodesta 1640 vuoteen 1890); *Helsingin—Hämeenlinnan rautatie.*

3) **Lainaus-** l. sitaationimerkit („ . . . “), joita käytetään lainattujen lauseiden ja sanojen kahden puolen, esim. *„On niitä syöty, vaikk’ei ole saatu“, sanoi Hämmäläinen silakoita. Isä kysyi: „Ovatko kaikki hyvät päätöksesi tyhjään rauvenneet?“ Oksasen „Säkeniä“ olette kaikesti lukeneet.*

4) **Yhdistysmerkkiä** (-) käytetään:

- a) sanoja jaettaessa kahdelle riville.
- b) yhdistettyjen sanojen liitonsien välissä: a) jos edellisen loppuvokaali ja jälkimmäisen alkuvokaali on sama taikka jos ovat semmoisia, jotka saattavat muodostaa diftongin, esim. *muoto-oppi, riita-asia, kesä-ilta*; β) jos yhdistys on harvinainen tai satunnainen, esim. *niitylle-menijä; Herkules-niminen uros; 10-vuotinen; B-sarja*; γ) kun kahdessa tai useamassa yhdistyksessä on yksi yhteinen osa, joka jätetään toistamatta, esim. *ikä- ja palvelusvuodet, syntymäpaikka ja -vuosi*; δ) joskus muutenkin, selvyuden vuoksi.

5) **Heittomerkkiä** l. apostrofia (’) käytetään:

- a) loppuvokaalin heittoa osottamaan, esim. *vaikk’ei; Niit’ ennen isoni lauloi.*

b) katoomalla heikenneen *k:n* (runokielessä myös *t:n*) korvaukseksi kahden samallaisen vokaa-
lin välissä, jos edellä on pitkä vokaali tai
diftongi, ja joskus muutenkin epäselvyyden
välttämiseksi, esim. *raa'an*, *lyö'ös*, *tuo'os* (ru-
nossa *sa'an* = *sadan*); *pu'in päälleeni* (vert
puin, *puida*).

c) vieraiden nimien taivuttamista varten lisätyn
i vokaalin edessä, esim. *Trafalgar'in taistelu*.

6) **Pykälää** 1. paragrafia (§) käytetään osottamaan
kirjoituksen eri osia eli kohtia; **tähtimerkki** ja **risti** (*, †)
viittaa muistutuksiin; **yhtäläisyysmerkki** (≡) osottaa kah-
den lauselman, sanan tai luvun yhtäläisyyttä.

II. Muoto-oppi.

Johdatus.

Sanat jakautuvat kolmeen luokkaan: 1) **nomineihin**, 2) **verbeihin**, 3) **partikkeleihin**.

1) **Nomini** (nimisana) on semmoinen sana, joka nimittää mikä tai mimmoinen jokin on. Nominin ovat kahta lajia: substantiiveja ja adjektiiveja.

a) **Substantiivi** (esinesana) on nomini, joka nimittää mikä jokin on.

Substantiivi on:

- 1) Yleisnimi (appellatiivi), kun se on kaikkien samaan lajiin kuuluvien esineiden yhteisenä nimenä, esim. *kirja*, *hevonen*, *poika*.
- 2) Erisnimi (propri), kun se on yhden esineen erityisenä nimenä, esim. *Runeberg*, *Turku*, *Musti*.
- 3) Ainesana (subst. materiæ), kun se on aineen nimenä, esim. *lumi*, *jauho*, *vesi*.
- 4) Ryhmäsana (kollektiivi), kun se yksikössä ollen ilmaisee monta yhteenkuuluvaa esinettä, esim. *laivasto*, *poikue*, *sotaväki*.

Substantiivit jakautuvat merkityksensä mukaan konkreettisiin ja abstraktisiin.

- 1) Konkreettiset substantiivit ovat henkilöihin, eläinten, kappaleiden nimiä, esim. *mies*, *susi*, *leppä*, *pöytä*; *Jumala*, *enkeli*.
- 2) Abstraktiset substantiivit ovat ominaisuuden, toiminnan, tilan nimiä, esim. *ahkeruus*, *kirjoittaminen*, *uni*.

b) **Adjektiivi** (laatusana) on nomini, joka nimittää mimmoinen jokin on.

Sitä paitsi luetaan nomineihin:

c) **Laskusanat**, jotka ilmoittavat määrätyn luvun tai järjestyksen.

d) **Pronominit** (asemosanat), joita käytetään substantiivien tai adjektiivien sijassa.

2) **Verbi** (teonsana) on semmoinen sana, joka ilmaisee jostakin esineestä toiminnan tai tilan.

3) **Partikkeli** (apusana) on jokainen sana, joka ei ole nomini eikä verbi. Partikkelit ovat 4:ää lajia: ad-
verbeja, (prepositiooneja ja) postpositiooneja, konjunkt-
siooneja ja interjektsiooneja.

a) **Adverbi** (määrääjä) on partikkeli, jota käytetään määräämään verbejä tai adjektiiveja paikkaan, aikaan, tapaan tai johonkin muuhun seikkaan nähden.

Muist. Muutamat adverbit saattavat myöskin määrätä toisia adverbeja, esim. *sangen usein*.

b) **Prepositiooni ja postpositiooni** (etu- ja jälkisana) on partikkeli, joka asetetaan substantiivin tai substantiivina käytetyn sanan viereen ilmoittamaan sen ja jonkin muun sanan keskinäistä suhdetta.

c) **Konjunktiooni** (sidesana) on partikkeli, jota käytetään yhdistämään lauseita tai (samanlaisia) lauseenosia.

d) **Interjektsiooni** (kiihtosana) on partikkeli, joka ainoastaan ilmaisee tunteen.

A. Sanain syntyoppi.

Syntynsä puolesta sanat ovat kolmea lajia: **kanta-** 43 §.
sanoja, yhdistettyjä (yhdyssanoja) ja **johdettuja** (johdannaisia).

1) **Kantasanaksi** sanotaan semmoista sanaa, joka ei ole syntynyt muista kielen sanoista, esim. *maa, mies, kantaa*.

2) **Yhdistetyksi** sanotaan semmoista sanaa, joka on syntynyt kahden (yksinkertaisen tai yhdistetyn) sanan liittymällä yhteen; edellistä yhdistyksen osaa sanotaan määräyssanaksi, jälkimmäistä perussanaksi, esim. *kalamies* sanassa on *kala* määräyssana, *mies* perussana. Yhdistetyssä sanassa on siis ainoastaan kaksi osaa, toinen peruskäsitteen, toinen määräyskäsitteen nimenä, mutta saattavatpa molemmat osat, tahi jompikumpi niistä, olla itse vuorostaan yhdistettyjä, esim. *isänmaan-rakkaus*, *rautatie-virkamies*.

3) **Johdetuksi** sanotaan semmoista sanaa, joka on syntynyt yhdestä toisesta sanasta (kantasanaasta tai johdannaisesta) johtopäätteen avulla; esim. *maallinen*, *miestyä*, *kantamus* ovat johdetut sanoista *maa*, *mies*, *kantaa*. Niitä erilaisia äänteitä ja tavuita, jotka liittyvät kantasanaan ja, muuttaen sen merkityksen, muodostavat siitä uuden sanan, sanotaan johtopäätteiksi; semmoisia ovat edellisissä esimerkeissä *-llinen*, *-ty* ja *-mus*.

Johdannainen saattaa taas olla uuden johdannaisen kantasanaana, esim. sanasta *miehevä* ovat johtuneet sanat *miehevyyys*, vart. *miehevyyte*, ja *miehevä-sti*.

Sanain synty tapahtuu siis yhdistyksen ja johdon kautta.

I:nen luku. Yhdistys.

Nominien yhdistys.

- 44 §. Määräyssana¹ useimmiten on nominatiivissa, esim. *kesä-iltä*, *läpileipä*, *eväslaukku*, *tietäjäakka*, *syömämies*, *elinkeino*. Jos määräyssana on plurale tantum, käytetään siitä liitännässä yksiköllistä muotoa, esim. *hääkansa*, *markkinaväki*, *urkulehteri*. Murteittain otetaan ä:llä, a:lla päättyviä mää-

räyssanoja monikollisena liitöntöön, esim. *lehmikarja, metsi-sika, huhtikuu, aitivieri, sikolätti*. Nomineista, joilla on pääte *-inen (-ise)*, käytetään määräyssanan tyvistynyttä vartaloa, esim. *naisihminen, pappis-* l. *papismies, Karhus-rukka*. — *Kausi* sanaa käytetään ainoastaan liiton perussanana eikä itsenäisenä, esim. *vuosikausi*.

Mutta toisissa sanoissa on määräyssana genetiivissä. 45 §. Tämä genetiivi on kolmenlainen: possessiivinen, subjektiivinen ja objektiivinen. Possessiivinen se on esim. sanoissa *karhuntaaja, talonpoika, maantie*. Subjektiivinen on genetiivi, kun se saattaa olla subjekti sille verbille, josta perussana on johdettu, esim. *linnunlaulu (lintu laulaa), auringonlasku (aur. laskee)*; objektiivinen taas on genetiivi saattaessaan olla objektina sille verbille, josta perussana on johdettu, esim. *kirjanpainaja (painaa kirjaa), isänmaanrakkaus (rakastaa isänmaata)*. — Melkein kaikki muutkin sijat tavaataan määräyssanassa, esim. *toimeentulo, puusta-katsoja, rannalla-istuja, niitylle-menijä, lakitta-olija*.

Adjektiiveihin nähden on huomattava, että niitä usein 46 §. syntyy kahdesta substantiivista, tahi adjektiivista ja substantiivista, esim. *koukkusormi, rautanäppi, kultarinta, sinisilmä, mustaparta*. Nykyjään niitä kuitenkin useimmin kirjoitetaan: *koukkusorminen, sinisilmäinen* j. n. e. Erittäin on huomattava ne adjektiivit, joissa komparatiivi on määräyssanana, esim. *vähempi-varainen, pitempi-jalkainen*. — *Läntä, läntäinen* sanoja käytetään ainoastaan liiton perussanana, esim. *vähäläntä, vähäläntäinen, pienenläntä*.

Muist. Yhdistettyjä **verbejä** ei alkujaan ole suomen kielessä ollut. Muiden kielten mukaan on niitä kuitenkin raamatun käännöksissä runsaasti käytetty, ja muutamat semmoiset ovat yleiseen kieleen perehtyneet, esim. *ylenkatson, ristiinnaulitsen, vanhurskautan*. — Nominaalimuotojen kanssa yhtyy edellä oleva adverbiaali muutenkin usein yhdeksi käsitteeksi, joka on sanoja yhteen kirjoittamalla ilmaistava, esim. *läpilykeminen, ylimentävä, tervetullut, viime-mainittu*.

II:nen luku. Johto.

A. Nominien johto.

I. Substantiivit.

47 §. Verbeistä johtuvilla substantiiveilla on seuraavat päätteet ja merkitykset.

1) Tekijän ja olijan nimiä syntyy päätteillä:

- a) *-jä, -ja*, esim. *luoja, istuja, toimittaja, ristijä, vastaaja*; kantasanan loppuvokaali *e* muuttuu tämän päätteen edessä *i*:ksi, esim. *tekijä, menijä, tulija*.

Muistutuksia.

1. Tämän päätteen toisintoja ovat *-jäme, -jame* (typist. *-jän, -jan*), *-jäise, -jaise, (-jäinen, -jainen), -jää, -jaa* (alk. *-jähä, -jaha*, typist. *-jäs, -jas*), joka on tosin muuttunut adjektiiviseksi, ynnä *-iö, -io*, esim. *kulkijan, asujan; painajainen, pääsijäinen, ristijäiset; utelijas, antelijas, (kuolijas:) kuolijaana, -ksi; hylkiö, sikiö*.

2. Moni jättää näistä päätteistä *j:n* pois, jos sen edessä on alkuperäinen tai *e*:stä syntynyt *i*, esim. *ristiä, pesiä, kulkian, ristiäiset, maahanpaniaiset, kohtelias, kuoliaaksi*

- b) *-ri*, esim. *mittari, petturi, nylkyri, pelkuri, hakkuri, viskuri*; myöskin nominimuodoista ja nomineista: *juomari, syömäri, vesuri, aituri*.

Muist. Niinkuin näky esimerkeistä *hakkuri, vesuri, viskuri*, niin tämä päätteet synnyttää myös työaseen l. kalun nimiä.

2) Teon nimiä syntyy päätteillä:

- a) *-mä, -ma* (= III:n inf:n päätte), joka merkitsee esineenä käsitettyä tekemistä tai sen tuotetta, joskus tekemisen paikkaa, esim. *sanoma, elämä, kuolema, esitelmä, runoelma, lohkeama; vieremä, istuma* (= istuin), *lepäämä* (= lepopaikka).

- b) *-mise* (*-minen*, = IV:n inf:n päätte), jolla ilmoitetaan tekeminen paljaastaan (in abstracto), esim. *sanominen, eläminen, esitteleminen*.

- e) *-ntä, -nta* ja *-ntö, -nto*, esim. *heitäntä, annanta, tulenta, lnohto, sovinto, perintö*; *-nti* liittyy enimmäiten 1-tavuisiin kantasanoihin, esim. *saanti, tuonti, vienti*.
- d) *-ö, -o* ja *-y, -u*, joiden edestä kantasanan loppuvokaali katoaa, esim. *muisto, anto, keitto, kaivo, makso, teko, näkö, luettelo; luku, itku, maksu, näky, näyttely*; *-ää-* ja *-aa-*loppuisissa supistuvaisissa verbeissä muuttuu jälkimmäisen *ä:n, a:n* kadottua edellinen *ä, a* tämän päätteän edellä *u:ksi*, esim. *leikkuu* (ei: *leikkau*), *hakkuu, makuu, kehruu, kerjuu*.
- e) *-ökse, -okse* (*-ös, -os*) ja *-ykse, -ukse* (*-ys, -us*) synnyttää teon esineen tai tuotteen nimiä samallaisista verbeistä kuin ne, joihin vastamainitut päätteet liittyvät, esim. *kaivos, laitos, keitos, aituus, hakkuus*, — mutta myöskin teon nimiä, etenkin 3-tavuisista *-tä, -ta*-päätteisistä verbeistä, jotka eivät voi saada *-ö, -o* eikä *-y, -u* päätettä, esim. *harjoitus, valmistus, ylennys, sisälllys, viserrys, rumahdus; aitaus, leikkaus, vastaus; epäily, palvelus*, — ja tilan eli olon nimiä, etenkin *-y, -u*-päätteisistä intr. verbeistä, esim. (*väsyes:*) *väsyksissä, nukuksiin, suutuksistaan; turvoksissa*.
- f) *-mykse, -mukse* (*-mys, -mus*), esim. *juopumus, katumus, vaatimus*.
- g) *-iö, -io*, esim. *häviö, arvio, huomio, palkkio, haaskio, tuomio*.
- h) *-ee* (alkujaan *-eke*, typist. *-e'*), joka ilmoittaa tekoa, teon esinettä t. tuotetta, välikappaletta ja tilaa, esim. *puhe', miete', kanné'; jauhe' tae'; lause', piste'; peite', side'; (kade':) kateissa, (tee':) tekeillä, (valve':) valveilla* l. *valveella*.
- i) *-nä -na*, joka säännöllisesti liittyy *-ise-* l. *-äjä-, -aja-*päätteisiin luonnonäänisiin verbeihin, esim. *kohina, humina, rähinä, kapina*; harvoin muihin, esim. *pauhina, kiljuna*.

3) Tekimen l. teon-välikappaleen nimiä saadaan päätteellä *-ime (-in)*, esim. *pohdin, lunastin, avain, viskain*.

48 §. Substantiiveista johtuvilla substantiiveilla on seuraavat johtopäätteet ja merkitykset:

1) Paikallisuutta merkitseviä johdetaan päätteillä:

a) *-kkö, -kko* l. *-ikkö, -ikko*, esim. *pajukko, rapakko, vesakko; kivikko, heinikko, koivikko, petäjikkö, männikkö*.

Muist. Tämä päätte on merkitykseltään likeistä sukua *-istö, -isto (-stö, -sto)* päätteiden kanssa.

b) *-lä, -la*, joka ilmoittaa kotoa, asuntoa, esim. *setälä, appela, pappila*.

c) *-nkö, -nko* ja *-ntee* (alk. *-ntehe*, typist. *-nne'*), esim. *alanko, ylänkö, tasanko, iljanko; alanne', ylänné', harjanne', ojanne', selänne'*; ja adjektiivista esim. *syvänné', jyrkänné'*.

d) *-ykse, -ukse, (-ys, -us)* ja *-ystä, -usta*, esim. *hiilus, seinus, nurkkaus; alusta, edusta, tausta, vierusta*.

2) Kollektiivi- l. ryhmäsanoja syntyy päätteillä:

a) *-istö, -isto*, l. *-stö, -sto*, jota käytetään tavallisesti esineistä, kasveista, esim. *koivisto, männistö, lepistö, laivasto, kirjasto, vanhasto* (Kal.).

b) *-uee* (alk. *-uehe*, typist. *-ue'*), tavallisesti elävistä olennoista, esim. *matkue', laivue', poikue', puolue'; alue'*.

3) Deminutiivi- l. vähennysmuotoja saadaan päätteillä:

a) *-se (-nen)*, joka liittyy 2-tavuisiin, ja *-ise (-inen)*, useampitavuisiin kantasanoihin, esim. *kukkanen, kirjanen; aurinkoinen, oravainen*.

b) *-ö, -o* ja *-lö, -lo*, jotka usein yhtyvät edellisen päätteiden kanssa, esim. *käkö* l. *käkönen, veno* l. *venonen; kotelo, koteloinen*.

c) *-ye, -ue* (alk. *-yte, -ute*, typist. *-yt, -ut*), ja *-yise, -uise (-yinen, -uinen)*, jotka ovat runokielelle omituisia, esim. *päivyt, poijut, kuuhut, tiehyt; kämmenyinen*.

- d) *-kka, -kaise (-kainen)*, esim. *silmukka, mustikka, mullikka*; *lapsukainen, nuorukainen, kaunokainen, pienokainen*.
- e) *-kkee* (alk. *-kkehe*, typist. *-ke'*), joka enimmäkseen ilmoittaa yhtäläisyyttä kantasanalla merkityn esineen kanssa, esim. *niemeke', lahdeke', haarakke', silmäke'*.
- 4) Muita johdannaisia syntyy päätteillä:
- a) *-se* l. *-ise (-nen, -inen)*, jota käytetään sukunimissä, esim. *Karhunen, Hukkanen, Tanikainen*; vastaava naispuolinen päätte on
- b) *-ttäre, -ttare* (typist. *-tär, -tar*), esim. *Karhutar, Hukatar, Tanikatar*; myös appellatiiveissa, esim. *runotar, kieletär, ruhtinatar, kreivitär*.
- c) *-läise, -laise (-läinen, -lainen)*, joka tavallisesti merkitsee johonkin paikkakuntaan, kansaan, heimoon kuuluvaa henkilöä, esim. *Suomalainen, Venäläinen, Hämäläinen; vuorelainen, heimolainen, sukulainen; — viholainen, käskyläinen*.

Muist. Tällaisia sanoja käytetään myös adjektiiveina, esim. *suomalainen tyttökoulu, ruotsalainen raamatunkäännös, täkäläinen*.

- d) *-kse (-s)*, joka merkitsee vartalosamalla ilmoitetun esineen ainetta, sekä yhtä henkilöä kahdesta tai useammasta, jotka ovat toisillensa samalla lailla sukua, esim. *aidas, harjas, vastas, luudas; veljes, sisares* l. *sisarus, langos, serkus*.
- e) *-kkö, -kko*, joka muodostaa henkilöjen nimiä, esim. *päällikkö, ummikko, karjakko, nuorikko*.

Adjektiiveista ja usein substantiiveistakin johtuu: 49 §.

Ominaisuuden nimiä päätteellä *-yte, -ute (-ys, -us)*, jonka edellä konsonanttia seuraavat *ä, a* ja *e* tavallisesti muuttuvat *y:ksi, u:ksi*, pitkät vokaalit lyhenevät ja kahdesta vokaalista jälkimmäinen katoaa, esim. *tylyys, heikkous, valjuus; hyvyys, isännöys, vanhuus, paremmuus; pienuus, suuruus*; mutta *veljeys, yhteys; vapaus, viisaus, kärkkäys; makeus, sileys*. — *I* (myös *ii*)

muuttuu tavallisesti kaksitavuisissa sanoissa *e*:ksi ja useampi-
tavisissa *u*:ksi, esim. *siisteys, vankeus, kalleus*, mutta *alttius*;
naapuruus, kumppanuus.

II. Adjektiivit.

50 §. Substantiiveista johtuvilla adjektiiveilla on seuraavat
päätteet ja merkitykset:

1) Yleisesti adjektiivisia johtopäätteitä ovat:

- a) *-ise (-inen)*, joka useimmiten ilmoittaa, mihin kuu-
luva, minkä aineinen, millä peitetty tai täytetty,
mitä omistava, millainen jokin on, esim. *aamuinen*,
eteläinen, kotoinen; puinen, kultainen; nokinen, sumui-
nen; kalainen, metsäinen; vihainen, iloinen. Tämä
pääte liittyy usein myöskin adverbeihin ja post-
positioonivartaloihin sekä nominien ja verbien
taivutusmuotoihin ja johdannaisiin, muodostaen
niistä adjektiiveja, esim. *ainainen, ajoittainen, jul-*
kinen, silloinen; (sen ja sen) *välinen, keskeinen*;
vierimmäinen, jälkimmäinen (superlatiiveista *vie-*
rimpä, jälkimpä); *pysyväinen, kuolevainen; luontainen,*
satunnainen (luonta, satunta); kokonainen, yksinäinen,
ominainen (essiiveistä *kokona j. n. e.*); *maahinen,*
veteinen l. veteinen (joita käytetään substantiiveina),
mielehinen l. mieleinen (sisäisten paikallissijain yhtei-
sistä vartaloista *maas(e) l. maah(a) j. n. e.*); tähän
kuuluu myöskin
- b) *-llise (-llinen)*, joka alkujaan merkitsee ulkonaisessa
paikallisuudessa (vert. adessiivin ja allatiivin päät-
teitä *-lla, -lle*) olevaa, sitten ylimalkaan ilmoittaa,
mihin kuuluva, mitä omistava l. millä varustettu,
minkä kanssa yhteydessä l. millainen jokin on,
esim. *selällinen, maallinen; ajallinen, yöllinen, taval-*
linen; rahallinen, talollinen, miehuullinen, palkollinen
(subst.); *hedelmällinen, rauhallinen, heikullinen,*
vihollinen (subst.), *velvollinen*.

Muist. Avaruuden mittaa merkitsevästä substantiiveista johtuu tällä päätteellä myös substantiiveja, jotka merkitsevät mitan täyttä, esim. *kannullinen*.

2) Runsaassa määrässä omistavaa merkitsevät:

- a) *-kkää, -kkaa* (alk. *-kkähä, -kkaha*, typist. *-käs, -kas*), esim. *äänekäs, rahakas, voimakas, mutkikas, sormikas* (subst.), *ruumiikas*.
- b) *-vä, -va*, esim. *tilava, lihava, terävä, verevä, väkevä* (*väki* = voima).
- c) *-isä, -isa*, esim. *satoisa, näkyisä, kuuluisa*.

3) Puutetta ilmoittavaiset l. karitiiviset adjektiivit syntyvät päätteellä *-ttömä, -ttoma* (*-tön, -ton* l. *-töin, -toin*), esim. *äänetön, rahaton, arvoton, sormiton, aseeton*; tällä päätteellä johdetaan myöskin III:nesta infinitiivistä kieltäviä adjektiiveja, joilla on osaksi aktiivinen (aina intransitiiviverbeistä johdettuna), osaksi passiivinen, osaksi kumpikin merkitys; esim. *kuolematon* (= ei kuoleva, -vainen), *taitamaton* (= ei taitava), *harjaantumaton* (= ei harjaantunut), *voittamaton* (= ei voitettava, joskus = ei voitettu), *tietämätön* (= ei tietäväinen, ei tiettävä, ei tietty), *tietymätön* (= ei tiettävä, ei tietty).

4) Yhtäläisyyttä ilmoittavat ne adjektiivit, joilla on pääte *-mäise, -maise, (-mäinen, -mainen)*, esim. *lapsimainen, poikamainen*, ja adjektiiveista esim. *hyvämainen, pahamainen*.

Adjektiiveista syntyy deminutiivimuotoja päätteillä: 51 §.

- a) *-se (-nen)*, esim. *kaitanen, vähäinen, hienonen*.
- b) *-käise, -kaise* (*-käinen, -kainen*), esim. *lyhykäinen, ohukainen, ymmyrkäinen, ainokainen, kaunokainen*.
- c) *-hkä, -hka* ja *-hkö, -hko*, esim. *kuleahka, haleahka; sileähkö, pitkähkö*.

B. Verbien johto.

Verbeistä johtuvilla verbeillä on seuraavat merkitykset 52 §. ja päätteet.

1) **Kaussatiivi**-verbejä, jotka ilmoittavat kantasanalan lausuman tekemisen teettämistä, johtuu päätteillä:

- a) *-tä, -ta*, joka liittyy intrans. verbien ty pistettyihin vartaloihin, esim. *viertää, karistaa, upottaa; masentaa, heikontaa, ojentaa*.
- b) *-ttä, -tta*, esim. *syöttää, kasvattaa, yskittää, teettää, näyttää, yhdistyttää*.
- c) *-yttä, utta*, joka liittyy useampitavuisiin verbeihin, esim. *kohahduttaa* (myös *kohahuttaa, kohauttaa*, 21 §, 3), b) Muist.), *kustannuttaa, hävityttää, huomauttaa, epäilyttää, jyrisyttää*.

Muist. Moni, etenkin *-ttä, -tta*-päätteinen kaussatiiviverbi on samalla intensiivinen, niin että se ainoastaan vahvistaa kantasanan merkitystä, esim. *tuottaa, pidättää, koettaa*.

2) **Refleksiivi-**(ja passiivi-)verbejä, jotka ilmoittavat, että subjekti on sen tekemisen esineenä, minkä kantasana lausuu, muodostuu transitiivisista verbeistä päätteillä:

- a) *-y, -u*, jonka edeltä kantasanan loppuvokaali katoa, esim. *kääntyä, jatkoa, tuntua, parantua; vilustua, juurtua, ahavoitua* (kantasana *ahavoit- sen, -ta*).
- b) *-ynty, -untu* l. vokaalinpitennys ja *-nty, -ntu, l. -yty, -utu* (*-yt, -ut*), *-y, -u*, joiden edellä aina on vokaali, esim. *jakauntua, jakaantua, jakautua* l. *jakaun, -uta; sotkeutua, kääriytyä, pilautua, kolkoutua*.

Muistutuksia.

1. Yksitavuisista kantasanoista, joihin yllämainitut päätteet eivät saata liittyä, saadaan muutamia refl. ja pass. verbejä *-py, -pu*-päätteellä, esim. *syöpyä, juopua*.

2. Intransitiivisista kantasanoista nämät päätteet muodostavat inkohatiivisia verbejä, jotka ilmoittavat tekemisen alkavaksi, esim. *välttyä, sairastua, vihertyä, asustua, murhehtua, lihavoitua* (kantasana *lihavoit- sen, -ta*); -- *itäntyä* l. *itäytyä, oleuntua* l. *oleuta, istuntua* l. *istautua*; -- *jääpyä*.

3) **Frekventatiivi-**(l. deminutiivi-, kontinuatiivi-)verbejä, jotka ilmoittavat tekemisen usein t. vähitellen tapahtuvaksi t. jatkuvaksi, syntyy seuraavilla päätteillä:

- a) *-ele*, jonka edeltä kantasanan lyhyt loppuvokaali melkein aina katoa; esim. *kannella, hypellä, leikellä, kysellä, kokoella* l. *kokoilla, puhdistella, leikitellä*.
- b) *-ksi*; esim. *kuljeksia, pureksia, anneksia, eleksiä, ammuksia*.

Näiden päätteiden yhtymisestä keskenään taikka frekventatiivisen (ja inkohatiivisen) *-nte* päätteeseen kanssa, jota ei juuri enää käytetä yksinään, ovat syntyneet päätteet:

- c) *-ksele* l. tavall. *-skele, -ksentele* l. tavall. *-skentele*, esim. *uiskella, uiskennella, käyskellä, käyskennellä*, l. *uiksella, uiksennella* j. n. e.; *kanneskella, oleskella, etsiskellä, seisoskella, istuskella*, l. *kanneksella* j. n. e.
- d) *-ksente*, esim. *syönnyksenti, suutuksenti* (alkoi sydäntyä, suuttua, Kal. 27: 405, 406).

Muist. Frekv. verbeillä on usein refleksiivinen t. resi-prookinainen merkitys, esim. *laiskennella, lämmitellä, pahoitella, teeskennellä*; — *otella, painella* l. *paineskella, tapella, armastella*.

4) **Momentaani-** (l. subitaani-)verbejä, jotka ilmoittavat tekemisen äkilliseksi, johdetaan päätteillä:

- a) *-ähtä, -ahta*, jonka edeltä kantasanan loppuvokaali aina katoa, muodostaa enimmäkseen intransitiivisia verbejä, esim. *horjahtaa, pysähtää, lennähtää, hengähtää, katsahtaa*. — Usein liittyy inkohatiivinen *-y, -u* tähän päätteeseen, kuitenkin sanottavasti muuttamatta merkitystä, esim. *horjahtua, pysähtyä*.
- b) *-äise, -aise*, jonka edeltä kantasanan loppuvokaali katoa, muodostaa enimmäkseen transitiiviverbejä, esim. *tekaista, repäistä* (l. *reväistä*), *sitaista, kiljaista, vetäistä, ohjaista*.

Muist. Momentaaninen merkitys on myöskin *-ältä, -alta* päätteellä, esim. *puhaltaa*; mutta tällä johtuneet verbit kuuluvat melkein yksinomaaisesti runokieleen, niink. *nostaltaa, vedältä, puraltaa, punaltaa*.

Nomini- (ja adverbi-)vartaloista johtuvilla verbeillä on 53 §. seuraavat merkitykset ja päätteet.

1) Translatiiviverbejä (intransitiivisia), jotka merkitsevät tulemistä siksi l. siihen tilaan, minkä kantasana ilmoittaa, syntyä päätteillä:

- a) *-ne*, jonka edellä melkein aina on vokaali *e*, esim. *piimenen: piimetä, musteta, mädätä, suureta, heikota* l. *heiketä, paksuta, oijeta, lähetä, lohjeta*.
- b) *-ä, -a*, (typist. *-t*), jonka edellä melkein aina on *o* tai *e*, joskus *i*, esim. *raukean: rauveta, virota, levetä* l. *levitä, haljeta, auveta, lihota, hävetä*.

Muist. Myös refleksiivisetkin päätteet liittyvät usein nomini-vartaloihin, synnyttäen translatiiviverbejä, esim. *kuivua, täytyä, saastua, yhtyä*; — *rampautua* l. *rampeutua, toteentua, villiytyä* l. *villiintyä, sokeuntua, velkautua, väkeytyä, pikiintyä*.

2) Censiiviverbeillä (transit.), jotka merkitsevät sinä pitämistä, semmoiseksi sanomista, kuin kantasana ilmoittaa, on johtopääte *-ksy, -ksu* tai joskus tämän kanssa vaihetellen *-ksi*, esim. *hyväksyä, halveksia, kummaksua, isoksua*.

3) Muut johdannaiset ovat joko *transitiivisia*, merkiten: sillä varustamista, sillä toimimista (*instruktiivisia*) tai siksi tekemistä, siihen tilaan saattamista (*faktiivisia*), minkä kantasana ilmoittaa, taikka *intransitiivisia*, merkiten: sen l. niiden tekemistä, synnyttämistä, sen toimittamista, pitämistä, nauttimista (*operatiivisia*) taikka sinä l. semmoisena olemista, käyttäytymistä, ilmestymistä, toimimista t. siinä tilassa olemista, minkä kantasana ilmoittaa (*essiivisiä*). Niillä on seuraavat päätteet:

- a) *-tä, -ta*, yksitavuisten ja typistettyjen kantasanojen jäljessä, sekä *-ä, -a* (typist. *-t*), kaksitavuisten kantasanojen jäljessä, esim. **tr.** *voitaa, vaatettaa, äestää*; *jäätää, tyyntää, kaunistaa, poistaa, ripustaa*; — *kultaan: kullata, saveta, harjata, älytyä; aumata, silputa, mustata, surmata, kumota*; — **intr.** *vuotaa, ääntää, pilkehtää, kiirehtää, illastaa; nahjustaa, sairastaa, vihertää*; — *runota, jyrytä, laukata; rosvota, rajuta, janota*.

Muist. Tällä *-tä, -ta* päätteellä on myöskin sivumuoto *-ti*, joka liittyy *-e'*-päätteisiin kantasanoihin, esim. *vaatehtia* = *vaatettaa, purjehtia, lainehtia, kiirehtiä, kadehtia*.

b) *-i* ja *-o* (jälkimmäinen oikeastaan vain kantasanan loppuvokaalin *a:n* muunnos *i* päätteeseen edellä, joka *i* sittemmin on kadonnut) synnyttävät kaksitavuisista kantasanoista verbejä, jotka muodoltaan tavallisesti ovat samallaisia kuin kantasain monikonvartalat (ks. 15 §, 1) ja 16 §), ja joiden merkitys useimmiten muihin johdannaisiin verraten on kontinuaatiivinen, esim. **tr.** *multia, kenkiä, merkkiä, kynsiä; osia, kerää, suoria*; — *lahjoa, meloa; vahvoa, aukoja*; — **intr.** *kukkia, poikia, märkiä, taimia, sotia, yskiä; helliä, lempiä; haaroa, vesoa, vihmoa, vihoa*.

c) *-itse (-öitse, -oitse)*, esim. **tr.** *vaskitsen, -ta, korkita, seppelöitä, ruoskita, haravoita; vangita, jumaloita, vahingoita*; — **intr.** *liekitä, hedelmöitä, tarinoita, atrioita; isännöitä, hutiloita, iloita, ikävöitä*.

Muist. Kaikilla nelitavuisilla *-öitse, oitse*-päätteisillä verbeillä on myös lyhemmät *-öi-, -oi-*päätteiset muodot, joista edelliset oikeastaan ovat johtuneet, esim. *haravoin, -ida, seppelöidä* y. m.

d) *-ttä, -tta* ja *-ittä, -itta*, esim. **tr.** *jäittää, väettää, ojittaa, rokottaa, käsittää, myrkyttää; paloittaa, sydettää, muuttaa, suorittaa, majoittaa, esittää, piilottaa, kunnioittaa*; — **intr.** *koittaa, punoittaa, hengittää; kuumoittaa, lengottaa*.

Muist. Kolmitavuisissa tällaisissa verbeissä, joiden toisessa tavuussa on *o*, käytettäköön toistaiseksi *i:tä*, jos ovat selviä johdannaisia *a*-loppuisista nomineista, esim. *kirjoittaa, harjoittaa, paloittaa, majoittaa, punoittaa, kuumoittaa*, mutta *alottaa, erottaa, himottaa, inhottaa, jaottaa, karkottaa, kiihottaa, korottaa, osottaa, pakottaa, tavoittaa, virvottaa*.

e) *-stä, -sta* ja *-istä, -ista*, esim. **tr.** *kärjestää, voimistaa, kouristaa, näpistää; vahvistaa, yhdistää, ummistaa*; — **intr.** *äänestää, valostaa, matkustaa; ahmastaa, herrastaa, arosta*. Tähän kuuluvat myöskin nuo

omituiset, enimmiten intransitiiviset *-stä-, -sta-* päätteiset verbit, jotka merkitsevät pyytämistä, tavottamista, esim. *kalastaa, kravustaa, erästä, metsästä, karhustaa, linnustaa; kuulustaa, tiedustaa.*

Muist. Moni oikeastaan instruktiivinen verbi on negatiivinen ja merkitsee sen osan poisottamista, jonka kantasana ilmoittaa, esim. *höyhentää, latvata, -voa, -vistaa, juurittaa, kuoria.* — Moni instrukt. verbi on intransitiivinen, esim. *saapastaa, suksia, torvettaa*, ja moni faktiivinen verbi on samalla refleksiivinen, esim. *kumartaa, nojata.* — Useat operatiiviset ja etenkin essiiviset verbit ovat transitiivisia, tai käytetään niitä kumminkin objektiivisen partitiivin kanssa, esim. *vastustaa, anttaa, puuhata, saarnata; opastaa, varastaa, kavaltaa, tarkata, tarkastaa.*

54 §. Interjektsiooneista ja muista sanantapaisista, joita osaksi ei käytetä itsenäisinä sanoina, syntyy paljo verbejä, jotka itse äänellensä kuvaavat ilmoitettavaansa tekemistä, ja joita sanotaan deskriptiivisiksi eli onomatopoeisiksi. Näillä on seuraavat päätteet:

- a) *-kää, -kaa* (typist. *-kät, -kat*) l. *-kä, -ka* l. *-ki* l. *-ky, -ku*, esim. *aikhata* l. *-kaa, kalkata* l. *kalkkaa, määkiä* l. *määkyä, piukata* l. *piukkaa, -kkia, -kkua.*
- b) *-ise,*² t. *-äjä, -aja*, joskus *-ää, -aa* (typ. *-ät, -at*), esim. *jyristä* l. *jyrätä, kalista* l. *kalata, rymistä* l. *rymätä.*
- c) *-ttä, -tta*; esim. *hompsoittaa, jolkuttaa, resutta, hössöttää, hihittää, hoilottaa, kaakottaa, koputtaa, mäkättää, piipattaa, voivottaa.*

B. Sanain taivutusoppi.

55 §. Sanoissa erotamme kaksi osaa: 1) **vartalon** eli **rungon**, joka on sanan pysyväinen alkuosa, ja 2) eri **taivutus-** **päätteet**, jotka vaihtelevat (muuttamatta sanan merki-

tystä), esim. *miehekäs* sanan eri muodoissa *miehekkää-n*, *miehekkää-llä*, *miehekkää-ksi* ovat *-n*, *-llä* ja *-ksi* taivutus-päätteitä, mutta *miehekkää* on vartalo.

Muist. Semmoisia taivutus-päätteitä, joiden jälkeen säännöllisesti liitetään toisia erilaisia päätteitä ja jotka siis, sanan vartaloon liittyen, muodostavat ikäänkuin erityisiä taivutusvartaloita, sanotaan **tunnuksiksi** (karaktereiksi); semmoisia ovat esim. monikon ja ind. imperfektin tunnus *-i*, komparatiivin *-mpä*, *-mpa*, superlatiivin *-impä*, *-impa*, konj. presensin *-ne*, konj. imperfektin *-isi*.

I:nen luku. Nominin.

a) Substantiivien ja adjektiivien deklinatsiooni.

Nominien yleistä taivutusta sanotaan **deklinatsioo-** 56 §. **niksi**. Siinä huomataan eri luvut ja sijat.

Substantiivien ja yleensä nominien **luku** on kahta- 57 §. lainen: yksikkö (singulaari), esim. *maa*, ja monikko (pluraali), esim. *maat*.

Muist. Muutamia substantiiveja käytetään ainoastaan monikossa, esim. *keritsimet*, *ristijäiset*, *hääät*.

Sijoja ovat ne eri muodot, jotka substantiiveilla ja 58 §. nomineilla yleensä on sen mukaan, kuinka niitä kulloinkin lauseessa käytetään. Sijoja on suomen kielessä 14: nominatiivi, genetiivi, instruktiivi, komitatiivi, abessiivi; — paikallisuuden sijat: yleiset: essiivi, partitiivi, translatiivi; — sisäiset: inessiivi, elatiivi, illatiivi; — ulkoiset: adessiivi, ablatiivi, allatiivi.

I. Deklinatsioonin yleiset säännöt.

Yksikön nominatiivilla ei ole mitään päätettä, esim. 59 §. *sääty*, *mansikka*, *kansi* (vart. *kante*), *kirves*, *harmaa*, *työ*.

Yks. komitatiivin päätte on *-ne*; se ei liity yksikön, vaan monikon vartaloon, joten tämä sija on samallinen kuin mon. komit., esim. *säätyi-ne(-nsä)*, *mansikkoi-ne(-nsa)*.

Yks. partitiivin päätte on lyhyen vokaalin jäljessä -ä, -a (tai kolmi- ja useampitavuisilla sanoilla myös -tä, -ta), esim. *sääty-ä, mansikka-a* (l. -ta); muuten (s. o. konsonantin taikka pitkän vokaalin tai diftongin jäljessä) alkuperäinen -tä, -ta, esim. *kant-ta, kirves-tä, harmaa-ta, työ-tä*.

Yks. illatiivin päätte on kaksi- ja useampitavuisilla sanoilla lyhyen vokaalin jäljessä vokaalinpitennys ja *n*, esim. *sääty-yn, mansikka-an, kante-en*; sekä pitkän vokaalin jäljessä -seen (-sen), esim. *kirvee-seen, harmaa-seen, varakkaa-seen*; yksitavuisilla sanoilla -h-n ja niiden välissä sama vokaali, joka on *h:n* edessä, esim. *työ-hön, maa-han*.

Yks. muiden sijain päätteet ovat kaikilla sanoilla muuttumattomat, nim. genetiivin ja instruktiivin: -n, abessiivin: -ttä, -tta, essiivin: -nä, -na, translatiivin: -ksi, inessiivin: -ssä, -ssa, elatiivin: -stä, -sta, adessiivin: -llä, -lla, ablatiivin: -ltä, -lta, ja allatiivin: -lle'.

Muist. Runokielessä on allatiivilla usein myös päätte -llen, esim. *metsällenkö, ulapallen aukealle*.

60 §. **Monikon** vartalo syntyy siten, että monikon tunnus -i liitetään sanan vartaloon, esim. *sääty-i, mansikka-i: mansikkoi, kante-i: kanti: kansi, kirvee-i: kirvei, harmaa-i: harmai, työ-i: töi*.

1. *Muist.* Runokielessä käytetään monikontunnuksena myös -löi, -loi tavuuta, esim. *ristilöitä, lastuloilla*.

Tästä monikon vartalosta saadaan eri sijat liittämällä siihen samat päätteet kuin yksikössä, paitsi nom., gen., part. ja ill.

Mon. nominatiivin päätte -t liittyy suorastaan sanan eikä monikon vartaloon, esim. *sääty-t: säädyt, mansikka-t: mansikat, kante-t: kannet, kirvee-t, harmaa-t, työ-t*.

Mon. genetiiviä on useimmilla sanoilla kaksi muotoa:

1. *nen* syntyy itse sanan vartalosta, niin että lisätään lyhyen vokaalin jälkeen päätte -en (jonka *e* mel-

kein aina, paitsi *i:n* jäljessä, muuttuu *i:ksi*, 27 §, 2), esim. *sääty-en: säätyin, mansikka-en: mansikkain*, ja konsonantin jälkeen *-ten*, esim. *kant-ten, kirves-ten*.

2:*nen* syntyy monikon vartalosta siten, että liitetään lyhyen vokaalin jälkeen *-en*, esim. *kansi-en*; lyhyen diftongin jälkeen kaksitavuisissa sanoissa *-en*, esim. *säätyi-en: säätyjen*, ja useampitavuisissa sanoissa joko *-en* tai mielemmin *-den*, esim. *mansikkoi: mansikkojen* l. *mansikoiden*, sekä pitkän diftongin jälkeen aina *-den*, esim. *kirvei-den, harmai-den, töi-den*.

2. *Muist.* Kaikki sanat, joilla on mon. genetiivissä päätte *-den*, saattavat myöskin tämän sijaan käyttää päätettä *-tten*, esim. *mansikoiden* l. *mansikoitten, töiden* l. *töitten, harmaiden* l. *harmaitten*.

3. *Muist.* Päätteessä *-ten* on oikeastaan kaksi ainesta: mon. tunnus *-te*, joka *-t:ksi* typistyneenä muodostaa myöskin mon. nominatiivin, ja genetiivin päätte *-n*, sama kuin yksikössä; esim. *sääty* sanasta on monikon vartalo *sääty-te*, josta saadaan (typistyksen kautta) nom. *säädyt* ja (*t:n* katoomisen kautta, 24 §, 1) gen. *sääty-en*, supistuneena *säätyin*, samoin kuin alkuperäisestä vartalosta *lyhyte* tulee nom. *lyhyt* ja gen. *lyhyen*. Mon. nom:lla siis ei ole oikeastaan omaa sijapäätettä enemmän kuin yksikönkään nom:lla. Semmoissa muodoissa kuin *töiden, säätyjen, kansien* on siis oikeastaan kaksi monikon tunnusta perätysten.

Mon. partitiivin päätteinä on *-ä, -a*, silloin kun mon. 2:*sen* genetiivin päätte on *-en*, sekä *-tä, -ta*, silloin kun tämä on *-den*, esim. *kansi-a, säätyjä, mansikkoja* l. *mansikoita, kirvei-tä, harmai-ta, töi-tä*.

Mon. illatiivin päätte on lyhyen vokaalin jäljessä vokaalinpitennys ja *n*, esim. *kansi-in*, mutta *-siin (-sin)*, kun yks. illatiivilla on päätte *-seen (-sen)*, esim. *kirvei-siin, harmai-siin*; muuten aina diftongin jäljessä *-h-n*, esim. *säätyi-hin, mansikkoi-hin, töi-hin*.

4. *Muist.* Illatiivin päätteitä *-seen* ja *-siin* on viime aikoihin asti kirjoitettu *-sen* ja *-sin*, vaikka niitä yleisemmin äännetään pitkällä vokaaleilla. — Muutamat kirjailijat käyttävät päätettä *-h-n* mon. illatiivissa *-siin* päätteän asemesta, esim. *kirveihin*. Runokielessä käytetään päätettä *-h-n* sekä yksikössä että monikossa lyhyenkin vokaalin jäljessä, esim. *sulkahan, sulkihin*.

61 §. Paitsi yllälueteltuja 14:ää sijaa on suomen kielessä vielä seuraavat:

Akkusatiivi, joka on *-t*-päätteinen, mutta löytyy ainoastaan persoonapronomineilla: *minut, sinut, hänet, meidät, teidät, heidät*. Muut nomininit käyttävät akkusatiivina yksikössä genetiiviä ja nominatiivia, monikossa nominatiivia (harvoin genetiiviä).

Prolatiivi, jolla on päätteet *-tse', -tsi'*; tämä sija on melkein kokonaan partikkeliksi muuttunut, esim. *maitse', paitse' l. paitsi', sivuitse' l. sivutse'*.

Latiivi, jolla on pääte *-ne'*, mutta joka on säilynyt ainoastaan muutamissa partikkeleissa, esim. *sinne', muuanne', kaikikianne'*.

Excessiivi, jolla on pääte *-ntä, -nta*; sitä tavataan ainoastaan muutamassa murteessa, esim. *luonta* = luona olemasta, *luota, takanta* = takaa, *siintä* = siitä, *palvelijanta* = palvelijana olemasta.

62 §. Nominien typistymätön **vartalo** löydetään parhaiten yks. essiivistä, siten että tämän pääte *-nä, -na* erotetaan pois, esim. *sääty-nä, mansikka-na, kante-na, kirvee-nä, harmaa-na, työ-nä* sanojen täydelliset vartalot ovat *sääty, mansikka, kante, kirvee, harmaa, työ*.

Yks. partitiivi taas osottaa, onko nominilla **typistynyt** vartalo ja millainen se on, esim. *kant-ta, kirves-tä*, mutta *sääty-ä, mansikka-a l. mansikka-ta, harmaa-ta, työ-tä*.

II. Taivutusluokat.

63 §. Nomininit jakautuvat vartaloidensa mukaan kolmeen taivutusluokkaan, jotka helpoimmin erotetaan toisistaan yksikön partiivin mukaan; tässä sijassa on

Ensimmäisellä luokalla pääte *-ä, -a (-tä, -ta)* lyhyen vokaalin jäljessä, esim. *sääty-ä, kirkko-a, mansikka-a (l. -ta)*. Vartalo ei typisty eikä supistu.

Toisella luokalla pääte *-tä, -ta* konsonantin jäljessä, esim. *kant-ta, kirves-tä*. Vartalo on siis typistyvän.

Kolmannella luokalla pääte *-tä, -ta* pitkän vokaalin tai diftongin jäljessä, esim. *harmaa-ta, työ-tä*. Vartalo on aina supistuneessa muodossa.

1. Ensimmäinen luokka.

Tunnusmerkkejä:

64 §.

Ensimmäisen luokan sanoilla on yksi vartalo, joka päättyy aina lyhyeen vokaaliin; ne ovat siis typistymättömiä ja supistumattomia.

Yks. partitiivilla on pääte *-ä, -a (-tä, -ta)* lyhyen vokaalin jäljessä.

Yks. nominatiivi on yhtä monitavuinen kuin vartalo ja tavallisesti samallinen (ainoastaan komparatiivit ja useimmat *e*-loppuiset muuttavat loppuvokaalinsa *i*:ksi).

Yks. illatiivin päätteenä on vokaalinpitennys ja *n*.

Monikon vartalo päättyy joko lyhyeen *i*:hin tai lyhyeen tai pitkään *i*-loppuiseen diftongiin (ks. §§ 15, 16, 18 ja 27, 3).

Mon. 1:nen genetiivi syntyy päätteellä *-en*, jonka *e* tavallisesti supistuu vartalon loppuvokaalin kanssa *i*-diftongiksi paitsi *i*-loppuisissa sanoissa.

Vartalon viimeistä tavuuta alkava umpinainen konsonantti heikkenee, kun lisätään pääte, joka sulkee tavuun.

Muistutuksia.

1. Useampitavuiset sanat saavat joskus yks. partitiivissa *-tä, -ta* päätteän, etenkin jos vartalo päättyy kahteen vokaaliin, mutta harvoin jos vartalon lopputavuu alkaa *t*llä tai päättyy umpiniaisella vokaalilla.

2. Mon. *i* muuttuu part:ssa ja gen:ssä kahden vokaalin välissä *j*:ksi.

Tähän kuuluvat:

65 §.

1) Kaikki vartalot, joilla on muuttumaton loppuvokaali *ö, o, y, u*.

Mon. vartalo päättyy lyhyeen *i*-diftongiin.

Esim.	Yksikkö.	Monikko.
<i>Nominatiivi</i>	sääty	säädy-t
<i>Genetiivi</i>	säädy-n	{ 1. sääty-en: -yin 2. säätyj-en
<i>Instruktiivi</i>	säädy-n	säädyi-n
<i>Komitatiivi</i>	sääty-i-ne(-nsä)	säätyi-ne(-nsä)
<i>Abessiivi</i>	säädy-ttä	säädyi-ttä
<i>Essiivi</i>	sääty-nä	säätyi-nä
<i>Partitiivi</i>	sääty-ä	säätyj-ä
<i>Translatiivi</i>	säädy-ksi	säädyi-ksi
<i>Inessiivi</i>	säädy-ssä	säädyi-ssä
<i>Elatiivi</i>	säädy-stä	säädyi-stä
<i>Illatiivi</i>	sääty-yn	säätyi-hin
<i>Adessiivi</i>	säädy-llä	säädyi-llä
<i>Ablatiivi</i>	säädy-ltä	säädyi-ltä
<i>Allatiivi</i>	säädy-lle'	säädyi-lle'

	Yksikkö.	Monikko.
<i>Nom.</i>	aurinko	auringo-t
<i>Gen.</i>	auringo-n	{ 1. aurinko-en: -koin 2. aurinkoj-en, auringoi-den
<i>Part.</i>	aurinko-a (-ta)	aurinkoj-a, auringoi-ta
<i>Illat.</i>	aurinko-on	aurinkoi-hin

Muist. *Syksy* sanalla on myös typistynyt vartalo *syys*; se horjuu siis I:sen ja II:sen luokan välillä.

2) Kaikki *ä-*, *a-*loppuiset vartalot, paitsi superlatiivit ja karitiivi-adjektiivit, jotka kuuluvat II luokan 1 lahkoon.

Komparatiivit muuttavat loppuvokaalinsa *ä:n*, *a:n* nominatiivissa *i:ksi*.

Mon. vartalo päättyy joko lyhyeen *i:*hin tai lyhyeen tai pitkään *i*-diftongiin.

Esim.

Yksikkö.

<i>Nom.</i>	pata	parempi	korkea
<i>Gen.</i>	pada-n	paremma-n	korkea-n
<i>Part.</i>	pata-a	parempa-a, (-ta)	korkea-a, -ta
<i>Illat.</i>	pata-an	parempa-an	korkea-an

Monikko.

<i>Nom.</i>	pada-t	paremma-t	korkea-t
<i>Gen.</i>	1. pata-en:-ain	parempa-en: -ain	(korkea-en:) korkeain
	2. patoj-en	parempi-en	korkei-den, korkeoi-den
<i>Part.</i>	patoj-a	parempi-a	korkei-ta, korkeoi-ta
<i>Illat.</i>	patoi-hin	parempi-in	korkei-hin, korkeoi-hin

3) Kaikki *i*-loppuiset vartalo.

Mon. vartalo päättyy lyhyeen *ei* diftongiin (taikka lyhyeen *i*:hin).

Mon. 1:nen genetiivi *ei* supistuu.

Mon. 2:ssa genetiivissä *eje* supistuu *ei* diftongiksi.

Esim.

Yksikkö.

<i>Nom.</i>	sirppi	kaupunki
<i>Gen.</i>	sirpi-n	kaupungi-n
<i>Part.</i>	sirppi-ä	kaupunki-a (-ta)
<i>Illat.</i>	sirppi-in	kaupunki-in

Monikko.

<i>Nom.</i>	sirpi-t	kaupungi-t
<i>Gen.</i>	1. sirppi-en	kaupunki-en
	2. sirppein(ei:-ej-en),(sirppi-en)	kaupungein, -ngei-den (-nki-en)
<i>Part.</i>	sirppej-ä (sirppi-ä)	kaupunkej-a, -ngei-ta (-nki-a)
<i>Illat.</i>	sirppei-hin (sirppi-in)	kaupunkei-hin (-nkiin)

4) Ne kaksitavuiset *e*-loppuiset sanat, joissa on *e:n* edessä *k*, *p*, *v*, pitkä konsonantti tai kaksi konsonanttia, joista jälkimmäinen on *h* (*j*) tai *m*, ynnä muutamit muutkin (vert. 66 §, 1), a).

E muuttuu yks. nominatiivissa *i*:ksi paitsi muutamissa yksityisissä sanoissa (17 § ja 1 Muist.)

Mon. vartalo päättyy aina lyhyeen *i*:hin.

Esim.

Yksikkö.		Monikko.	
<i>Nom.</i> retki	nukke	retke-t	nuke-t
<i>Gen.</i> retke-n	nuke-n	{1. retkein	nukkein
		{2. retki-en	nukki-en
<i>Part.</i> retke-ä	nukke-a	retki-ä	nukki-a
<i>Illat.</i> retke-en	nukke-en	retki-in	nukki-in

Muita esimerkkejä: *reki*, *läpi*, *arpi*, *kivi*, *pilvi*, *appi*, *Kalle*, *tammi*, *onni*, *hanhi*, *närhi*, *salmi*, *kolme'*, *sormi*, *itse'*, *kaase*, *Raah*.

Muist. *J* katoa *velje* vartalon yks. nominatiivista, joka siis kuuluu *veli*.

2. Toinen luokka.

66 §. Tunnusmerkkejä:

Toisen luokan sanoilla on kaksi vartaloa, typistymätön ja typistynyt.

Yksikön partitiivilla on pääte *-tä*, *-ta* konsonantin jäljessä.

Yks. nominatiivi on aina toisellinen kuin typistymätön vartalo; sen loppuäänteinä ovat *i* tai konsonantti (myös *e* ja aspiratsiooni).

Typistynyttä vartaloa käytetään, paitsi aina yks. partitiivissa:

aina mon. 1 genetiivissä, jolla siis on pääte *-ten*;
usein yks. nominatiivina;

joskus (harvoin 2-tavuisten sanain) yks. essiivissä (tavallisemman, tyypistymättömästä vartalosta muodostuvan, essiivin rinnalla).

Muut yksikön sijat ja myöskin mon. nominatiivi sekä mon. vartalo saadaan tyypistymättömästä vartalosta.

Toisen luokan sanat jakautuvat kahteen lahkoon: 67 §.

1) Ensimmäisen lahkon vartalot eivät supistu.

Yks. illatiivin päätteessä on vokaalinpitennys ja *n*.

Monikon *i:n* edeltä vartalon loppuvokaali aina katoaa ja mon. vartalo päättyy siis tavallisesti lyhyeen *i:h*in; *-ye-*, *-ue-* (*-yt-*, *-ut-*)päätteisten sanain monikon vartalo supistuu ja päättyy siis pitkään *i*-diftongiin.

Typistymättömän vartalon viimeistä tavuuta alkava umpinainen konsonantti heikkenee, kun lisätään pääte, joka sulkee tämän tavuun.

Muist. Ne sanat, joiden vartaloain loppuvokaalina on *ä*, *a*, saattavat muodostaa mon. I genetiivin ja joskus myös yks. partitiivin tyypistymättömästä rungosta samoin kuin I luokan sanat; partitiivin päätteessä on silloin *-ä*, *-a*, (*-tä*, *-ta*) ja genetiivin *-en*: *-in*. Ks. alempana esimerkkejä *pienin* ja *viaton*.

Ensimmäiseen lahkoon kuuluvat seuraavat sanat:

- a) Ne kaksitavuiset *e*-loppuiset sanat, joissa *e:n* edellä on jokin yksinkertaisista konsonanteista *h*, *l*, *n*, *r*, *s*, *t*, taikka *lt*, *nt*, *rt*, ynnä muuttamat muut (ks. 1 *Muist.*).

E muuttuu tavallisesti yks. nominatiivissa *i*:ksi (17 § ja 1 *Muist.*).

1. *Muist.* Ne kaksitavuiset *e*-loppuiset vartalot, joiden viimeisinä konsonanteina ovat *m*, *ht*, *ks*, *ps* tai *ts*, kuuluvat osaksi tähän lahkoon, osaksi I luokkaan, taikka horjuvat molempien välillä; esim. a) *-me*-loppuisista vartaloista partitiivit *lunta*, *lientä*, *sointa* — *Suomea*, *nimeä*, *kymä*, *seimeä* — *lointa*, *nientä*, *tointa*, joskus *loimea*, *nimeä*, *toimea*; *tuomea*, *taimea*, joskus *tuonta*, *taina*; b) *-hte*-loppuisista: *yhtä* (= *yht-tä*), *kahta*, *haahta* — *lehteä*, *tähteä* (*pihteä*) — *lahta*, *vyyhtiä* tai *lahtea*, *vyyhteä*; c) *-kse*-loppuisista: *usta* — *viikseä* (*sakseä*) — *sukseä*, *sääkseä*, tai *susta*, *säästä*; d) *-pse*-loppuisista: *lasta* — *ripseä* — *hapseä* l. *hasta*; e) *-tse*-loppuisista: *veistä*, *jousta* — *itseä* — *peistä* t. *peitseä*.

Esim.

	Yksikkö.		Monikko.	
<i>Nom.</i>	vesi	toinen	vede-t	toise-t
<i>Gen.</i>	vede-n	toise-n	{ 1. vet-ten 2. vesi-en	tois-ten toisi-en
<i>Ess.</i>	vete-nä	{ toise-na tois-na }	vesi-nä	toisi-na
<i>Part.</i>	vet-tä	tois-ta	vesi-ä	toisi-a
<i>Illat.</i>	vete-en	toise-en	vesi-in	toisi-in.

Muita esimerkkejä: *tuohi, tuli, uni, nuori, jousi, jälsi, kansi, pursi.*

2. *Muist.* Ainoastaan harvat kaksitavuiset sanat saattavat muodostaa yks. essiivin tyypistyneestä vartalosta; semmoisia ovat: *nuori, toinen, vuosi, yksi, lapsi, mies*, ess. *nuorna, toisna, vuonna, ynnä* (käytetään ainoastaan partikkelina), *lasna, miesnä*, taikka tavallisemmin *nuorena, toisena* j. n. e.

b) Kaikki useampitavuiset *e*-loppuiset sanat.

Yks. nominatiivina käytetään tavallisesti tyypistynyttä vartaloa; mutta järjestyslaskusanat ja ominaisuuden nimet muuttavat viimeisen konsonanttinsa, *t:n, s:ksi* (28 §, 2) ja ne vartalot, joiden viimeinen tavuu on *-se* vokaalin jäljessä, muuttavat sen nominatiivissa *-nen* tavuiksi (17 § ja 1 *Muist.*).

Esim.

	Yksikkö.			
<i>Nom.</i>	kannus	kolmas	kalleus	lyhyt
<i>Gen.</i>	kannukse-n	kolmanne-n	kalleude-n	lyhye-n
<i>Ess.</i>	kannukse-na	{ kolmante-na kolman-na }	kalleute-na	{ lyhye-nä lyhyn-nä }
<i>Part.</i>	kannus-ta	kolmat-ta	kalleut-ta	lyhyt-tä
<i>Illat.</i>	kannukse-en	kolmante-en	kalleute-en	lyhye-en

Monikko.

<i>Nom.</i>	kannukse-t	kolmanne-t	kalleude-t	lyhye-t
<i>Gen.</i>	{ 1.kannus-ten 2.kannuksi-en	(kolmat-ten) kolmansi-en	kalleut-ten kalleuksi-en	lyhyt-ten lyhyi-den

Part. kannuksi-a kolmansi-a kalleuksi-a lyhyi-tä
Illat. kannuksi-in kolmansi-in kalleuksi-in lyhyi-hin*

Muist. Niinkuin esimerkeistä näkyy, niin *-kse-* ja *-yte-, -ute-* päätteiset sanat muodostavat yks. essiivin ainoastaan tyvistymättömästä vartalosta; kun tyvistynyttä vartaloa käytetään tätä sijaa muodostettaessa, niin vartalon *t* muuttuu *n:n* edessä *n:ksi*. Ominaisuuden nimet, joilla on johtopääte *-yte-, -ute-*, muodostavat monikon vartalon ikään kuin niillä olisi päätteensä *-ykse-, -ukse-*.

Muita esimerkkejä: *neljännes* (taipuu kuin *kannus*), *tuhat* l. *tuhannen* (taipuu paitsi nom:ssa samoin kuin *kolmas*, moni käyttää kuitenkin mon. 1 genetiivissä muotoa *tuhanten*), *pahuus* (= *kalleus*), *ohut*, *airut* (= *lyhyt*), *hevonen*, *iloinen* (= *toinen*), *kannel*, *avain*, *sydän*, *joutsen*, *manner*.

c) *ä-, a-*loppuisista superlatiivit ja karitiivi-adjektiivit.

Yks. nominatiivina käytetään tyvistynyttä vartaloa.

Esim.

Yksikkö.

Monikko.

Nom. pienin viaton (-toin) pienimmä-t viattoma-t

Gen. pienimmä-n viattoma-n { 1.pienin-ten 1.viaton-ten,
 pienimpäin viattomain
 2.pienimpi-en 2.viattomi-en

Ess. { pienimpä-nä viattoma-na } pienimpi-nä viattomi-na
 { pienin-nä viaton-na }

Part. { pienin-tä viaton-ta } pienimpi-ä viattomi-a
 { pienimpä-ä (viattoma-a) }

Illat. pienimpä-än viattoma-an pienimpi-in viattomi-in

Muist. Sanoja *lämpimä*, *muutama* ja *vasempi*, jotka kuuluvat I luokkaan, käytetään myöskin tyvistyneinä: *lämmän*, *muudan*, *vasen*, ja taipuvat silloin II luokan *ä-, a-*loppuisten mukaan.

2) Toisen lahkon vartalot ovat supistuvaisia (ks. 26 §, 1), s. o. alkuansa aina kolmi- tai useampitavuisia, mutta tulevat supistuksen kautta yhtä tavuuta lyhyemmiksi ja päättyvät silloin pitkään vokaaliin.

* *Huom.* Vääriä ovat siis tämmöiset muodot: *lyhyeiden*, *lyhyeitä*, *lyhyeihin*; *Aamunairuetta*, *-airueiden* j. n. e.

Illatiivin päätteellä on yksikössä *-seen (-sen)*, monikossa *-siin (-sin)*.

Yks. nominatiivina käytetään aina typistettyä vartaloa, jonka loppuäänne on *s*, aspiratsiooni tai *t*.

Muist. Aspiratsiooni muuttuu yks. partitiivin ja mon. 1 genetiivin *t:n* edessä *t:ksi*; yks. essiivissä sekä aspiratsiooni että *t* muuttuvat *n:n* edessä *n:ksi*.

Mon. vartalo syntyy supistuneesta vartalosta (14 §, 1 ja Muist.) ja päättyy siis pitkään *i*-diftongiin tai pitkään *ii*:hin.

Mon. 2 genetiivin päätteellä on *-den (-tten)*.

Monikon partitiivin päätteellä on siis *-tä, -ta*.

Umpinaisen konsonantin heikkeneminen tapahtuu vartalon typistytessä sen tavuun alussa, joka typistytksen kautta sulkeutuu.

Esim.

	Yksikkö.			Monikko.		
<i>Nom.</i>	uros	terve'	kevät	uroo-t	tervee-t	kevää-t
<i>Gen.</i>	uroo-n	tervee-n	kevää-n	{1.uroo-ten	tervet-ten	kevät-ten
				{2.uroi-den	tervei-den	keväi-de
<i>Ess.</i>	{uroo-na	tervee-nä	kevää-nä}	uroi-na	tervei-nä	keväi-nä
	{uros-na	terven-nä	kevän-nä}			
<i>Part.</i>	uros-ta	tervet-tä	kevät-tä	uroi-ta	tervei-tä	keväi-tä
<i>Illat.</i>	uroo-seen	tervee-seen	kevää-seen	uroi-siin	tervei-siin	keväi-siin

Muita esimerkkejä: *raskas, nauris, kirves (= uros); viikate', este', lähde', Keuru', Muola', Saima' (= terve'); lounat, mennyt, -nneen, oppinut, -neen (= kevät).*

Muist. Kun tällaiset sanat runollisessa kielessä jätetään supistamatta, niin loppuvokaali, olkoon se mikä tahansa, katoa mon. *i:n* edestä ja monikon vartalo päättyy siis lyhyeen *i*:hin; tähän vartaloon liitetään partitiivissa päätteellä *-ä, -a*, 2 genetiivissä *-en* ja illatiivissa *-sin*; muuten taivutus pysyy muuttumatta; esim. yks. nom. *uros*, gen. *uroho-n*, ess. *uroho-na* l. *uros-na*, part. *uros-ta*, ill. *uroho-sen*; mon. nom. *uroho-t*, 1 gen. *uros-ten*, ess. *urohi-na*, part. *urohi-a*, ill. *urohi-sin*.

3. Kolmas luokka.

Tunnusmerkkejä:

68 §.

Kolmannen luokan sanoilla on yksi vartalo, joka päättyy pitkään vokaaliin tai diftongiin (on aina supistuneessa muodossa).

Yks. partitiivilla on päätte -tä, -ta pitkän vokaalin tai diftongin jäljessä.

Yks. nominatiivi on aina vartalon kaltainen.

Mon. vartalo (syntyy 14 § mukaan ja) päättyy aina pitkään *i*-loppuiseen diftongiin.

Muist. Ainoastaan *pii* sanan mon. vartalo päättyy niinkuin sanan vartalo pitkään *ii* vokaaliin.

Mon. genetiivin päätte on -den (-tten) ja liittyy ainoastaan monikon eikä sanan vartaloon (ei: *harmaa-den*, *työ-den*).

Mon. partitiivilla on siis päätte -tä, -ta.

Konsonantin heikennystä ei tapahdu vartalossa.

Tähän kuuluvat sanat jakautuvat kahteen lahkoon: 69 §.

Ensimmäisen lahkon vartalot ovat kaksitavuisia ja päättyvät pitkään vokaaliin.

Illatiivin päätte on yksikössä -seen (-sen), monikossa -siin (-sin).

Esim.

Yksikkö.	Monikko.
----------	----------

<i>Nom.</i> ehtoo	ehtoo-t
-------------------	---------

<i>Gen.</i> ehtoo-n	2. ehtoi-den
---------------------	--------------

<i>Ess.</i> ehtoo-na	ehtoi-na
----------------------	----------

<i>Part.</i> ehtoo-ta	ehtoi-ta
-----------------------	----------

<i>Illat.</i> ehtoo-seen	ehtoi-siin
--------------------------	------------

Muita esimerkkejä: *harmaa*, *vapaa*, *vakaa*, *Laukaa*, *Akaa*, *hakkuu*, *tavuu*.

Toisen lahkon vartalot ovat yksitavuisia ja päättyvät pitkään vokaaliin tai diftongiin.

Yks. ja mon. illatiivin päätte on -h-n.

Esim.

Yksikkö.

Monikko.

Nom. maa

maa-t

Gen. maa-n

mai-den

Ess. maa-na

mai-na

Part. maa-ta

mai-ta

Illat. maa-han

mai-hin

Muita esimerkkejä: *jää, pii, suu, syy, suo, yö, tie, voi* ynnä *-tai* (= ruots. *dag* päivä) päivän nimissä, niin kuin *sunnuntai, helluntai*.

Muist. Muutamia III luokan sanoja käytetään myös supistumattomina ja ne kuuluvat silloin I luokkaan, esim. *harmaa* l. *harmaja, vakaa* l. *vakava, lai* l. *laji*; moniaat I:sen lahkoon sanat saattavat taas tyypistyä ja kuuluvat silloin II luokkaan; esim. *tavuu* l. *tavut, tavuen*; *kiikaa*, tavallisemmin *kiivas, kiikaan*.

70 §.

Yleisiä muistutuksia deklinatsioonista.

1. Yhdistetyissä sanoissa taipuu ainoastaan jälkimmäinen osa, ellei edellinen ole johtamaton adjektiivi, joka on jälkimmäisen attribuuttina, esim. *metsäkoira, metsäkoiran*; *pappissääty, pappissäädyn*, mutta *omatunto, omantunnon*.

2. Muutamat adjektiivit ovat taipumattomia, niinkuin *aika, ensi, eri, kelpo, koko, pikku, viime*; moni kirjoittaakin ne yhteen seuraavan substantiivin kanssa, esim. *eripaikassa, jokapäivä*.

b) Adjektiivien komparatiooni.

71 §. Suomen kielen adjektiiveilla on huomattava, paitsi **lukuja** ja **sijoja**, jotka ovat samat kuin substantiiveilla, myöskin komparatiooni.

72 §. **Komparatiooni** (vertailu) on se adjektiivien taivutus, jolla verrattaessa ilmoitetaan ominaisuuden olevan suuremmassa tai suurimmassa määrässä. Perusmuotonsa ohessa, joka nimitetään positiiviksi, esim. *iso, köyhä*, on adjektiiveilla kaksi vertausmuotoa:

Komparatiivi, joka ilmaisee ominaisuuden olevan suuremmassa määrässä, esim. *isompi, köyhempi*.

Superlatiivi, joka ilmaisee ominaisuuden olevan suurimmassa määrässä, esim. *isoin, köyhin*.

Komparatiivin tunnus on *-mpi, -mpa*, nom. *-mpi*, jonka edellä kaksitavuisten sanain loppuvokaali *ä, a* muuttuu *e:ksi*.

1. *Muist.* Ainoastaan sanalla *vasempa, -mpi*, jolla ei ole positiivia eikä superlatiivia, on myös tyypistynyt vartalo ja nominatiivi *vasen*.

Superlatiivin tunnus on *-impä, -impa*, typist. *-in*, jonka edeltä *ä, a, e, i* aina katoovat ja pitkät vokaalit lyhenevät.

Esim. *iso, isompi* (vart. *isompa*), *isoin* (v. *isoimpa*); *köyhä, köyhempi, köyhin*; *vaikea, vaikeampi, vaikein*; *pieni* (vart. *piene*), *pienempi, pienin*; *lyhyt* (typistymätön vart. *lyhye*), *lyhyempi* (l. *lyhempi*), *lyhyin* (l. *lyhin*); *siisti, siistimpi, siistin*; *kaunis* (supist. vart. *kauniin*), *kauniimpi, kauniin* (joskus myös *kaunein, kauneimpa*, erotukseksi positiivin muodosta *kauniin* ja komparatiivin vartalosta *kauniimpa*).

Hyvä sanan komparatiivina ja superlatiivina käytetään *parempi, parhain* (v. *-impa*), l. *paras* (v. *parhaa*) (harvoin *hyvempi, hyvin*); *paljo* sanan korkeampina vertaustiloina käytetään *enempi* l. *enempi* (adverbina myös nom. *enää, enään*), *enin*; *pitkä* sanalla on epäsäännöllinen komp. *pitempi* l. *pidempi*, superl. *pisin*.

2. *Muist.* Ainoastaan komparatiivissa käytetään sanoja *vasempi* l. *vasen* ja *molemmat*; pronominit *kumpi, jompi* ja *jompikumpi*, joita, samoin kuin varsinaisia komparatiiveja, käytetään kahdesta puhuttaessa, ovat *kuka, joka* ja *joku* sanojen komparatiiveja. Muuten ei pronomineja taivuteta eri vertaustiloissa; *moni* sanalle lainataan nämät sanalta *usea*: *useampi, usein*.

3. *Muist.* Ne adjektiivit, joilla ei ole deklinatsioonaa, ovat tässäkin taipumattomia, esim. *pikku, kelpo*. Muutamilla merkityksensä tähden ei ole vertailua, esim. *jokapäiväinen, vuotuinen, ainoa*.

4. *Muist.* Yhdistetyissä adjektiiveissa, jotka ovat syntyneet kahdesta adjektiivista, vertaillaan tavallisesti edellinen, esim. *kova-*

päinen, kovempipäinen; pahannäköinen, pahemman-näköinen; kuitenkin sanotaan myös esim. kallisarvoisempi.

5. *Muist.* Myöskin substantiiveja, etenkin paikkaa ja aikaa merkitseviä, saattaa vertailla, esim. *rannempana, -mpaa, -mmaksi, l. rannemmalla, -lta, -lle; syksympänä l. -mmällä; pakkasempi, pöllömpi; samoin partikkeleita, esim. tännempänä, tuonnempana, sinnemmäksi l. -mmä.*

6. *Muist.* Vertausmuodot taipuvat luvuissa ja sijoissa niinkuin substantiivit, komparatiivi I luokan ja superlatiivi II luokan I:sen lahkon mukaan.

c) Laskusanat.

73 §. Laskusanat ovat kahta lajia:

1) **Peruslukuja** l. **kardinaalisia** laskusanoja, jotka ilmoittavat määrätyn luvun ja vastaavat kysymykseen: *montako?*

2) **Järjestyslukuja** l. **ordinaalisia** laskusanoja, jotka ilmoittavat järjestystä ja vastaavat kysymykseen: *monesko?*

74 §. **Yksinkertaisia** kardinaalisia laskusanoja on suomen kielessä 15. Ordinaaliset johdetaan kardinaalisista päätteellä *-nte*, nom. *-s*, paitsi *ensimmäinen* ja *toinen*; *kolme* sanasta johdettaessa *e* muuttuu *a*:ksi: *kolmante, -as*.

Perusluvut.

Järjestysluvut.

1. Yksi (vart. yhte)	Ensimmäinen (vart. -äise)
2. kaksi (kahte)	toinen (toise)
3. kolme (kolme)	kolmas (-ante)
4. neljä	neljäs (-änte)
5. viisi (viite)	viides (-ente)
6. kuusi (kuute)	kuudes (-ente)
7. seitsemän (-mä)	seitsemäs (-änte)
8. kahdeksan (-sa)	kahdeksas (-ante)
9. yhdeksän (-sä)	yhdeksäs (-änte)
10. kymmenen (kymmene)	kymmenes (-ente)
100. sata	sadas (-ante)
1,000. tuhat l. tuhannen (-ante)	tuhannes (-ente)
1,000,000. miliona l. miljoona	miljonas l. miljoonas (-ante).

Laskusanat taipuvat niinkuin nominit; akkusatiivi on kuitenkin kardinaalisilla aina samallinen kuin nominatiivi, paitsi sanoilla *yksi* ja *miljona*, joilla on myös akkusatiivit *yhden*, *miljonan*.

Yksinkertaisista laskusanoista saadaan muut **yhdistämällä**; ordinaaleja yhdistettäessä kuitenkin useimmiten käytetään *ensimmäinen* ja *toinen* sanojen asemasta varsinaisia ordinaaleja *yhdes* (-ente) ja *kahdes* (-ente). 75 §.

1) Täydet kymmen-, sata-, tuhat- ja miljonaluvut syntyvät siten, että pienempi kardinaaliluku pannaan suuremman kardinaaliluvun eteen ja samoin pienempi ordinaaliluku suuremman eteen. Molemmat liitonosat taipuvat säännöllisesti, paitsi kardinaalisten nominatiivissa ja akkusatiivissa, joissa suurempi luku on partitiivissa, esim. nom. ja akk. *kolmesataa*, part. *kolmea-sataa*, iness. *kolmessa-sadassa*; nom. *kahdestuhannes*, gen. *kahdennen-tuhannennen*.

2) Täysien kymmenlukujen välisissä laskusanoissa yksikköluku on edellä, kardinaalisissa kardinaalisena ja ordinaalisissa ordinaalisena, ja taipuu, mutta kymmenluku seuraa molemmissa aina partitiivissa ja ordinaalisena, osottaen sitä kymmenlukua, joka lähinnä seuraa kysymyksessä olevaa lukua, esim. kard. *yksitoista* (sc. *kymmentä*), *yhdellätoista*; ord. *yhdestoista*, *yhdennentoista*; *viisikolmatta*, *viideskolmatta*, *seitsemänkymmenettä*, *seitsemäskymmenettä*.

Kahdesta-kymmenestä eteenpäin käytetään kuitenkin, etenkin vuosilukuja ilmoitettaessa, myös semmoisia kardinaalilukuja, joissa puheena olevan luvun edellinen kymmenluku käy edellä ja yksikköluku seuraa, molemmat kardinaalisina ja taipuvaisina, esim. (vuonna) *kaksi-kymmentäviisi*, *kahdesta-kymmenestä-viidestä*, *yhdeksänkymmentä-seitsemän*. Myöskin ordinaali-laskusanoja on samantapaisia, esim. *kahdeskymmenes-viides*, *yhdeksäskymmenes-seitsemäs*.

3) Täysien sata-, tuhat- ja miljonulukujen välisissä laskusanoissa asetetaan ensimmäiseksi se (yksinkertainen tai 1:sen mom:n mukaan yhdistetty) laskusana, joka ilmoittaa täyden sata-, tuhat- ja miljonaluvun. Kaikki liitonosat taipuvat, paitsi *sata* ja *tuhat* ordinaalisissa, jos on puhe yhdestä 100:sta tai yhdestä 1000:sta, esim. *satakolme, sadankolmen, satakolmas, sutakolmannen; kaksi-tuhatta kolmesataa viisi, kahdestuhannes kolmassadas viides.*

Muist. Yhdistetyissä sanoissa käytetään *kolme, neljä* sanojen asemasta *kolmi-, neli-*, ja sanoista *seitsemän, kymmenen* käytetään tyypist. vartaloita *seitsemän-, kymmenen-*, esim. *kolmikulmainen, neliniväinen, seitsemänkärkinen, kymmenkunta.*

76 §. Laskusanoihin saattaa vielä lukea seuraavat, jotka joko ovat varsinaisista laskusanoista muodostuneet tai merkitykseltään niille sukua:

1) Epämääräiset kardinaaliset: *eräs, harvat, joku, jokainen, kaikki, molemmat, moni, monias, muutama, paljo, usea, vähä*; ks. indef. pron.

2) Epämääräiset ordinaaliset: *mones, edellinen, jälkimmäinen, keskimmäinen, viimeinen*; *joka toinen, joka kolmas* j. n. e.; ks. indef. pron.

3) Murtolukusanat, joita, paitsi *puoli*, johdetaan yksinkertaisista ordin. laskusanoista päätteellä *-kse*, tyypist. *-s*: *kolmannes, neljännes, viidennes* j. n. e., *kymmenes*, lyhennetty sanasta *kymmenennes, sadannes*; esim. *kaksi kolmannesta, yhdellä kymmeneksellä*; tahi ne syntyvät liiton kautta ordin. laskusanoista ja *osa* sanasta, esim. *neljäs-osa, kaksi kolmatta-osaa* (l. *kolmas-osaa*). Huom. myös. *puolitoista, puolikolmatta* j. n. e.

4) Multiplikatiiviset: *yksinäinen, kolminainen, nelinäinen* j. n. e., *moninainen*; *yhden- l. yksinkertainen, monen- l. moninkertainen*; *seitsemän-, kymmenen-, sata-, tuhatkertainen.*

5) Laskuadverbit, a) *kardinaaliset* l. *iteratiiviset*: *kerran* l. *yhdesti, kahdesti, kolmesti* l. *kolmasti* j. n. e.,

monesti l. *monasti*; b) *ordinaaliset: ensisti, toisesti* (josta epä määräinen *toiste*), *kolmannesti* j. n. e.; c) *distributiiviset: yksittäin, kaksittain, kolmittain* j. n. e.; l. *yksitellen, kaksitellen* j. n. e.; *kaksittaisin, kolmittaisin, sadoittaisin* j. n. e.

d) Pronominit.

Pronominit ovat joko substantiivisia tai adjektiivisia ja taipuvat eri luvuissa ja sijoissa. 77 §.

Pronominit ovat viittä lajia: personaali-, demonstraatiivi-, interrogatiivi-, relatiivi- ja indefiniittipronomineja.

Personaalipronominit ovat: *minä, sinä, hän*, mon. 78 §. *me, te, he*. Ne ilmoittavat joko puhujan (1:sen persoonan), puhutellun (2:sen persoonan), tai puheena olevan (3:nneen persoonan).

Kaikki ovat substantiivisia.

Vartaloina yksikössä ovat *minu, sinu, häne*, monikon vartaloina taas *mei, tei, hei*. Huomattavat ovat omituiset -t-päätteiset akkusatiivit, joita kirjakieli käyttää yksikössä säännöllisten (*minä* ja *minun* j. n. e.) rinnalla sekä monikossa melkein yksinomaisesti.

Yksikkö.

Monikko.

<i>Nom.</i>	<i>minä</i>	<i>sinä</i>	<i>hän</i>	<i>me</i>	<i>te</i>	<i>he</i>
<i>Gen.</i>	<i>minun</i>	<i>sinun</i>	<i>hänen</i>	<i>meidän</i>	<i>teidän</i>	<i>heidän</i>
<i>Akkus.</i>	<i>minut</i>	<i>sinut</i>	<i>hänet</i>	<i>meidät</i>	<i>teidät</i>	<i>heidät</i>
<i>Part.</i>	<i>minua</i>	<i>sinua</i>	<i>häntä</i>	<i>meitä</i>	<i>teitä</i>	<i>heitä</i>
<i>Illat.</i>	<i>minuun</i>	<i>sinuun</i>	<i>häneen</i>	<i>meihin</i>	<i>teihin</i>	<i>heihin</i>

j. n. e.

Prolatiivia, instruktiivia ja komitatiivia näistä ei käytetä.

Muist. Raamatun kielessä käytetään mon. akkusatiiveja *meidän, teidän, heidän*. — Runokieli viljelee lyhyempiä muotoja: nom. *ma, mä, sa, sä* (vokaalisoinnun mukaan) tai *mie, sie*, gen. *mun, sun*, part.

milma, silma (Kal.) ja *mua, sua*, adess. *mulla, sulla, hällä*, abl. *multa, sulta, hältä*, allat. *mulle, sulle, hälle*.

79 §. Personaalipronominien genetiivien asemasta ja niiden ohessa käytetään n. s. possessiivisuffikseja l. omistusliitteitä, jotka ilmoittavat omistajan; nämät ovat:

	1 pers.	2 pers.	3 pers.
Yksik.	-ni	-si	} -nsä', -nsa', tai vok:pit. ja n.
Monik.	-mme'	-nne'	

Muist. Kolmannen persoonan suffiksina on niillä sijoilla, joiden päätteet pitentävät vartalon yhdellä tavuulla ja jotka päättyvät lyhyellä vokaalilla, myöskin vokaalinpitennys ja *-n*, esim. *taloansa* l. *talooaan, taloissansa* l. *-aan*, mutta ainoastaan *talonsa, taloonsa, talojensa*.

80 §. Possessiivisuffiksien liittämisestä sanaan on huomattava, että

1) Yks. nominatiivin asemasta käytetään sanan typistymätöntä vartaloa suffiksin edessä, esim. *veli, veljeni; hyvyys, hyvyytesi*;

2) Translatiivin päätteellä on possessiivisuffiksin edessä alkuperäinen muoto *-kse*, esim. *kuninkaaksensa*;

3) Possessiivisuffiksin edeltä katoa loppukonsonantti konsonantilla päättyvistä sijoista, esim. *isän, isät: isämme; huoneeseen: huoneeseemme*;

4) Possessiivisuffiksi ei vaikuta konsonantin heikkenemistä, vaan päin vastoin kumoo sen, esim. *pellon: peltomme, peltonsa; nähden: hänen nähtensä*. — Kuitenkin heikennyt muoto pysyy mon. genetiivissä ja I infinitiivissä, esim. *maidensa; saadansa, tullani*.

Muist. Yks. ja mon. nom. ja akkus. sekä yks. genet. ja instr. ovat siis possessiivisuffiksilla varustettuina yhtäläiset.

Esim. *pursi, vart. purte*:

Yksikkö.

	Yks. 1 p. suff.	Mon. 1 p. suff.	3 p. suff.
<i>Nom.</i>	purteni	purtemme	purtensa
<i>Gen.</i>	purteni	purtemme	purtensa
<i>Part.</i>	purttani	purttamme	purttansa, -ttaan
<i>Transl.</i>	purrekseni	purreksemme	purreksensa, -een
<i>Iness.</i>	purressani	purressamme	purressansa, -ssaan
<i>Illat.</i>	purteeni	purteemme	purteensa
<i>Adess.</i>	purrellani	purrellamme	purrellansa, -llaan

Monikko.

<i>Nom.</i>	purteni	purtemme	purtensa
<i>Gen.</i>	1. purtteni	purttemme	purttensa
	2. pursieni	pursiemme	pursiensa
<i>Komit.</i>	pursineni	pursinemme	pursinensa, -een
<i>Part.</i>	pursiani	pursiamme	pursiansa, -iaan
<i>Transl.</i>	pursikseni	pursiksemme	pursiksensa, -een
<i>Illat.</i>	pursiini	pursiimme	pursiinsa
<i>Adess.</i>	pursillani	pursillamme	pursillansa, -llaan

Tähän kuuluu myöskin *itse* sana, muissa sijoissa 81 §. paitsi nominatiivissa käytettynä possessiivisuffiksien kanssa refleksiivipronominina, s. o. ilmaisemaan jonkun määräyksen (objektin, adverbiaalinen), kun tällöin on sama persoona, joka on lauseen subjektina. Monikko on aina yksikön kaltainen, mutta muuten taiputus on säännöllinen. Esim. akkus. *itseni, itsemme*, part. *itseäsi, -änne*, iness. *itsessäni, -ämme* j. n. e.

Resiprokipronominina käytetään *toinen* sanaa 82 §. joko yksin ja taiputettuna monikossa monikollisen suffiksin kanssa tai kaksinaisena yksikössä, ensin (tavall. nominatiivissa) ilman suffiksia ja sitten (taiputettuna) suffiksin kanssa, esim. *He rakastavat toisiansa* l. *toinen toistansa*.

83 §. **Demonstratiivipronomininit** (osottavaiset) ovat: *tämä, tuo, se*, mon. *nämät* l. *nämä*, *nuot* l. *nuo*, *ne* (l. *net*), sekä *itse*. Ne ovat sekä substantiiveja että adjektiiveja. *Tuo* taipuu säännöllisesti vartaloilla *tuo*, mon. *noi*; *tämä* on yks. genetiivissä ja akkusatiivissa *tämän*, muuten on yksikön vartalona *tä*, monikon vartalo on *näi*. *Se* taipuu yks. useimmissa sijoissa *si* vartalolla, monikossa *ni* vartalolla, mutta yks. genet. ja instr. ovat *sen*, ja yks. iness., elat. ja illat. syntyvät säännöttömästi vartalosta *sii*.

	Yksikkö.			Monikko.		
<i>Nom.</i>	tämä	tuo	se	nämät	nuot	ne
<i>Gen.</i>	tämän	tuon	sen	{näiden	noiden	niiden
				{näitten	noitten	niitten
<i>Instr.</i>	tämän	tuon	sen	näin	noin	niin
<i>Part.</i>	tätä	tuota	sitä	näitä	noita	niitä
<i>Iness.</i>	tässä	tuossa	siinä	näissä	noissa	niissä
<i>Elat.</i>	tästä	tuosta	siitä	näistä	noista	niistä
<i>Illat.</i>	tähän	tuohon	siihen	näihin	noihin	niihin

Muist. Runokieli käyttää myös lyhyempiä muotoja *tää*, *tään* l. *tän*, *nää*.

84 §. Demonstratiivipronomineja, etenkin *se*, käytetään myös determinatiivisesti, s. o. viittaamaan seuraavaan määräykseen (tavallisesti relatiiviseen sivulauseeseen), esim. *Se on mies, joka paikkansa pitää.*

85 §. **Interrogatiivipronomininit** (kysyväiset) ovat: *kuka, ken, mikä, kumpi* ja *kumpainen*. *Kuka* ja *ken* ovat substantiivisia, muita käytetään sekä substantiiveina että adjektiiveina. *Kuka* ja *mikä* sanojen vartalot ovat *ku*, *mi*, ja liitännäispartikkeli *-kä*, *-ka* lisätään useimmiten niihin muotoihin, jotka muuten jäisivät yksitavuisiksi. *Ken* sanan yleisenä runkona on *kene*, mutta yks. partit. ja mon. nom. syntyvät aina vartalosta *ke*, jota myös

usein käyttävät yks. iness., elat., illat., adess., abl. ja allat.; mon. vart. on *kei*; *-kä* liittyy aina mon. nominatiivin, joskus muihinkin sijoihin. *Kumpi* taipuu kuin komparatiivi, *kumpainen* niinkuin muutkin *-nen*-päätteiset sanat.

	Yksikkö.			Monikko.		
<i>Nom.</i>	kuka	ken	mikä	kutka	ketkä	mitkä
<i>Gen.</i>	kunka	kenen	minkä	{kuiden kuitten	{keiden keitten	}minkä
<i>Instr.</i>	——	——	min	{kuin, kun kuinka	——	min
<i>Part.</i>	kuta	kesä	mitä	kuita	keitä	mitä
<i>Iness.</i>	kussa	{kenessä kessä	missä	kuissa	keissä	missä

Muist. Runokielessä jätetään usein *-kä*, *-ka* liite pois. — *Nom. ken* on suorasanaaisessa kirjakielessä harvinaisempi muita sijoja, sillä sen asemasta käytetään *nom.* sanasta *kuka*, jonka muut sijat taas ovat harvinaisempia.

Relatiivipronominit (takakohtaiset) ovat *joka* ja 86 §. harvinainen *jompi*. Ne viittaavat takaisin johonkin toisen lauseen sanaan ja alottavat samalla sivulauseen.

Ne ovat sekä substantiiveja että adjektiiveja.

Joka taipuu samoin kuin *kuka*, *jompi* kuin komparatiivi.

Relatiivisina pronomineina käytetään myös interrogatiivisia.

Muist. Relatiivipronomini saattaa myös viitata kokonaiseen lauseeseen, esim. *Runeberg oli suurin Suomessa syntynyt runoilija, jonka tähden Suomen kansa onkin hänelle pystyttänyt muistopatsaan.*

Indefiniittipronominit (epämääräiset) ovat: 87 §.

1) Interrogatiivi- tai relatiivipronomineista syntyneitä.

Joku (*jo-ku*), *jonkun*; molemmat liitonosat taivuvat. *Jompikumpi* (*jompi-kumpi*), *jommankumman*; molemmat taipuvat.

Jokin, kukin, kenkin, mikin, kumpikin, kumpainenkin, gen. jonkin, kunkin, kenenkin, minkin, kummankin, kumpaisenkin.

Kukaan, mikään, kenkään, kumpikaan, kumpainenkaan, gen. kunkaan, minkään, kenenkään, kummankaan, kumpaisenkaan, part. kutakaan, mitäkään l. mitään, ketäkään l. ketään, kumpaakaan, kumpaistakaan.

Joka (taipumaton adjektiivi) ja jokainen, jokaisen.

2) *Muita: ainoa (ainokainen, ainoinen), eräs, erään; harva, mon. harvat; kaikki, kaiken (= koko), mon. nom. kaikki (= omnes), kaikki (= toti); koko (taipumaton); molemmat, molempien (plurale tantum); moni, monen; monias, moniaan, joskus moniahta; muu, muun; muutama l. muudan (muuan), muutamana (muutamen); sama, samainen; toinen.*

88 §. Indefiniittipronomineihin saattaa myös lukea **pronominiaalit**, jotka ovat pronomineista syntyneet päätteillä:

1) *-kalainen (-kalaise): meikäläinen, teikäläinen, heikäläinen, täkäläinen, tuokalainen, sikäläinen, muukalainen;*

2) *-lainen (-laise): tällainen, tuollainen, sellainen, kulmainen, millainen, jollainen, jonkunlainen, samanlainen l. samallinen, muun- l. muullainen;*

3) *-moinen (-moise): tällainen, tuommainen, semmoinen, kummoinen, mimmoinen, jonkunmoinen;*

4) *sanat semmoiset kuin: sillinen, millinen; mittyinen, monituvinen, omituvinen.*

II:nen luku. Verbit.

Johdatus.

Verbit ovat merkitykseltään transitiivisia tai intransitiivisia.

1) **Transitiivinen** (kohteellinen) verbi lausuu tekemisen, jonka ajatellaan suorastaan kohtaavan jotakin, esim. *Hevonen vetää auraa. Opettaja avasi kirjan.*

Transitiivi-verbi tunnetaan siitä, että sillä saattaa olla objekti.

2) **Intransitiivinen** (kohteeton) verbi lausuu joko tilan tai semmoisen toiminnan, jota ei ajatella suorastaan kohtaavaksi jotakin, esim. *Minä miellyn siihen. Vanhus lepää.*

Intransitiivinen verbi tunnetaan siitä, että sillä ei saata olla objektia.

Verbien taivutuksessa, jota sanotaan **konjugatsio-** 89 §.
niksi, huomataan päämuodot, finiitti- ja infiniittimuodot, modit ja nominaalimuodot, temporit, luvut ja persoonat.

Verbin **päämuodot** ovat aktiivi ja passiivi. 90 §.

1) Aktiivi ilmaisee, että subjekti on jossakin toiminnassa tai tilassa, esim. *Mies kyntää, kävelee.*

2) Passiivi ilmaisee, että subjekti on jonkin toiminnan alaisena, esim. *Minä tulin haavoitetuksi. Pelto on kynnättävänä.*

Muist. Suomen kielessä ei ole persoonallisia passiivimuotoja, niinkuin useimmissa muissa kielissä, vaan niiden asemasta käytetään joko passiivisia johdannaisia, esim. *Minä haavoituin*, taikka käytetään tavallisemmin persoonan suhteen määräämätöntä aktiivista muotoa, jolla siis ei saata olla subjektiä, vaan objekti, esim. *Minut* 1. *minä haavoitettiin* (= määräämätön henkilö haavoitti minut). *Peltoa kynnetään.* — Mutta koska tätä määräpersoonatonta aktiivista tavallisesti käytetään vastaamaan muiden kielten passiivia, ja sen partisipeilla saattaa olla todellinen passiivinen merkitys (katso 2:sen kappaleen esimerkkejä), niin sitä nimitetään myöskin passiiviksi. Ja tämän persoonattoman muodon eli passiivin vastakohtana sanotaan määräpersoonallista aktiivista persoonalliseksi muodoksi eli vain aktiiviksi.

Molemmat muodot löytyvät kaikilla verbeillä paitsi passiivia persoonattomilla, semmoisilla kuin: *pitää, täytyy, tulee, sataa.*

91 §. **Refleksiiviseksi** (itsekohtaiseksi) sanotaan verbiä, kun se ilmoittaa objektiksi saman persoonan, joka on subjektina, esim. *Hän kätkeytyy* (= *kätkee itsensä*), *kätke* (= *kätki itsensä*).

92 §. Jokainen verbi jakautuu kahteen osaan:

1) **Finiittimuotoihin**, jotka lausuvat tekemisen jostakin esineestä, esim. *luen*, *lukisin*, *lue*.

2) **Infiniittimuotoihin**, jotka ainoastaan ilmoittavat tekemisen, lausumatta sitä mistään (määrätystä) esineestä, esim. *lukea*, *lukeminen*, *lukeva*, *luettu*.

93 §. Finiittimuodot lausuvat tekemisen jostakin esineestä kolmella tavalla, jonka tähden siihen kuuluu kolme n. s. tapaa eli **modia**.

1) Indikatiivi (tositapa) ilmoittaa tekemisen todelliseksi, esim. *luen*, *luin*.

2) Konjunktivi ilmoittaa tekemisen ajatelluksi; se jakautuu:

a) Potentsiaaliin (mahtotapa), joka ilmoittaa ajatellun tekemisen mahdolliseksi, esim. *lukenen*, *lienen luku*.

b) Konditionaaliin (ehtotapa), joka ilmoittaa tekemisen ehdon-alaiseksi (ilmoittaa oletuksen vastoin todellisuutta), esim. *lukisin*, *olisin luku*.

3) Imperatiivi (käsky tapa) ilmoittaa tekemisen käsketyksi, esim. *lue*, *lukekoon*.

1. *Muist.* Finiittimuodoilla on suomenkielessä erilainen myöntävä ja kieltävä muoto, esim. *luen*, *en lue*.

2. *Muist.* Optatiivi (toivotapa), ks. 99 §, 1. *Muist.*

94 §. Infiniittimuodot ovat erilaisia **nominaalimuotoja**; ne ovat joko substantiivisia: infinitiivejä, tai adjektiivisia: partisipeja.

1) Infinitiivejä (nimitapa) käytetään ainoastaan nimitämään tekemistä; niitä on suomen kielessä

neljä, joista passiivissa kuitenkin käytetään ainoastaan kahta (2:sta ja 3:tta), esim. *lukea, lukiessa, lukeman, lukeminen; luettaessa, luettaman*.

2) Partisipit (laatutapa) ilmoittavat tekemisen (l. tilan) ominaisuutena; niitä on kummassakin päämuodossa kaksi: ensimmäinen ja toinen.

a) Ensimmäinen partisipi ilmoittaa päättymätömän (s. o. joko kestävän t. aijotun) tekemisen, esim. *lukeva, luettava*.

b) Toinen partisipi ilmoittaa päättyneen tekemisen, esim. *lukenut, luettu*.

Niinkuin partisipit, samoin finiittimuodotkin ilmoittavat tekemisen joko **päättymättömäksi** (actio imperfecta) tai **päättyneeksi** (actio perfecta), esim. *luen — olen lukenut, lukenen — lienen lukenut, lukisin — olisin lukenut, lukekoon — olkoon lukenut*. Mutta sen ohessa finiittiverbi aina myöskin ilmoittaa tekemisen **ajan**. 95 §.

Tekemisen aika on kahtalainen: **menemätön**, s. o. joko nykyinen tai tuleva (tempus praesens ja tempus futurum), ja **mennyt** (tempus praeteritum), esim. *luen* (par'-aikaa t. vast'edes) — *luin* (eilen, muinoin).

Fiiniittimuodoilla on sen tähden suomen kielessä seuraavat **temporit** (ajallismuodot):

1) Menemätöntä, s. o. nykyistä tai tulevaa aikaa varten:

a) Preesensi-futuuri (tavallisesti nimitetty preesensiksi = kestävä) ilmoittaa, että jotakin *tapahtuu*, s. o. päättymättömän tekemisen nyky- tai tulevassa ajassa, esim. *luen*.

Muist. Yhdistetty preesensi-futuuri (aikoma), esim. *olen lukeva*, ilmoittaa päättymättömän tekemisen aijotuksi (t. aljettavaksi) nykyisessä tai tulevassa ajassa.

b) Perfekti (perf. praesentis et futuri = päätymä) ilmoittaa, että jotakin *on tapahtunut*,

s. o. päättyneen tekemisen nyky- tai tulevassa ajassa, esim. *olen luenut*.

2) Mennyttä aikaa varten:

c) Imperfekti (entis-kestämä) ilmoittaa, että jotakin *tapahtui*, s. o. päättymättömän tekemisen menneessä ajassa, esim. *luin*.

Muist. Yhdistetty imperfekti (entis-aikoma), esim. *olin lukeva*, ilmoittaa päättymättömän tekemisen menneessä ajassa ajotuksi (t. aljettavaksi).

d) Pluskvamperfekti (entis-päättymä) ilmoittaa, että jotakin *oli tapahtunut*, s. o. päättyneen tekemisen menneessä ajassa, esim. *olin luenut*.

Ainoastaan indikatiivissa on kaikki ajallismuodot.

Yllä mainituista temporeista saadaan ainoastaan preesensi-futuuri ja imperfekti verbin taipumisen kautta, ja niitä sanotaan sen tähden yksinkertaisiksi. Muut temporit, joita sanotaan yhdistetyiksi, syntyvät siten, että apuverbi *olla* ja pääverbin II partisipi yhdistetään.

96 §. Verbin **luku** on kahtalainen: yksikkö, esim. *luen*, ja monikko, esim. *luemme*.

97 §. Verbin sanotaan olevan **1:ssä persoonassa**, kun sillä lausutaan jotakin puhuvasta, esim. (*minä*) *luen*, (*me*) *luemme*; **2:ssa persoonassa**, kun sillä lausutaan jotakin puhutellusta, esim. (*sinä*) *luet*, (*te*) *luette*; **3:ssa persoonassa**, kun sillä lausutaan jotakin puheena olevasta, esim. (*hän, se*) *lukee*, (*he, ne*) *lukevat*.

Persoonattomaksi sanotaan semmoista verbiä, jota käytetään ainoastaan yksikön 3:nnessa persoonassa, esim. *sataa*, *tuulee*, *täytyy*.

I. Yksinkertaisen konjugatiionin yleiset säännöt.

98 §. Yksinkertaiset verbinmuodot syntyvät siten, että ainoastaan liitetään päätteitä verbin vartaloon.

Aktiivin ind. preesensillä ei ole mitään näkyväistä 99 §. tunnusta, esim. seuraavat verbinvartaloit: *tyyty*, *nouse* (typist. *nous*), *putoa* l. *putoo* (alkujaan *putota*, typistynyt vart. *pudot*), *haravoi*, *vie* ovat myös akt. ind. preesensin vartaloita.

Ind. imperfektin tunnus on *-i*, jonka edellä vartalon loppuvokaali saattaa muuttua tai kadota, esim. *tyyty-i*, *nouse-i*: *nousi*, *putota-i*: *putoti*: *putosi*, *haravoi-i*: *haravoi*, *vie-i*: *vei*.

Potentsiaalinen preesensin tunnus on *-ne*, jonka *n* saattaa muuttua edellisen konsonantin kaltaiseksi, esim. *tyyty-ne*, *nous-ne* l. *nousse*, *pudot-ne*: *pudonne*, *haravoi-ne*, *vie-ne*.

Konditionaalinen preesensin tunnus on *-isi*, jonka edellä vartalon viimeinen vokaali saattaa muuttua tai kadota, esim. *tyyty-isi*, *nouse-isi*: *nousisi*, *putoa-isi* l. *putoo-isi*: *putoisi*, *haravoi-isi*: *haravoisi*, *vie-isi*: *veisi*.

Imperat. preesensissä ei ole enää yhteistä modintunnusta huomattavana, vaan se on enemmän tai vähemmän sulanut yhteen persoonapäätteiden kanssa.

1. *Muist.* Imperatiivi on syntynyt kahdesta eri modista, joita on nimitetty imperatiiviksi ja optatiiviksi, joista edellisen 3:s ja jälkimmäisen 1 ja 2 persoona ovat proosakielestä melkein kadonneet; edellisen tunnus on *-kä*, *-ka*, (*-kää*, *-kaa*) ja typistyneenä paljas aspiratiooni; jälkimmäisen *-kö*, *-ko*, (*-ö*, *-o*), esim. verbistä *saa*: imp. yks. 2 p. *saa'*, 3 p. *saa-ka-han*: *saa-kaan*, mon. 1 p. *saa-kaa-mme* (runokiel. *saa-ka-mme*), 2 p. *saa-kaa-tte* (runokiel. *saa-ka-tte*), 3 p. *saa-ka-hat*: *saakaat*; opt. yks. 2 p. *saa-ko-si* l. *saa-o-s*, 3 p. *saa-ko-hon*: *saakoon*; mon. 1 p. *saa-ko-mme*, 2 p. *saa-ko-tte*, 3 p. *saa-ko-hot*: *saakoot*; optatiivisia ovat myöskin semmoiset runokielen muodot kuin *laationmme*, *kylpeötte*, *upottaotte*, *viitsiöte*, *katso'ote*. — Opt. yks. 2 pers:ssa *k* pehmenee edellisen *l:n*, *n:n*, *r:n* kaltaiseksi (21 §, 3), 3 Poikk.).

I infinitiivin tunnus on lyhyen vokaalin jäljessä *-ä*, *-a*, esim. *tyyty-ä*, *katso-a*, *armahta-a*; muuten (s. o. konsonantin taikka pitkän vokaalin tai diftongin jäljessä) alkuperäinen *-tä*, *-ta*, esim. *nous-ta*, *pudot-ta*; *haravoi-ta*,

vie-tä, jää-tä. Tällä infinitiivillä on vain yksi sija: yks. transl., joko täydellinen *-kse*-päätteinen, jota käytetään ainoastaan suffiksin kanssa, tai lyhyempi, jolla on päätteenä aspiratiooni; näiden päätteiden edellä pehmenee infinitiivin vartalon *t*, esim. *tyytyä'*, *nousta'*, *pudota'*, *haravoida'*, *jäädä'*, ja *tyytyäkse-ni*, *noustakse-si* j. n. e.

II. infinitiivin tunnus on *-e* silloin kun I:sen on *-ä*, *-a*, esim. *tyyty-e*, *katso-e*, ja *-te* silloin kun I:sen on *-tä*, *-ta*, esim. *nous-te*, *pudot-te*, *haravoi-te*, *jää-te*; jos vartalo päättyy muulla vokaalilla kuin *i*:llä, niin tämä *e* saattaa muuttua *i*:ksi ja supistua diftongiksi edellisen vokaalin kanssa (27 §, 2), esim. *tyytyi*, *katsoi*, mutta *repi-e*; kaksi sijaa löytyy: yks. instruktiivi ja inessiivi, joissa *t* pehmenee niinkuin I infinitiivissä, esim. *tyytye-n*, *-ssä* l. *tyytyi-n*, *-ssä*; *nouste-n*, *-ssa*, *pudoten*, *-ssa*, *haravoiden*, *-ssa*, *vieden*, *-ssä*.

2. *Muist.* Ainoastaan muutamasta verbistä käytetään muita I ja II infinitiivin sijoja kuin yllämainittuja, esim. *seisoalla*, *-lta*, *-lle*; *istuilla*, *-lta*, *-lle*.

III. infinitiivin tunnus on *-mä*, *-ma*, ja sitä käytetään useissa sijoissa, esim. *tyyty-mä*, *-mään*, *nouse-ma*, *-malla*, *putoa-ma* l. *putoo-ma*, *-massa*, *haravoi-ma*, *-masta*, *vie-mä*, *-män*. Suffiksilla varustetun yks. adessiivin asemesta, sellaisissa lauseissa kuin *olin putoomallani*, käytetään kuitenkin useammin *-mäise-*, *-maise-*päätteistä deminutiivimuotoa („V:ttä infinitiiviä“) monikon adessiivissa, esim. *olin putoomaisillani*.

3. *Muist.* Tämä n. s. V inf. kuuluu muuten runokieleen, esim. *Astu tietä temminkäistä*, *Hevon harjan hieromaista*; *Onpa Tiera tieosani*, *Kuura kuulemaisissani*.

IV. infinitiivin tunnus on *-mise*, typist. *-mis*, nom. *-minen*; verbinä käytetään ainoastaan yks. nominatiivia ja partitiivia; substantiivina muitakin sijoja, esim. *tyytyminen*, *-mistä*, *nouse-minen*, *-mista*, *putoa-minen* l. *putoaminen*, *-mista*, *haravoi-minen*, *-mista*, *vie-minen*, *-mistä*.

I. partisipin tunnus on *-vä, -va*, yksitavuisilla verbeillä myös *-pä, -pa*, esim. *tyyty-vä, nouse-va, putoa-va* l. *putoo-va, haravoi-va, vie-vä* l. *vie-pä*.

II. partisipin tunnus on supistuneena *-nee*, typist. *-nyt, -nut*, jonka *n* muuttuu samoin kuin potentsiaalinen preesensin, esim. *tyyty-nyt, nous-nut* l. *noussut, pudot-nut: pudonnut, haravoi-nut, vie-nyt; tyyty-nee-n, nous-nee-n* l. *noussee-n* j. n. e.

Passiivin tunnus on lyhyen vokaalin jäljessä *-ttä*, 100 §. *-tta*, esim. *tyyty-ttä: tyydyttä*, muuten (s. o. konsonantin taikka pitkän vokaalin tai diftongin jäljessä) *-tä, -ta*, esim. *nous-ta, pudot-ta, haravoi-ta, vie-tä, jää-tä*. Passiivin vartalosta syntyvät eri modien, temporien ja nominaalimuotojen vartalot melkein samoin kuin aktiivissa, kuitenkin muutamilla poikkeuksilla.

Ind. preesensin vartalo muodostuu siten, että lisätään pass. vartaloon aspiratiooni, joka pehmentää edellisen *t:n*, esim. *tyydyttä', nousta', pudota', haravoida', viedä'*, mutta joka katoa sitten kun persoonapäätte lisätään (*tyydyttään, noustaan* j. n. e.).

Ind. imperfektin tunnus on *-i*, jonka edeltä *ä, a* aina katoa, esim. *tyydyttä-i: tyydytti, nousti, pudotti, haravoiti, vieti* (joista: *tyydyttiin, noustiin* j. n. e.)

Potentsiaalinen preesensin tunnus on *-ne*, esim. *tyydyttä-ne, nousta-ne, pudotta-ne, haravoita-ne, vietä-ne* (joista: *tyydyttäneen, noustaneen* j. n. e.).

Konditionaalinen preesensin tunnus on *-isi*, esim. *tyydyttä-isi, nousta-isi, pudotta-isi, haravoita-isi, vietä-isi* (joista: *tyydyttäisiin, noustaisiin* j. n. e.).

II. infinitiivin tunnus on, koska pass. vartalo päättyy lyhyeen vokaaliin, aina *-e*, joka saattaa supistua *i*-diftongiksi edellisen vokaalin kanssa; yksikön inessiiviä käytetään, esim. *tyydyttä-e-ssä, nousta-e-ssa, pudotta-e-ssa, haravoita-e-ssa, vietä-e-ssä* l. *tyydyttäi-ssä, noustai-ssa* j. n. e.

III. infinitiivin tunnus on *-mä, -ma*, niinkuin aktiivissa; yks. instruktiivia käytetään, esim. *tyydyttä-mä-n, nousta-ma-n, pudotta-ma-n, haravoita-ma-n, vietä-mä-n*.

I. partisipin tunnus on aina *-vä, -va*, esim. *tyydyttä-vä, nousta-va, pudotta-va, haravoita-va, vietä-vä*.

II. partisipin tunnus on *-y, -u*, jonka edeltä *-ä, -a* aina katoa, esim. *tyydyttä-y: tyydytty, noustu, pudottu, haravoitu, viety*.

101 §. Persoonapäätteet ovat indikatiivissa, potentsiaalissa ja konditionaalissa samat muissa persoonissa paitsi yksikön 3:nnessä, nim.

	Yks.	Mon.
1 p.	-n	-mme'
2 „	-t	-tte'
3 „		-vät, -vat

Yks. 3 pers. on ind. preesensissä kahtalainen: jos verbin vartalon lopussa on lyhyt vokaali, niin on persoonapäätteenä tämän vokaalin pitennys, esim. *tyyty-y, nouse-e, putoa-a*; jos taas vartalo päättyy pitkään vokaaliin tai diftongiin, niin se on päätteetön tai saapi *-pi* päätteen, esim. *putoo* l. *putoo-pi, vie* l. *vie-pi*. Vokaalin pitennys on myös päätteenä potentsiaalisen preesensissä, esim. *tyytyne-e, nousne-e* l. *nousse-e, pudonne-e, haravoine-e, viene-e*.

1. *Muist.* Runokielessä käytetään vokaalinpitennyksen asemasta *-vi* päätettä, potentsiaalissa myöskin usein *-he* päätettä, esim. *katso-vi, nouse-vi, saane-vi; liene-he, tulle-he*. — Joskus lisätään *-pi* päätte vielä pitennetyin vokaalin jälkeen, esim. *tulee-pi, saanee-pi*.

Sekä ind. imperfektissä että konditionaalisen preesensissä yks. 3 pers. on aina päätteetön ja samallinen kuin näiden temporien vartalot, esim. *tyytyi, nousi, putosi, haravoi, vei*.

2. *Muist.* Raamatun kielessä näiden ajallismuotojen monikon 3 pers. saa *-t* päätteen, esim. *he vei-t, veisi-t*.

Imperatiivissa on vaikea erottaa modin tunnus ja eri persoonain päätteet, jonka vuoksi tässä luettelemme ne yhdistetyt päätteet, jotka tämän modin eri persoonissa liittyvät verbin vartaloon: yks. 2 p. aspiratiooni; 3 p. *-köön, -koon*; mon. 1 p. *-käämme, -kaamme*; 2 p. *-käätte, -kaatte*, l. *-kää, -kaa*; 3 p. *-kööt, -koot*; passiivissa *-köön, -koon*, esim. *tyydy-'*, *tyyty-köön, -käämme, -käätte* l. *-kää, -kööt*; *nouse-'*, *nous-koon, -kaamme* j. n. e.; *putoa-'*, l. *putoo-'*, *pudot-koon, -kaamme* j. n. e.; *haravoi-'*, *haravoi-koon* j. n. e.; *vie-'*, *vie-köön* j. n. e.; pass. *tyydyttä-köön, nousta-koon, pudotta-koon, haravoita-koon, vietä-köön*.

3. *Muist.* Raamatun kielessä käytetään imp mon. 2 persoonassa päätettä *-kää, -kaat*, esim. *men-kää, katso-kaat*.

Passiivissa liittyy muuten kunkin temporin vartaloon määräämättömän persoonan päätteinä vokaalipitennys ja *n*, esim. *tyydyttä-än, tyydytti-in, tyydyttäne-en, -isi-in*; *nousta-an, -ti-in, -tane-en, -taisi-in*; *pudotta-an, -tti-in, -ttane-en, -ttaisi-in*; *haravoida-an, haravoiti-in, -tane-en, -taisi-in*; *viedä-än, vietä-in, -täne-en, -täisi-in*.

4. *Muist.* Runokielessä käytetään sekä akt. imperatiivissa että passiivissa vanhempia supistumattomia muotoja, joissa *h* on säilynyt, esim. *vieköhön; viedühän, vietäköhön*; pass. kondit. prees. on usein persoonapäätteetön, esim. *vietäisi*, ja pass. potentsiaalissa on persoonapäätteenä *-he*, esim. *otettanehe, lietünehe*.

Verbien tyypistymätön **vartalo** löytyy parhaiten aktiivin I partisipista, kun tämän päätte *-vä, -va* (l. *-pä, -pa*) erotetaan pois, esim. *tyyty-vä, nouse-va, putoa-va, haravoi-va, vie-vä* (l. *vie-pä*) sanojen tyypistymättömät vartalot ovat *tyyty, nouse, putoa* l. *putoo, haravoi, vie*.

Akt. imperat. prees. yks. 3 pers. taas osottaa, onko verbillä **typistynyt** vartalo ja millainen se on, esim. *nous-koon, pudot-koon*, mutta *tyyty-köön, haravoi-koon, vie-köön*.

II. Yhdistetyt ajallismuodot.

103 §. Yhdistetyt ajallismuodot syntyvät siten, että käytetään aktiivin preesensejä ja imperfektiä apuverbistä *olen, olla* yhdessä taivutettavan verbin II partisipin nominatiivien kanssa, jolloin apuverbi eri muodoillaan osottaa modin, ajan (menemättömän tai menneen), luvun ja persoonan, pääverbi sitä vastoin ainoastaan päämuodon (aktiivin tai passiivin) ja luvun. Passiivin yhdistetyissä muodoissa käytetään vain apuverbin aktiivin yks. 3 persoonaa ja pääverbin pass. II partisipin yks. nominatiivia.

Perfektit syntyvät siis apuverbin preesenseistä ja pääverbin II partisipin nominatiiveista, esim. **akt.** ind. perf. *olen tyytynyt — olemme tyytyneet*; potents. perf. *lienen tyytynyt — lienemme tyytyneet*; kondit. perf. *olisin tyytynyt — olisimme tyytyneet*; imperat. perf. (käytettävä ainoastaan 3 persoonassa) *olkoon tyytynyt — olkoot tyytyneet*. — **Passiivin** perfektit: ind. *on tyydytty*; potents. *lienee tyydytty*; kondit. *olisi tyydytty*; imperat. *olkoon tyydytty*.

Pluskvamperfekti, joka löytyy ainoastaan indikatiivissa, syntyy apuverbin ind. imperfektistä ja pääverbin II partisipin nominatiiveista, esim. **akt.** *olin tyytynyt — olimme tyytyneet*; **pass.** *oli tyydytty*.

Muistutuksia.

1. Usein taivutetaan *olla* verbiä eri persoonissa sen ollessa predikaattina pass. II partisipin kanssa, esim. *olen kutsuttu, olet kutsuttu, olemme kutsutut* l. *kutsuttuja* j. n. e. Mutta tällaisia persoonallisia muotoja ei lueta yhdistetyiksi temporeiksi, vaan *olla* verbi on silloin kopulana ja partisipi predikaatinsanana.

2. Joskus käytetään pass. II partisipin ohessa apuverbiä passiivisessa muodossa, esim. *ollaan saatu, oltiin saatu*; mutta tällöin passiivilla on akt. mon. I persoonan merkitys, niinkuin toisinaan passiivin yksinkertaisillakin muodoilla, esim. *saadaan = saamme* l. *saakaamme, saatiin = saimme*.

3. Runokieli käyttää akt. perf:ssä ja pluskvpf:ssä ja samoin kielteisessä imperf:ssä II partisipin tyypistyneestä vartalosta syntyntä essiiviä, usein vielä lyhennettynä, esim. *olen, olin, en saannna, tullunna, näkynynnä* l. *näkyynnä, kimmeltynnä, vaatehtinna*.

Yhdistetyissä preesensi- ja imperfektimuodoissa käytetään apuverbin preesensia ja imperfektiä yhdessä pääverbin I partisipin kanssa. Monikkomuotoja käytetään ainoastaan vähän, passiivisia ei ollenkaan, esim. ind. *olen tyytyvä* (— *olemme tyytyvät*); potents. *lienen tyytyvä* (*lienemme tyytyvät*); kondits. *olisin tyytyvä* (— *olisimme tyytyvät*); imperat. (ainoast. 3 pers.) *olkoon tyytyvä* (— *olkoot tyytyvät*).

Apuverbi *olen, olla* taipuu seuraavasti:

104 §.

Aktiivi.

(Täydellinen vartalo *ole*; tyypistynyt *ol*.)

Indikatiivi.

Prees.-fut. Imperf. Perfekti. Pluskvamperfekti.

(Vart. *ole, o*.) (Vart. *ole-i: oli*.)

Yks. 1 p.	<i>ole-n</i>	<i>oli-n</i>	<i>olen ollut</i>	<i>olin ollut</i>
2 „	<i>ole-t</i>	<i>oli-t</i>	<i>olet ollut</i>	<i>olit ollut</i>
3 „	<i>on</i>	<i>oli</i>	<i>on ollut</i>	<i>oli ollut</i>
Mon. 1 „	<i>ole-mme</i>	<i>oli-mme</i>	<i>olemme olleet</i>	<i>olimme olleet</i>
2 „	<i>ole-tte</i>	<i>oli-tte</i>	<i>olette olleet</i>	<i>olitte olleet</i>
3 „	<i>o-vat</i>	<i>oli-vat</i>	<i>ovat olleet</i>	<i>olivat olleet</i>

Potentsiaali.

Prees.-fut.

Perfekti.

(Vart. *liene; ol-ne: olle*.)

Yks. 1 p.	<i>liene-n</i> (l. <i>olle-n</i>)	<i>lienen ollut</i>
2 „	<i>liene-t</i> (l. <i>olle-t</i>)	<i>lienet ollut</i>
3 „	<i>liene-e</i> (l. <i>olle-e</i>)	<i>lienee ollut</i>
Mon. 1 „	<i>liene-mme</i> (l. <i>olle-mme</i>)	<i>lienemme olleet</i>
2 „	<i>liene-tte</i> (l. <i>olle-tte</i>)	<i>lienette olleet</i>
3 „	<i>liene-vät</i> (l. <i>olle-vat</i>)	<i>lienevät olleet</i>

Konditsionaali.

	Prees.-fut.	Perfekti.
	(Vart. <i>ole-isi</i> : <i>olisi</i> .)	
Yks. 1 p.	olisi-n	olisin ollut
2 „	olisi-t	olisit ollut
3 „	olisi	olisi ollut
Mon. 1 „	olisi-mme	olisimme olleet
2 „	olisi-tte	olisitte olleet
3 „	olisi-vat	olisivat olleet

Imperatiivi.

	Prees.-fut.	Perfekti.
Yks. 2 p.	ole-' (ollos)	
3 „	ol-koon	olkoon ollut
Mon. 1 „	ol-kaamme	
2 „	ol-kaatte	
3 „	ol-koot	olkoot olleet

Infinitiivi.

I. (Vart. <i>ol-ta</i> .)	III. (Vart. <i>ole-ma</i> .)
Transl. {olla-'	Instr. olema-n
{olla-kse-(ni)	Iness. olema-ssa j. n. e.
II. (Vart. <i>ol-te</i> .)	IV. (Vart. <i>ole-mise</i> , typ. <i>-mis</i> .)
Instr. olle-n	Nom. ole-minen
Iness. olle-ssa	Part. ole-mista

Partisipi.

I. ole-va (Kaikissa sijoissa.)	II. Typ. vart. (<i>ol-nut</i> :) ollut Supist. vart. (<i>ol-nee</i>) ollee (Kaikissa sijoissa.)
-----------------------------------	--

Passiivi.(Vartalo *ol-ta*.)

Indikatiivi.

Prees.-fut. Imperfekti. Perfekti. Pluskvamp.
 (Vart. *olta-'*: *olla'*.) (Vart. *olta-i*: *olti*.)
 olla-an olti-in on oltu oli oltu.

Potentsiaali.

Konditionaali.

Prees.-fut. Perfekti. Prees.-fut. Perfekti
 (Vart. *olta-ne*.) (Vart. *olta-isi*.)
 oltane-en lienee oltu oltaisi-in olisi oltu

Imperatiivi.

Prees.-fut. Perfekti.
 olta-koon olkoon oltu

Infinitiivi.

II. (Vart. *olta-e* l. *oltai*.) III. (Vart. *olta-ma*.)
 Iness. *oltae-ssa* l. *oltai-ssa* Instr. *oltama-n*

Partisipi.

I. *olta-va* II. (*olta-u*:) *oltu*

Muist. Runokielessä tämä verbi taipuu myös supistuneella vartalolla *oo* (*ole*: *o'e*: *oo*): ind. prees. *oon*, *oot*, *oomme*, *ootte*; *ei oo*; imperat. *oo'*; kondits. prees. *oisin*, *oisit* j. n. e.

III. Taivutusluokat.

Verbit jakautuvat vartaloidensa mukaan kolmeen 105 §. taivutusluokkaan, jotka helpoimmin erotetaan toisistaan akt. imperat. prees. yks. 3 persoonan mukaan. Tässä muodossa on:

Ensimmäisellä luokalla päätte -*köön*, -*koon* lyhyen vokaalin jäljessä, esim. *tyyty-köön*, *armahta-koon*. Vartalo ei typisty eikä supistu.

Toisella luokalla päätte -*köön*, -*koon* konsonantin jäljessä, esim. *nous-koon*, *pudot-koon*, *kävel-köön*. Vartalo on siis typistyväinen.

Kolmannella luokalla päätte -*köön*, -*koon* pitkän vokaalin tai diftongin jäljessä, esim. *haravoi-koon*, *vie-köön*, *saa-koon*. Vartalo on aina supistuneessa muodossa.

1. Ensimmäinen luokka.

106 §. Tunnusmerkkejä:

Ensimmäisen luokan sanoilla on yksi vartalo, joka päättyy aina lyhyeen vokaaliin; ne ovat siis typistymättömiä ja supistumattomia.

I. infinitiivin tunnus on -*ä*, -*a*, johon translatiivissa ainoastaan liittyy tämän sijan päätteet.

Passiivin tunnus on -*ttä*, -*tta*, jonka pitkä *t* äänne preesensissä heikkenee lyheten.

Akt. ind. prees. yks. 3 persoonassa on päätteensä vokaalinpitennys.

Akt. I. partisipi saa aina -*vä*, -*va* tunnuksen.

Vartalons lopputavuun alussa tapahtuu umpinaisen konsonantin heikkeneminen akt. ind. prees:n 1 ja 2 pers:ssa ynnä muissa muodoissa, joiden päätteet tekevät tämän tavuun suljetuksi; mutta umpinainen konsonantti pysyy I. infinitiivissä ynnä muissa muodoissa, joiden päätteet eivät sulje tätä tavuuta, esim. vartaloista *luke*, *tahto*, *repi*: *luen*, *lukea*; *tahdon*, *tahtoa*; *revin*, *repiä*.

107 §. Ensimmäiseen luokkaan kuuluvat:

1) Kaikki verbit, joiden vartalot päättyvät muuttumattomiin *o*, (*ö*), *u*, *y* vokaaleihin, esim.

Aktiivi.

Indikatiivi.

Prees.-fut.

Imperfekti

Yksinkert.

Yhdistetty.

Yksinkert.

Yhdistetty.

Yks. 1 p.	kudon	olen kutova	kudoin	olin kutova
2 „	kudot	olet kutova	kudoit	olit kutova
3 „	kutoo	on kutova	kutoi	oli kutova
Mon. 1 „	kudomme	(olemme kutovat)	kudoimme	(olimme kutovat)
2 „	kudotte	(olette kutovat)	kudoitte	(olitte kutovat)
3 „	kutovat	(ovat kutovat)	kutoivat	(olivat kutovat)

Perfekti.

Pluskvamperfekti.

Yks. 1 p.	olen kutonut	olin kutonut
2 „	olet kutonut	olit kutonut
3 „	on kutonut	oli kutonut
Mon. 1 „	olemme kutoneet	olimme kutoneet
2 „	olette kutoneet	olitte kutoneet
3 „	ovat kutoneet	olivat kutoneet

Potentsiaali.

Prees.-fut.

Perfekti.

Yksinkert.

Yhdistetty.

Yks. 1 p.	kutonen	lienen kutova	lienen kutonut
2 „	kutonet	lienet kutova	lienet kutonut
3 „	kutonee	lienee kutova	lienee kutonut
Mon. 1 „	kutonemme	(lienemme kutovat)	lienemme kutoneet
2 „	kutonette	(lienette kutovat)	lienette kutoneet
3 „	kutonevat	(lienevät kutovat)	lienevät kutoneet

Konditionaali.

Prees.-fut.

Perfekti.

Yks. 1 p.	kutoisin	olisin kutova	olisin kutonut
2 „	kutoisit	olisit kutova	olisit kutonut
3 „	kutoisi	olisi kutova	olisi kutonut
Mon. 1 „	kutoisimme	(olisimme kutovat)	olisimme kutoneet
2 „	kutoisitte	(olisitte kutovat)	olisitte kutoneet
3 „	kutoisivat	(olisivat kutovat)	olisivat kutoneet

Imperatiivi.

	Prees.-fut.	Perfekti.
Yks. 2 p.	kudo' (kuto'os)	
3 "	kutokoon	olkoon kutonut
Mon. 1 "	kutokaamme	
2 "	kutokaatte	
3 "	kutokoot	olkoot kutoneet

Infinitiivi.

I. <i>transl.</i>	kutoa'	III. kutoma, -man, -massa j. n. e.
"	kutoakse-(ni)	
II. <i>instr.</i>	kutoen, kutoin	IV. <i>nom.</i> kutominen
<i>iness.</i>	kutoessa, kutoissa	<i>part.</i> kutomista

Partisipi.

I. kutova	II. <i>nom.</i> kutonut
	<i>gen.</i> kutoneen

Passiivi.

Indikatiivi.

Prees.-fut.	Imperfekti.	Perfekti.	Pluskvamperf.
kudotaan	kudottiin	on kudottu	oli kudottu

Potentsiaali. Konditsionaali.

Prees.-fut.	Perfekti.	Prees.-fut.	Perfekti.
kudottaneen	lienee kudottu	kudottaisiin	olisi kudottu

Imperatiivi.

Prees.-fut.	Perfekti.
kudottakoon	olkoon kudottu

Infinitiivi.

II. <i>iness.</i> kudottaessa, -aissa	III. <i>instr.</i> kudottaman
---------------------------------------	-------------------------------

Partisipi.

I. kudottava

II. kudottu

Muita esimerkkejä: *eksyn, eksyä; istun, istua; antaudun, antautua.*

Muistutuksia.

1. *Seisoa* verbillä on myöskin tyypistynyt vartalo *seis*, esim. imperat. *seiso* l. *seis*, *seisokoon* l. *seiskoon*, *-köön*, inf. *seisoa* l. *seista*, *seistä*, pass. impf. *seisottiin* l. *seistiin*.

2. Johdetut verbit, joilla on päätteenä *-u* vokaalin jäljessä (52 §, 2) b), taipuvat säännöttömästi; ne muodostavat nim. tavallisesti akt. ind. imperfektin, I ja II infinitiivin sekä passiivin vartalon supistuvaisten verbien tavalla, mutta muut muodot enimmäkseen tämän luokan verbien mukaan; esim. *antausin, antauta', antautessa, antautaan, antauttiin*; mutta *antaunen, antaukoon, antaunut*; akt. ind. prees. *antauu* l. *antaupi*. Näillä erilaisilla muodoilla on tietysti oikeastaan perustuksena kaksi eri vartalomuotoa, edellisillä *antaut(e)*, jälkimmäisillä *antau*.

2) Kaikki kaksitavuiset *-ä-*, *-a-*loppuiset verbit, ynnä ne useampitavuiset, joiden viimeinen tavuu on *-tä*, *-ta* konsonantin (*h, l, n, r, s, t*) jäljessä, esim. *heitän, heittäi; kaadan, kaataa; tapan, tappaa; armahdan, armahtaa; sivallan, sivaltaa; alennan, alentaa; ymmärrän, ymmärtää; kaunistan, kaunistaa; leikkautan, leikkauttaa.*

Näissä muuttuu aina *ä*, *a* passiivin tunnuksen edellä *e*:ksi, esim. *kaadetaan, heitettiin.*

Ä, *a* muuttuvat ind. imperfektin *i*:n edessä (15 §, 1), 2), esim. *antoi, heitti, armahti, kastoi* l. *kasti*. — Jos vartalon *t* loppuvokaaliin katoamisen kautta joutuu *i*:n eteen, niin *t* usein muuttuu *s*:ksi (28 §, 3) ynnä 1 ja 2 Muist.), esim. *kumarsi, taisi.*

Muist. *Tietää* verbillä on myös tyypistynyt vart. *tiet*, josta yleisesti muodostetaan etenkin adjektiiveina käytettävät passiivin partisipit: *tiettävä, tietty*; samoin *jouten* II infinitiivin vartalosta *jout-te*, ja *paratkoon* (lauseessa: *Jumala p.*) verbistä *parantaa*, typist. vart. *parat* (23 §, 2) a). Runokielessä käytetään paljo muitakin muotoja tähän kuuluvien verbien tyypistetyistä vartaloista, esim. inf. *tietä, tieten,*

pass. *tiettiin*; *taiten*, *souten*, *kaata*, *kaannut*, pass. *kaatahan*, *kaattanehe*, *löyTTY*, *kääten*, *kääTTY*, *kuumettiin* (vart. *kuumenta*, typist. *kuument*: *kuumet*).

3) Kaikki *i*-loppuiset verbit, esim. *ruokin*, *ruokkia*; *huolehdin*, *huolehtia*.

Vartalon loppuvokaali *i* katoa *i*:n edeltä ind. impf:ssä ja kondits. prees:ssä (18 §), esim. *ruokki*, *ruokkisi*; *huolehti*, *huolehtisi*.

4) Ne kaksitavuiset *e*-loppuiset verbit, joissa *e*:n edellä on *p*, *t* tai *k*; esim. *rypeä*, *kylpeä*; *potea*, *lähteä*, *tuntea*; *hakea*, *hokea*, *lukea*, *tunkea*, *sotkea*, *laskea*, *särkeä*, *kulkea*; — samoin *imeä*.

Muist. Verbivartalot *näke* ja *teke* typistyvät kuitenkin, muutaen *k*:n *h*:ksi, ja kuuluvat siis II luokan 1 lahkoon, esim. *nähkään*, *tehkäämme*; *nähnen*, *tehnyt*; *nähdä*, *tehtiin*. *Tuntea* verbistä käytetään joskus muutamissa muodoissa typistynyttä vartaloa *tut*, esim. *tuta*, *tuttava* ja *tuttu*.

E katoa *i*:n edeltä ind. impf:ssä ja kondits. prees:ssä (16 §), esim. *luki*, *lukisi*, *laski*, *laskisi*. — *T* jouduttuaan täten *i*:n eteen muuttuu joskus *s*:ksi (28 §, 3), 3 *Muist.*), esim. *tunsi*, *posi*, *posisi* l. *potisi*, *lähti*, *lähtisi* l. *läksi*, *läksisi*.

II. infinitiivissä joko vartalon tai tunnuksen *e* muuttuu *i*:ksi, tavallisemmin edellinen (17 §, 2 *Muist.* ja 27 §, 2), esim. *lukiessa* l. *lukeissa*, *laskien* l. *laskein*.

2. Toinen luokka.

108 §.

Tunnusmerkkejä:

Toisen luokan sanoilla on kaksi vartaloa, typistymätön ja typistynyt.

I. infinitiivin ja passiivin tunnus on *-tä*, *-ta* konsonantin (*h*, *l*, *n*, *r*, *s*, *t*) jäljessä, mutta *t* pehmenee inf. translatiivissa ja pass. preesensissä yleisten sääntöjen mukaan, esim. *teh-tä*: *tehdä*, *tehdään*, *tul-ta*: *tulla*, *men-tä*: *mennä*, *pur-ta*: *purra*, *pudot-ta*: *pudota*, mutta *nousta*.

Akt. ind. imperfektissä vartalon loppuvokaali *e*, *a*, *ä* aina katoa (16 §, 15 §, 2).

Akt. I. partisipin tunnus on *-vä, -va*.

Typistynyttä vartaloa käytetään akt. imperatiivin *k:n*, potents. preesensin ja II partisipin *n:n* sekä I ja II infinitiivin ynnä passiivin *t:n* edessä.

Akt. potents. preesensin ja II partisipin tunnuksen alkukonsonantti *n* yhtyy aina vartalon loppukonsonantin *l:n* ja *r:n* kanssa sekä usein, etenkin II partisipissa, *s:n* kanssa pitkäksi *l, r, s* äännteeksi, esim. *tullen, tullut; purren, purrut; nousnen l. noussen, nousnut l. noussut*; vartalon *t* taas aina yhtyy näiden tunnuksien *n:n* kanssa pitkäksi *n:ksi*, esim. *pudot: pudonnen, pudonnut*.

Täydellisen vartalon viimeisen edellistä tavuuta alkava umpinainen konsonantti heikkenee vartalon typistyessä, koska tämä tavuu silloin tulee suljetuksi; konsonantinheikkennys tapahtuu siis I infinitiivissä ynnä muissa muodoissa, jotka syntyvät typistetyistä vartalosta, mutta ei tapahdu akt. ind. preesensissä eikä muissa typistymättömästä vartalosta syntyvissä muodoissa, esim. *rohkenen, rohjeta; katsahdellen, katsahdella; lupaan, luvata*.

Tähän luokkaan kuuluvat verbit jakautuvat kah- 109 §.
teen lahkoon:

1) Ensimmäisen lahkon verbit ovat *e*-loppuisia; tähän kuuluvat nimittäin ne kaksitavuiset *e*-loppuiset, joissa *e:n* edellä on jokin konsonanteista *l, n, r, s*, ynnä kaikki useampitavuiset *e*-loppuiset, esim. *tulen, tulla; menen, mennä; puren, purra; nousen, nousta; syökseen, syöstä; kaitsen, kaita* (myös *kaitse*); *katsahdellen, -hdella; kaupitsen, -ta; säkenöitsen, -tä; alenen, aleta*; — poikkeuksena on: *suitsen, suitsea*.

Muistutuksia.

1. Tähän kuuluvat myös *ke*-loppuisista verbit *nähdä ja tehdä*; verbit *seisoa, tietää, joutaa, tuntea*, ynnä runokielessä usea muukin, horjuvat tämän lahkon ja I luokan välillä.

2. Vartalon typistyessä katoa *k s:n* edeltä ja *s t:n* jäljestä (23 §, 2).

Vartalo ei supistu.

Akt. ind. prees. yks. 3 persoonassa *e* pitenee.

Kolmitavuiset *-ne*-päätteiset vartalot muuttavat tyypistyessään *n:n* *t*:ksi, esim. *alenen*, *aletkoon*.

Akt. kondits. preesensissä vartalon *e* tavallisesti katoa, mutta saattaa monitavuisissa verbeissä myös pysyä (16 § ja Muist.); esim. *nousisi*, *näkisi*; *katselisi* l. *katselseisi*, *aleni* l. *aleneisi*.

2) Toisen lahkon verbit ovat *ä*-, *a*-loppuisia; tähän kuuluvat nim. niin sanotut supistuvaiset verbit, se on kaikki alkuaan kolmitavuiset verbit, joiden viimeinen tavuu on *tä*, *ta* lyhyen vokaalin jäljessä; esim. alkuperäiset vartalot *lupata*, *pelkätä*, *putota*, *kerketä*, *juttuta*, *möyrytä*, *hävitä*, joista tyypistyneet *luvat*, *pelät*, *putot*, *kerjet*, *jutut*, *möyryt*, *hävit*.

Alkuperäisestä vartalosta syntyy ainoastaan akt. ind. imperfekti, siten että *ä*, *a* katoa *i*:n edeltä (15 §, 2) ja *t* muuttuu *s*:ksi (28 §, 4), esim. (*lupata-i*: *lupati*:) *lupasi*.

Muuten *t* katoa tyypistymättömästä vartalosta (24 §, 1), ja silloin tapahtuu toisen ja kolmannen tavuun vokaalien supistuminen pitkäksi vokaaliksi: aina, jos toisen tavuun vokaali on avoin; usein, jos se on puoliavoin, mutta harvoin, jos se on umpinainen (26 §), esim. vart. *lupaa*, *pelkää*; *putoa* l. *putoo*, *kerkeä* l. *kerkee*; *juttua*, *möyryä*, *häviä*, harvoin *juttuu*, *möyryy*, *häviä*.

1. *Muist.* Muutamat tähän kuuluvat verbit, joiden toisessa tavuussa on avoin vokaali, niink. *halata*, *palata*, *herätä*, saattavat pysyä supistumatta, sen kautta että *j* ilmestyy kahden viimeisen vokaalin väliin, esim. *halajan*, *palajan*, *heräjän*. — Onomatopoetiset verbit pysyvät täten tavallisesti supistumatta, esim. *jyräjän*, *väräjän*.

Akt. ind. prees. yks. 3 persoona syntyy siten, että supistumattoman vartalon viimeinen, lyhyt vokaali piteenee, mutta supistunutta vartaloa käytetään sinänsä tai liitetään päätte *-pi*, esim. *putoaa*, *putoo* l. *putoopi*; *lupaa*

1. *lupaapi* (ei *lupa'aa*; ainoastaan runokielessä *lupoa*, vert. 26 §, 1), Muist.).

Samoin kuin akt. ind. prees., imperat. yks. 2 pers., III ja IV inf. sekä I partisipi, saattaa kondits. preesensinkin niillä verbeillä, joilla on sekä supistumaton että supistunut vartalo, syntyä kummastakin, esim. *kokoaisi* l. *kokoisi* (muodosta *kokoo-isi*, 14 §, 1), *juttuaisi*, harvemmin *juttuusi*.

2. *Muist.* Suomen kielessä on suuri joukko verbejä, joilla eri murteissa ja usein kirjakielessäkin on kaksi eri vartalonmuotoa, kaksitavuinen ja supistuvainen, ja jotka siis saattavat taipua sekä I luokan että II luokan toisen lahkon mukaan, esim. *huiskata* l. *huiskaa*, *kadota* l. *katoa*, *kammota* l. *kammoa*, *pauhata* l. *pauhaa*, *lihota* l. *lihoa*, *uinota* l. *uinoa*, *ampua* l. *ammuta*, *virkkää* l. *virkata* y. m.

3. Kolmas luokka.

Tunnusmerkkejä:

110 §.

Kolmannen luokan verbeillä on yksi vartalo, joka päättyy pitkään vokaaliin tai diftongiin.

I. infinitiivin ja passiivin tunnus on *-tä*, *-ta* vokaalin jäljessä, mutta *t* pehmenee inf. translatiivissa ja pass. preesensissä *d*:ksi, esim. *haravoita*: *haravoida'*, *-daan*; *vietä*: *viedä'*, *viedään*.

Akt. ind. prees. yks. 3 p. on joko päätteetön tai *-pi*-päätteinen.

Akt. ind. impf:ssä ja kondits. preesensissä vartalon loppuvokaalit muuttuvat *i*:n edessä (14 §).

Vartalossa ei tapahdu konsonantinheikkenemistä.

Tähän luokkaan kuuluvat verbit jaetaan kahteen 111 §. lahkoon:

1) Ensimmäisen lahkon verbit ovat kolmitavuisia ja päättyvät *öi* l. *oi* diftongiin, esim. *hedelmäi*, *haravoi*, *salamoi*.

Akt. I partisipilla on tunnuksena ainoastaan *-vä*, *-va*.

Muist. Kaikilla tämän lahkon verbeillä on myöskin pitemmät *-öitse-*, *-oitse-*päätteiset muodot, jotka kuuluvat II luokkaan.

2) Toisen lahkon verbit ovat yksitavuisia, esim. vart. *saa, jää, myy* l. *myö, syö, juo, luo, suo, tuo, vie, nai, soi, voi, ui, pui, käy*.

Akt. I partisipilla on tunnuksena *-vä, -va* tai *-pä, pa*.

Muist. Tähän kuuluva *käy* verbi on säännötön ind. imperfektissä ja kondits. preesensissä; ks. 14 §, 3), *Muist.*

IV. Kielteiset muodot.

112 §. 1) Kieltopartikkeli ei suomen kielessä taipumattomana yhdy verbin eri muotojen kanssa, vaan sillä on verbinen taivutus, vaikka vaillinainen ja osaksi epä-säännöllinen:

Aktiivi.

	Ind. prees.	Imperat. prees.
Yks. 1 p.	en	
„ 2 „	et	älä' l. elä'
„ 3 „	ei	älkөөn l. elkөөn
Mon. 1 „	emme	älkөөmmе l. elkөөmmе
„ 2 „	ette	{älkөөtte l. elkөөtte
„ 3 „	eivät	{älkөөt l. elkөөt.

Kieltosanalla on siis kaksi vartaloa: a) *e*, josta ind. preesensi syntyy tavallisilla päätteillä, paitsi että yks. 3 persoonassa ei ole päättenä vokaalinpitennys, vaan *i*, ja että mon. 3 persoonassa sama *i* ilmestyy vartalon ja päätten välissä, ja b) *älä* l. *elä*, typist. *äl, el*, josta imperatiivi syntyy samoin kuin toisen luokan verbeille.

2) Tähän kieltoasaan taivutettavat verbit yhtyvät seuraavalla tavalla:

Kieltosanan ind. preesensiiä käytetään kaikissa muissa muodoissa paitsi imperatiivissa, jossa käytetään kiel-

tosanankin imperatiivia; passiivissa käytetään aina kiel-tosanankin yks. 3 persoonaa.

Taivutettava verbi jääpi ilman persoonapäätteitä; akt. ind. preesensissä liitetään verbin vartaloon aspirat-siooni, joka vaikuttaa konsonantinheikkenemisen; pas-siivissa käytetään ind. preesensin vartaloa, joka jo päät-tyy aspiratsiooniin, esim. *en muuta'*, *et muuta'*, *emme muuta'*; *ei muuteta'*;

ind. imperfektissä käytetään II partisipia samoin kuin myöntävässä perfektissä ja pluskvamperfektissä, esim. *en muuttanut*, *emme muuttaneet*;

potentsiaalın ja konditionaalın preesensissä käyte-tään sekä aktiivissa että passiivissa näiden muotojen vartaloita, esim. *en muuttane*, *emme muuttane*; *en muut-taisi*, *emme muuttaisi*; pass. *ei muutettane*; *ei muutettaisi*;

akt. imperatiivin preesensin yks. 2 persoonassa tai-vutettava verbi on samallaisena kuin myöntävässä muo-dossa, kaikissa muissa persoonissa on verbillä päätte *kö*, *ko* (imperatiivin tunnus), ja samoin passiivissa, esim. *älä'* 1. *elä'* *muuta'*; *älkөөn* 1. *elkөөn muuttako*, *älkäämme* 1. *elkäämme muuttako*; pass. *älkөөn* 1. *elkөөn muutettako*.

Perfekteissä, pluskvamperfektissä (sekä yhdistetyssä preesensissä ja imperfektissä) pääverbi ilmestyy samal-laisena kuin myöntävissä muodoissa ja apuverbistä käy-tetään samoja ajallismuotoja, mutta kielteisinä, esim. *en ole muuttanut*, *emme ole muuttaneet*; *en ollut muuttanut*, *emme olleet muuttaneet*; (*en ole muuttava*; *en ollut muut-tava*); pass. *ei ole muutettu*; *ei ollut muutettu*.

Muistutuksia.

1. Passiivin kielteisessä pluskvamperfektissä käytetään apu-verbiä myös passiivisena, esim. *ei ollu muutettu* = *ei ollut m.*, mutta myös = *emme olleet muuttaneet*.

2. Runokieli käyttää kielto-sanastakin niinkuin verbeistä muita imperatiivin (ja optatiivin) muotoja kuin proosallinen kieli, esim. *ällös* 1. *ellös (ellys) ilkkuko*, *älkään* 1. *elkään tulko*.

3. Aspiratsiooni liittyy verbiin muissakin kielteisissä muodoissa kuin ind. preesensissä, mutta ei vaikuta niissä mitään konsonantinheikkennystä.

4. *Ellä* konjunktsiooni (= *jolla, jos*) on sulanut kieltosanan kanssa yhteen muodoiksi *ellen, ellet, ellei, ellemme, ellette, elleivät*. Muitakin konjunktsiooneja lyhennetään usein kieltosanan edessä, esim. *joll'en, ett'en, jott'en, kosk'en, vaikk'en* j. n. e.

5. Kieltosanaa ei yhdistetä infinitiivien eikä partisiipien kanssa, vaan sen sijaan käytetään apuverbiä *olla* pääverbin III infinitiivin abessiivin kanssa tai karitiivi-adjektiiveja, esim. *olla muuttamatta, ollen muuttamatta, muuttamatta oleva* l. *muuttamaton* j. n. e.

Aktiivi.

Indikatiivi.

Prees.-fut.

Imperfekti.

Yksinkert.

Yhdistetty.

Yksinkert.

Yhdistetty.

Yks.	1 p. en kudo'	en ole' kutova	en kutonut	en ollut kutova
	2 „ et kudo'	et ole' kutova	et kutonut	et ollut kutova
	3 „ ei kudo'	ei ole' kutova	ei kutonut	ei ollut kutova
Mon.	1 „ emme kudo' (emme ole'	emme ole' kutovat)	emme kutoneet	(emme olleet kutovat)
	2 „ ette kudo' (ette ole'	ette ole' kutovat)	ette kutoneet	(ette olleet kutovat)
	3 „ eivät kudo (eivät ole'	eivät ole' kutovat)	eivät kutoneet	(eivät olleet kutovat)

Perfekti.

Pluskvamperfekti.

Yks.	1 p. en ole' kutonut	en ollut kutonut
	2 „ et ole' kutonut	et ollut kutonut
	3 „ ei ole' kutonut	ei ollut kutonut
Mon.	1 „ emme ole' kutoneet	emme olleet kutoneet
	2 „ ette ole' kutoneet	ette olleet kutoneet
	3 „ eivät ole' kutoneet	eivät olleet kutoneet

Potentsiaali.

Prees.-fut.

Perfekti.

Yksinkert.

Yhdistetty.

Yks. 1 p.	en kutone	en liene kutova	en liene kutonut
2 „	et kutone	et liene kutova	et liene kutonut
3 „	ei kutone	ei liene kutova	ei liene kutonut
Mon. 1 „	emme kutone	(emme liene kutovat)	emme liene kutoneet
2 „	ette kutone	(ette liene kutovat)	ette liene kutoneet
3 „	eivät kutone	(eivät liene kutovat)	eivät liene kutoneet

Konditionaali.

Prees.-fut.

Perfekti.

Yksinkert.

Yhdistetty.

Yks. 1 p.	en kutoisi	en olisi kutova	en olisi kutonut
2 „	et kutoisi	et olisi kutova	et olisi kutonut
3 „	ei kutoisi	ei olisi kutova	ei olisi kutonut
Mon. 1 „	emme kutoisi	(emme olisi kutovat)	emme olisi kutoneet
2 „	ette kutoisi	(ette olisi kutovat)	ette olisi kutoneet
3 „	eivät kutoisi	(eivät olisi kutovat)	eivät olisi kutoneet

Imperatiivi.

Prees.-fut.

Perfekti.

Yks. 2 p.	{älä' l. elä' kudo' (ällös l. ellös kutoko)		
3 „	älkөөn l. elkөөn kutoko	älkөөn l. elkөөn olko kutonut	
Mon. 1 p.	älkämme l. elkämme kutoko		
2 „	{älkäätte l. älkää kutoko elkäätte l. elkää kutoko		
3 „	älkөөt l. elkөөt kutoko	älkөөt l. elkөөt olko kutoneet	

Passiivi.

Indikatiivi.

Prees.-fut. Imperfekti. Perfekti. Pluskvamperf.
ei kudota' ei kudottu ei ole kudottu ei ollut l. ei oltu kudottu

Potentsiaali.

Konditionaali.

Prees.-fut. Perfekti. Prees.-fut. Perfekti.
ei kudottane ei liene kudottu ei kudottaisi ei olisi kudottu

Imperatiivi.

Prees.-fut. Perfekti.
älkөөn l. elkөөn kudottako älkөөn l. elkөөn olko kudottu

V. Refleksiiviset muodot.

113 §. Kansanrunoudessa ynnä Karjalan ja Savon puhkielessä löytyy summaton määrä hyvin vaihtelevia ja monessa suhteessa säännötömiä refleksiivimuotoja, jotka suuresti poikkeavat proosallisen kielen refleksiiviverbeistä. Näiden refleksiivimuotojen yhteiset, yleiset tunnusmerkit ovat kahta lajia:

1) Refleksiivinen johtopääte l. tunnus, joka liittyy useimmiten verbin vartaloon tai joskus myös jonkin taivutusmuodon vartaloon, ja tavallisesti vaikuttaen vartalosanan viimeisen konsonantin heikkenemisen, ilmestyy seuraavissa eri muodoissa: *-ihe, -ite*, typist. *-it, -i'*, tai *i:n* kadottua *-te*, typist. *-t, -'*, taikka ainoastaan *i*, esim. ind. prees. *kohotteleihat*, impf. *ärtelähit*, imperat. *muutaitte'*, *muutate'* l. *muutai'*, *muutaitkoon*, *muutatkoon* l. *muutakoon*, I inf. *muuttaita'*, *muutaita'*, *muutata'*, l. *muutaiä'*, II. partis. *muuttainut*, *muuttainnut*, *-annut*, *-ainut*.

2) Omituiset persoonapäätteet yksikössä: 1 p. *-me* l. *-mme*, 3 p. *-k-se, -k-sen* (ind. prees.) l. *-he, -hen*, l. vokaalinpitennys ja *n* (impf.); monikossa on ainoastaan Savon murteessa ind. prees. 3 pers:ssa *-k-set*, esim. ind. prees. yks. 1 p. *muuttainme*, *muuttainme* l. *-aime*, 3 p. *muuttaikse* l. *-aksen* (mon. 3 p. Savossa *muuttakset*); impf. 1 p. *muuttimme* l. *muuttimme*, 3 p. *muuttiihe, -ihen* l. *-iin*.

Monikossa käytetään tavallisia persoonapäätteitä, ja usein yksikössäkin; esim. potents. prees. *muuttainnen*, *-annen* l. *-ainen, -et, -ee, -emme, -ette, -evat*.

Kalevalassa löytyy ainoastaan seuraavanlaisia refleksiivimuotoja:

Akt. Ind. Prees.-fut. Yks. 1 p.	<i>siirräime</i>	<i>muutteleime</i>	<i>luome</i>
2 „	<i>siirräihet</i>	{ <i>muutteleihet</i> <i>muutteleit</i> }	
3 „	{ <i>siirräkse</i> <i>siirrüksen</i> }	<i>muutteleikse</i>	<i>luokse</i>
Mon. 1 „		<i>muutteleiksen</i>	<i>luoksen</i>
		<i>muutteleimme</i>	
Imperfekti Yks. 1 „	{ <i>siirrimme</i> <i>siirrihin</i> }	<i>muuttelimme</i>	<i>loime</i>
2 „		<i>muuttelihit</i>	
3 „	{ <i>siirtihe</i> <i>siirtihen</i> }	<i>muuttelihe</i>	<i>loihe</i>
		<i>muuttelihen</i>	<i>loihen</i>
Imperat. Prees.-fut. Yks. 2 „	<i>siirräite</i>	<i>muutteleite</i>	<i>luote</i>
I. Infinitiivi Transl.	<i>siirtäitä</i>	<i>muutellaita</i>	
II. „ Iness.	<i>siirtäüessä</i>		
II. Partisipi Partit.	<i>siirtäinyttä</i>		
Kielteinen Prees.-fut. <i>et, ei</i>	<i>siirräite</i>	<i>muutteleite</i>	

III:as luku. Partikkelit.

A. Adverbit.

Adverbit ovat merkitykseltään kolmea päälajia; ne ilmoit- 114 §.
tavat:

1) paikkaa (lokaaliset adverbit), esim. *siellä, täällä, muualta, mistä, tänne, kaikkialle, ulkona, pois.*

2) aikaa (temporaaliset adverbit), esim. *nyt, äsken, muinoin, par'aikaa, kauvan, jo, kohta.*

3) tapaa (modaaliset adverbit) tai muuta seikkaa, esim. *niin, viisaasti, tosin, rinnatusten; myös määää, esim. paljon, enemmän, enemmän, vähän, hiukan.*

Muodoltaan suomen kielen adverbit ovat:

115 §.

1) Alkuperäisiä, päätteettömiä l. hämäreperäisiä, esim. *aina, e-* (kieltosanan vart.), *eilen, heti, juuri, kiinni, maar* l. *mar* (= kautta Maarian), *muka, nyt* (vartalosta *nyky*: *nyyten*,

nyten), *sangen, vasta, vielä, äsken, ynnä -ki-, -ti-*päätteiset, niink. *halki, irti (irki), lohki, perki, poikki, puhki, ratki, rikki, vaiti*, ja *-s- (-h-)*päätteiset, niink. *joskus, koska, siis, — ehkä* (samasta pronominivartalosta *e=jo*, josta *että, jotta, ellen, joll'en*).

2) Omituisilla adverbipäätteillä muodostettuja; tärkeimmät päätteet ovat:

- a) *-sti'* (vert. elat. *-stä, -sta*) ja *-lti'* (vert. abl. *-ltä, -lta*), jotka liittyvät adjektiiviveihin, esim. *viisaasti', viisaammasti', tietysti'; laajalti', laajemmalti'*;
- b) *-ten*, joskus *-ti'*, joka liittyy etenkin pronomineihin, ja *-isin*, substantiiveihin liittyvä, esim. *täten, miten, siten, jotenkin, muuten, enimmiten, samaten; kaiketi'*, lyhenn. *kai'*, *peräti'*, *olletikkin*; *maisín, jal-kaisín, peräisín*;
- c) *-nne'* (latiivin päätte), pronomineihin liittyvä, esim. *sínne', tänne', minne', jonnekunne'*; latiivimuodoista ovat edelleen muodostuneet: *sínnes, kunnes*.
- d) *-tysten, -tusten* ja *-tyksín, -tuksín*, joskus *-ksyttäin, -ksuttain* ja *-kkäin, -kkain*, jotka ilmoittavat keskinäistä asemaa, esim. *rinnatusten, päülletyksín, peräksyttäin, vierekkäin*;
- e) *-oin, -öin*, joskus *-ain*, syntynyt pronominein adessiiviin tai essiiviin liittyneestä sanasta *ajoin*, esim. *tällöin, silloin, milloin, kulloin, jolloin, muulloin, muinoin, tuonoin* l. *tuonain, tuolloin* l. *tuollain*.
- f) *-li'*, esim. *sikäli', tükäli', mikäli', hiljakkali', piilokkali'* (= mon. prol. semmoisista sanoista kuin *sikäli, tükäli*, joista *sikäli-inen, tükäli-inen* j. n. e.).

3) Paikkaa määrääviä, tavallisesti kolmessa paikallis-sijassa taipuvia erityisiä adverbivartaloita:

- a) Johtamattomia, jotka taipuvat joko *a)* essiivissä, partitiivissa, translatiivissa (päätte *-s*), esim. *kaukana, kaukaa, kauvas; ulkona, ulkoa, ulos; kotona, kotoa (kotia l. kotiin); läsnä, lähes*; tai *β)* iness., elat., illat., esim. pronominivartaloista: *tässä, -stä,*

-hän, missä, -stä, -hin, jossa, -sta, -hon; — koossa, kokoon, kumossa, -oon, pystyssä, -yyn, ummessa, umpeen, yhdessä, yhteen; tai *y*) adess., abl. ja -nne-päätteisessä latiivissa, joskus adess. ja all., esim. tuolla, -lta, -nne, hajalla, -lle, koolla, -lle;

Muist. Yksityisiä ovat esim. transl. *alas, edes, ylös, pois* ja iness. *poissa*.

b) -ä, -a (alk. -kä, -ka tai -hä, -ha) päätteellä johdettuja, joilla on adess., abl. ja all. tai latiivi, esim. *muualla, -lta, -lle* l. *-nne, kaikkialla, -lta, -lle* l. *-nne, alhaalla, -lta, -lle; siellä* (alk. *siällä*), *-ltä (sinne), täällä, -ltä (tänne)*;

c) partikkelivartaloin ja substantiivien komparatiiveja tai superlatiiveja, joilla on ess., part. ja transl. (päätteellä *-ksi, -s* tai aspiratsiooni), taikka adess., ablat. ja allat.; esim. *ulompana, -mpaa, -mmaksi (-mmas, -mma')*, *likempänä, -mpää, -mmäksi (-mmäs, -mmä')* l. *likemmällä, -ltä, -lle, rannempana, -mpaa, -mmaksi (-mmas, -mma')* l. *rannemmalla, -lta, -lle; lähimpänä, -mpää, -mmäksi (-mmäs, -mmä')*.

4) Määrää (myös ajan määrää) ilmoittavia; nämät ovat lauseessa useimmiten alkujaan subjektina tai objektina, ja niistä käytetään siis nom., part. ja akkus.; nykyisessä kielessä käytetään kuitenkin usein instr. näiden sijojen asemesta; muutamia käytetään adverbina muissakin sijoissa; esim. *paljo, paljoa, paljon*, komp. *enempi, -mpää, -mmän, -mmältä (-ltä')*, *enemmin*, superl. *enin, enintä* j. n. e.; *vähä, hiukka, verta; kauva*, jolla on ainoastaan part. *kauvaa*, akk. ja instr. *kauvan*, transl. *kauvaksi* sekä komp. ja superl.

5) Nominien (ja nominaalimuotojen) eri sijoja, joko sinänsä tai suffiksella varustettuina, esim. a) **nom.** *kohta, enempi* l. *enää*; b) **gen.** *kaikkein*; c) **instr.** *liian, ylen, hiljan, kesken; näin, niin, kuin; yksin, kaksin* l. *kahden; hyvin, väärin, melkein, oikein, **; *aamuin, öin; nimittäin, kannuttain, osittain*,

(* *Huom.* Sellaiset muodot kuin *melkeen, oikeen* ovat murteellisia.

vähitellen; d) **abess.** *ääneti, huoleti*; e) **ess.** *huomenna, tänäpäpä* l. *tänään, ynnä* (vart. *yhte*), *yhtenään, toisinaan, yksinäni, -si, -nsä* j. n. e.; f) **part.** *salaa, totta, yhtä, tosiaan*; g) **transl.** *liiksi, kylläksi, viimeksi, taas, myös, yksikseni, -si* j. n. e., *itsekseni, -si* j. n. e.; h) **iness.** *yhdessä, kerrassaan*; i) **elat.** *uudesta* l. *uudestaan, ainoastaan, järjestänsä*; j) **illat.** *vinoon, suoraan, taajaan, tarkkaan, varmaan, ääneensä, myötänsä*; k) **adess.** *tahallansa, sillänsä*; l) **abl.** *kosolta, viljalta, kyllältä*; m) **allat.** *uudelleen, sääntilleen, hiljallensa.*

6) Yhdistettyjä, esim. *eritoten, jalansyten, poikkipuolin, par'aikaa, vast'ikään.*

116 §. Adverbeihin saatamme myöskin lukea:

1) Paikallissijain vahvistuspartikkelit: *asti, hamasta, hamaan, saakka; päin, kohden* (molemmat myös partitiivin kanssa), *käsin, puolen*, ja abessiivia vahvistavan *ilman* (myös partitiivia vaativa preposit.).

2) Adjektiivien ja adverbien alkusointuiset vahvistuspartikkelit, esim. *työpö (tyhjä), täpö (täysi), yypö (yksinään), ap-
posen (alasti), sepposen (selällään), tyyynni (tyhjä).*

3) Kysymyspartikkelit *-kö, -ko* ynnä *tokko.*

4) Muut liitännäispartikkelit: *-hän, -han; -pä, -pa; -kä, -s, -kin, -kaan* (ks. myös konjunkt.).

117 §. Adverbiset modaaliset päätteet *-sti, -lti* ja instruktiivin ynnä paikallissijojen päätteet saattavat useimmiten liittyä sekä positiiviseen että komparatiiviseen ja superlatiiviseen vartaloon, joten saatamme sanoa tämmöisten adverbien taipuvan eri vertausmuodoissa niinkuin adjektiivit, esim. *viisaasti, viisaammasti, viisaimmasti; laajalti, laajemmalti, laajimmalti; vähän, vähemmän, vähemmän; vähin, vähemmin, vähimmin; kaukana, kauvempana, kauvimpana; likellä, likemmällä, likimmällä; paljoa, enempää, enimpää.*

118 §. Korrelatiivisiksi sanotaan semmoisia adverbeja, jotka ovat demonstratiivi-, relatiivi- ja interrogatiivi-pronominien vartaloista muodostuneet ja vastaavat toisiansa; semmoisia ovat esim.

Demonstratiivisia:	Relatiivisia:	Interrogatiivisia:
tänne, tuonne, sinne	jonne, (minne, kunne)	minne? kunne?
täten, siten	joten (miten, kuten)	miten? kuten?
sinnes, sini	kunnes, kuni	
tällöin, tuolloin, silloin	jolloin (milloin, kulloin)	milloin? kulloin?
täkäli, sikäli	mikäli	mikäli?
näin, noin, niin	kuin	kuin? kuinka?

Muist. Korrelatiivisiin saatamme myöskin lukea indefiniittiset yhdistetyt adverbit, semmoiset kuin: *jonnekunne, jonnekin, minnekin, -kään, kunnekin, -kaan; jotenkuten, jotenkin, mitenkin, -kään, kutenkin; jolloinkulloin, jolloinkin, milloinkin, -kaan, kulloinkin, -kaan; joinkuin, kuinkin, -kaan.*

B. Postpositioidit.

Postpositioidista käytetään monta myös nominien 119 §. edessä, **prepositioidina**, ja niiden ohessa käytetään substantiivina joko genetiivissä tai partitiivissa (ks. Lauseoppiin).

1) Muodon puolesta saatamme erottaa kolme lajia:

- a) Yksinäisiä, joita käytetään ainoastaan yhdessä muodossa tai sijassa, ja jotka suureksi osaksi ovat hämäreperäisiä, esim. *ennen, halki, ilman, kanssa, kautta, lävitse, läpitse l. läpi, paitse l. -si, pitkin, poikki, puhki, suhteen, takia, tautta, tähden, varten, vuoksi.*
- b) Alkuperäisiä partikkelivartaloita, jotka taipuvat useassa sijassa, esim. a) *alla* (= al-na), *alta, alle', alatse l. alitse; luona, luota, luoksi, luokse l. luo'; päällä, -ltä, -lle, -llitse l. päälitse, takana, takaa, taaksi, taakse l. taa', taatse; tykönä, tyköä, tykö (ty'ö); yllä, yltä, ylle, ylitse l. yli; b) asemesta (-essa, -een); joukossa, -kosta, -kkoon; jäljessä, -stä, jälkeen, muassa l. mukana, mukaan; perässä, -ästä,*

-ään; seassa, -sta, sekaan; sijassa, -asta, -aan; vastassa, -taan, vastoin l. -ten; ääressä, -estä, -een; c) keralla, -lle, kera; keskellä, -ltä, -lle, kesken l. (suff:n kanssa) keskenä; likellä, -ltä, -lle, liki; lähellä, -ltä, -lle; rinnalla, -lta, -lle; tasalla, -lta, -lle; vaiheella l. vaiheilla, -lta, -lle; vailla, -lle; ympärillä, -ltä, -lle, ympäri; d) kohdasta, kohtaan, kohdalla, -lta, -lle, kohdin, -den l. -ti; nojassa, -asta, -aan l. nojalla, -lta, -lle; ohessa, -sta, -een, ohella, -lta, -lle, ohitse l. ohi; puolessa, -esta, -een, puolella, -lta, -lle; sisässä, -ästä, -ään, sisällä, -ltä, -lle; sivussa, -usta, -uun, sivulla, -lta, -lle, sivuitse, sivutse l. sivu'; varassa, -asta, -aan, varalla, -lta, -lle; verosta, verolla; vierestä, -estä, -een, vierellä, -ltä, -lle, vieritse; välissä, -istä, -iin, välillä, -ltä, -lle, välitse; e) myötä, myöten l. myöden.

- c) Yhdistettyjä, esim. *ulkopuolella, -lta, -lle; sisäpuolella, -lta, -lle; vastapäätä.*

2) Postpositioidit ovat merkityksensä puolesta neljää lajia; niitä käytetään substantiivien kanssa määräämään joko a) paikkaa (l. suuntaa), esim. *päällä, kohti*; b) aikaa, esim. *ennen, edellä, jälkeen*; c) tapaa, esim. *kanssa, muassa, varassa*; d) syytä, esim. *tähden, vuoksi, varten.*

Muist. Useimpia postpositioidia käytetään myöskin ilman substantiiveja, siis adverbeina; monella on komparatiivi, jota käytetään adverbina; muutamista syntyy myös superlatiiveja, mutta tavallisemmin superlatiivisia adjektiiveja päätteellä *-immainen (=impainen)*, esim. *alempi, alin l. alimmainen.*

C. Konjunktioit.

120 §. Konjunktioit ovat joko 1) rinnastavia tai 2) alistavia.

1) **Rinnastavat** konjunktioit ovat viittä lajia:

- a) Kopulatiivisia (yhdistäviä): *ja, ynnä, sekä, sekä—että, -kä (ei-kä), -kin, -kään, -kaan, -saati, saatikka.*

- b) Disjuktiivisia (erottavia): *eli, tahi, tai, taikka, joko — tai, taikka — taikka, vai.*
- c) Adversatiivisia (jotka ilmoittavat vastakohtan tai rajoituksen): *mutta, vaan, paitsi, -pä, -pa; en (et, ei j. n. e.) ainoastaan — vaan myös; kuitenkin, kumminkin; taas.*
- d) Konklusiivisia (jotka ilmoittavat johtopäätöksen): *sen tähden, siksi, siis, niin muodoin, niin.*
- e) Eksplanatiivisia (selittäviä): *sillä, näet, nimittäin.*
- 2) **Alistavat** konjunktsioonit ovat kahdeksaa lajia.
- a) Konsekutiivisia (jotka ilmoittavat seurausta): (semmoinen:) *että, niin että, jotta.*
- b) Finaalisia (jotka ilmoittavat tarkoitusta): *jotta, että.*
- c) Kaussaalisia (jotka ilmoittavat syytä): *kuin l. kun, koska, syystä että.*
- d) Temporaalisia: *kun l. kuin, koska, kunnes, jähka, ennen kuin.*
- e) Konditionaalisia (jotka ilmoittavat ehtoa): *jos, kun l. kuin, joshan, kunhan l. kuinhan, ellen (ellet j. n. e.), joll' (en, et j. n. e.).*
- f) Konsessiivisia (jotka ilmoittavat myöntämistä): *vaikka, jos kohta (ehkä).*
- g) Komparatiivisia (vertaavia): *kuin, niin kuin, ikään kuin.*
- h) Eksplikatiivinen (yleiseen alistava): *että.*

Muist. Moni näistä konjunktsioonina käytettävistä sanoista ei ole oikeastaan muuta kuin adverbi; *paitsi* on samalla post- ja prepositiioini.

D. Interjektsioonit.

Interjektsioonit merkitsevät:

121 §.

1) iloa: *aha, ahaa, hei; haha, hihhi, hoho!*

ilkumista: *ähä, kutti, piti, pitipiti!*

2) tuskaa, surua: *ai, aiai, voi, voivoi, oi, oi oi!*

3) kummastusta ja huomiota: *no, noh, nono, ha, hei, kah, oho!*

huomauttamista: *hoi, oi!*

4) inhoa: *äh, hyi, hyihyji, ui, uiui!*

5) vastustamista: *huihai!*

Muist. Interjektiooneihin saattaa myöskin lukea luonnon- ja eläinten-äänten matkimiset, semmoiset kuin *läiskis, moiskis, murskis, rauskis, lopsis, loiskis, ropsis, roiskis, kopsis, kilin kalin, helk hällk; mäü, muu y. m.*

Runo-oppi.

A. Yleisiä määrittäksiä.

(Poljento, runojalka, säe, säejakso).

Runollinen esitystapa (runotyyli) eroaa suorasa- 1 §. naisesta (proosallisesta) pääasiallisesti poljennon (rytmin) kautta, joka syntyy runossa siten, että painavammat ja painottomammat tavuut säännöllisesti vaihtelevat keskenään. Tätä painoa, joka on runossa muutamilla tavuilla, toisilla ei, sanomme runokoroksi. Runokorollisten tavuiden sanotaan olevan nousussa, runokorottomien taas laskussa, ja poljentoa sanotaan laskevaksi, jos lasku seuraa nousua, nousevaksi taas, jos nousu tulee laskun jälkeen.

Mvist. Niinkuin tiedämme, niin klassillinen runous perustuu tavuiden laajuudelle, siten että ainoastaan (luonnostaan tai positiioonin kautta) pitkät tavuut saattavat olla runokorollisia, ja tavallisesti lyhyet tavuut ovat runokorottomia. Mutta uudempien kansojen ja samoin suomen kansan runous ei rakennu yksin-omaisesti laajuudelle, vaan samalla ainakin osaksi tavuiden ja sanojen korolle. Kun siis alempana puhuessamme tavallisimmista runojaloista ja runomitoista käytämme klassillisista kielistä lainattuja nimityksiä, niin annamme niille toiset merkitykset, kuin mitkä niillä on vanhassa runousopissa.

Runojalka eli polvi on yhden runokorollisen ja yhden 2 §. tai kahden runokorottoman tavuun yhtymä määrättyssä jär-

jestyksessä yhdeksi kokonaiseksi *). Tavallisimmat runo-
jalat ovat:

a) kaksitavuisia:

Trokee — ◡ **) esim. *Miele-|ni mi-|nun te-|kevi;* —

Suomen | kieli, | Suomen | mieli.

Jambi ◡ —, esim. *Mun muis-|tuu mie-|lehe-|ni nyt.*

b) kolmitavuisia:

Daktyli — ◡ ◡, esim. *Kun minä | muistan sen.*

Anapesti ◡ ◡ —, esim. *Lumi sin-|goten sil-|mihin lyö.*

- 3 §. Säe on rivi sanoja, jotka ovat järjestetyt rytmilliseksi kokonaisuudeksi, s. o. jakso runojalkoja, esim. nämät kaksi säettä, joissa kummassakin on neljä trokeeta:

Kielsi vanha Wäinämöinen

Kullalle kumartamasta.

- 4 §. Säejaksoksi (värsyksi, stroofiksi) sanotaan kahta tai useampaa säettä, jotka ovat järjestetyt yhdeksi kokonaisuudeksi. Runoelmat ovat usein jaetut useampaan yhtäläiseen säejaksoon; esim. nämät kaksi säejaksoa, joissa kummassakin on neljä trokeista säettä:

Syksyn kolkko, synkkä ilta *Kuusten alla seisoo suojus,*

Kattaa kaupungin ja maan, *Sepä kattotorvestaan*

Raskahasti rannan aalto *Sukkelasti suitsuttavi*

Vastaa kuusten huminaan. *Säkeniä ilmahan.*

Muistutuksia.

1. Säettä sanotaan kaksi-, kolmi-, nelijalkaiseksi j. n. e. siihen kuuluvien runojalkojen l. polvien luvun mukaan. Samoin säejaksoa sanotaan kaksisäkeiseksi (distikon'iksi), kolmi-

*) Kreikan ja latinan runoudessa on nelitavuisiakin jalkoja.

**) Viiva — merkitsee tässä runokorollista, kaari ◡ runokorontonta tavuuta; klassillisessa runoudessa edellinen aina merkitsee pitkää, jälkimmäinen lyhyttä tavuuta.

nelisäkeiseksi j. n. e. säkeiden luvun mukaan. Säettä sanotaan myös kaksi-, kolmi-, neli-, viisi-, kuusimittaiseksi (di-, tri-, tetra-, penta-, heksametriksi) runomittojen (metrien, tahtien) luvun mukaan. Yhdessä runomitassa (metrissä) on kaksi runojalkaa (n. s. dipodiia, kaksoisjalka), kun säe on trokeinen, jambinen tai anapestinen, mutta yksi runojalka, kun säe on daktylinen.

2. Runomitaksi nimitetään myös yleisemmin ja tavallisemmin sitä määrää, jonka mukaan poljento runossa tapahtuu.

3. Jos yksi sana täyttää runojalan, niin tämmöistä jalkaa sanotaan sanaisjalaksi. Runon kauneus vaatii kuitenkin usein, ett'eivät sanat ja jalat tällä tapaa käy yhteen. Siten syntyy kah-talainen jako (cesuuri):

1) j alanjako, kun sana päättyy keskelle jalkaa, ja 2) s a n a n - j a k o, kun jalka päättyy keskelle sanaa; esim. säkeessä:

Ah! kato- | vaista on | riemu kun | unten | häilyvä | parvi

ovat viimeiset kolme jalkaa sanaisjalkoja, j alanjako tapahtuu kol-messa ensimmäisessä jalassa, ja sananjako sanassa *katoovaista*. Miespuolinen j alanjako on se, joka tapahtuu nousun ja laskun välillä, niinkuin ensimmäisessä jalassa; naispuolinen se, joka tapahtuu laskussa, niinkuin toisessa ja kolmannessa jalassa.

Paitsi sanan- ja j alanjakoa löytyy vielä säkeenjako (pää-cesuuri, tahtilepo), joka jakaa säkeen kahteen puoliskoon, esim.

Eip' ole | aikaa-|kaan, || kukka jo | kuihtui | pois!

B. Runokielestä.

Suomen vanhan kansanrunouden kieli perustuu pää- 5 §. asiallisesti itämurteeseen ja eroo sen tähden sangen monessa kohden suorasanaisestä kirjakielestä, jonka perustuksena, niinkuin Johdatuksessa olemme nähneet, on länsimurre.

Uudempi runous käyttää taas yleisen kirjakielen muo- 6 §. tojen rinnalla tarpeen mukaan myöskin monta kansanrunou-den kielen omituisuutta. Näistä mainitsemme tässä tärkeim-mät eli ne, joita viljellään ja sopii viljellä nykyisessäkin runoudessa.

1) Äänne- ja taivutusopissa:

- a) *K* heikkenee *l:n*, *r:n* jäljessä, *i:n*, *e:n* seuratessa, sekä *h:n* jäljessä, *e:n* seuratessa, katoomalla, esim. *kulen*, *härille*, *rahe*.

- b) *T* heikkenee vokaalin ja *h:n* jäljessä katoomalla, esim. *eessä, maien, lähen*.
- c) Pitkiä vokaaleja tai diftongeja ei synny supistuksen kautta sanojen toisessa tai jossakin seuraavassa tavuussa, vaan sanat pysyvät supistumattomina, esim. *vierahan, rekehen, sivullahan, tullahan; harmoa, lupoon, lepeämästä, aloa, härkeä, lauloa, eleäksensä; hope'issa, lyhy'immät; keihä'ille, paha'an*.
- d) Sanojen loppuvokaalina oleva *ä, a, i* saattaa kadota, jos seuraava sana alkaa vokaalilla, esim. *Poik' oli porossa polvin; Niit' ennen isoni lauloi; Yks' on tammi taimimatta*.

Muist. Uudessa runoudessa saattaa loppuvokaalin *ä:n, a:n* *i:n* heitto usein tapahtua myös kahden samallaisen konsonantin väliltä, esim. *Ja vaikk' kuollutta korvallen kaikk' on; Tüss' Savon joukko taisteli*; ja *i* saattaa muutenkin kadota sanojen lopusta, jos sen edellä on jokin konsonanteista *s, l, n, r*, harvoin kuitenkin kaksitavuisista sanoista, joiden ensimmäinen tavuu on lyhyt, esim. *Ois'ko tammen taittajata* (Kal.); *Ei auta häntä vilpin kiel'*; *Juur' hartauttaan lopettaa*; — *Ma soisin oppivan' sen taidon oivan; Jost' iäks' janos' sammuu juotuas'*; — *Kuni leimaus ves' mua kiidätti; Hän mitan täytti, terve ol', jo kyllä sinäkin*.

Muuten loppuvokaalin heitto on harvoin hyväksyttävä.

- e) Monikon vartalo saattaa syntyä lyhyellä vokaalilla päättyville vartalaille, paitsi *ä-, a-*loppuisille, *-löi, -loi* tunnuksella, esim. *lukkoloita, lastuloita, töttölöitä, käärylöitä, pilvilöitä* (ei *pilvelöitä*), *ristilöitä*.
- f) Ind. ja potents. prees. yks. 3 pers:n päätteenä on *-vi*, joka ei kuitenkaan liity yksitavuiseseen vartaloon, esim. *astuvi, kumottanevi; tuonevi*; mutta *tuopi*.
- g) Imperat. yks. 2 pers:ssa käytetään usein sellaisia muotoja kuin *tullos, mennös, surros* l. *tulkosi, menkösi, surkosi*.

h) Refleksiivimuotoja käytetään, sellaisia kuin prees. *muutaikse* l. *muutaksen*, impf. *muuttihe* l. *-hen*; harvoin uudessa runoudessa muita.

2) Johto-opissa:

Oudonlaisia johtomuotoja ovat: a) deminutiiveja, semmoisia kuin *päivyt*, *poiut*, *lampahuinen*, *veno*, *vetonen*; karitiivisia ominaisuudenimiä, semmoisia kuin *leivätyys*, *kalatuus*, *onnettuus*; c) momentaaniverbejä päätteellä *-ltä*, *-lta*, esim. *nostaltaa*, *työnnältää*.

Muist. Myöskin lauserakennukseen ja sanavaroihin nähden on runokielessä monta omituisuutta, joiden esittäminen ei kuitenkaan kuulu tähän.

C. Runon kaunistuskeinoista.

(Sointu ja Kerto.)

Sointu syntyy samojen tai samallaisten äännetten 7 §. säännöllisestä kertomisesta; se on kahtalainen: alkusointu (alliteratsiooni) ja loppusointu (riimi) sen mukaan, jos yksiiänisyyden kertominen tapahtuu sanojen alussa tai loppussa.

1) Alkusointu on suomen kansanrunoudessa semmoinen, 8 §. että yhdessä säkeessä on vähintään kaksi sanaa, jotka alkavat kumpikin samalla konsonantilla tai kumpikin vokaalilla, ja että niiden sanojen ensimmäiset vokaalitkin molemmissa tapauksissa useimmiten ovat samat, esim.

- a) *Kaunis kasvinkumppalini*;
- b) *Pikku mies merestä nousi*;
- c) *Ahven arka, kyrmynska*;
- d) *Ulapalle aukealle*.

2) Nykyaikaisessakin runoudessa viljellään alkusointua paljon, usein yht' aikaa loppusoinnun kanssa, vaikk' ei se ole runon kauneudelle välttämätön, esim.

Jos kielin voisi kertoa
Näkönsä vanhat puut,
Ja meidän vaarat virkkoa,
Ja meidän laaksot lausua,
Sanella salmensuut.

9 §. 1) Loppusointu on äänteen yhtäläisyys kahden tai useamman säkeen lopputavuissa. Vanhoissa runoissa se ilmestyy verraten harvoin ja melkein satunnaisesti, mutta silloin sekä kaksitavuisena että usein kolmi- ja neli-tavuisenakin, esim.

- a) { Tuoss' on lehto, jossa *liikuin*,
 { Kivet tuossa, joilla *kiikuin*.
b) { Pohjan poikien *luvussa*,
 { Koko suuressa *suvussa*.
c) { Minun kaski *kaatakseni*,
 { Hyvä huuhta *raatakseni*.

Näistä esimerkeistä jo näemme, minkälainen täydellinen loppusointu on: siihen vaaditaan, että niissä tavuissa, jotka asetetaan sointuun, kaikki äänteet ovat samat, paitsi alkuäänteet.

Muistutuksia.

1. Vaillinaisia ovat siis tällaiset loppusoinnut: *innotar* — *sulotar*, *halaella* — *rukoella*.

2. Samoin kuin alkusoinnussa, saattaa kuitenkin sama pitkä ja lyhyt vokaali olla toinen toisensa vastakohtana, esim. *kattorvestaan* — *ilmahan*; joskus myös sama konsonantti pitkänä ja lyhyenä, esim. *saanut* — *laannut*.

2) Uusissa runoelmissa loppusointu on säännöllisenä koristuksena. Niissä se ilmestyy sekä yksitavuisena

(harvoin kolmitavuisena), kun säe päättyy runokorolliseen tavuuseen, että kaksitavuisena (harvoin nelitavuisena), kun säkeen lopputavuu on runokoroton. Riimin käyttäminen on muuten hyvin vaihtelevainen: joskus on kaksi vieretysten olevaa säettä, joskus taas joka toinen säe, joskus useampikin säe keskenään soinnussa, eikä tässä ole muuta yleistä sääntöä, kuin että samanlaatuinen sointu (1- tai 2-tavuininen) ilmestyy kussakin säejaksossa samassa kohden.

Kerto (parallelismi). 1) Kansanrunoudessa ilmestyy 10 §. useimmiten aina kaksi säettä sisällyksensä puolesta yhteen kuuluvana: niitä saattaisimme siis pitää tavallisina kaksisäkeisinä säejaksoina, ell'ei usein olisi myös yksinäisiä, muista erillään olevia, sekä joskus useampia yhteenkuuluvia säkeitä, jotka tekevät tämmöisen stroofi-jaon mahdottomaksi. Sitä paitsi on näillä säepareilla se omituisuus, että kukin jälkimmäinen säe kokonaan tai osaksi kertoo toisilla sanoilla edellisen säkeen ajatuksen. Tätä sanotaan runon kerroksi, ja edellistä säettä kerron nousuksi, jälkimmäistä sen laskuksi. Esim.

*Saip' on miekan mielehisen, Jolla kaatoi kaiken kansan,
Kalvan kaikkien parahan, Joukon Untamon hävitti.*

2) Uudessa runoudessa on varsinaista kertoa vähä ja ainoastaan satunnaisesti; semmoisena saattaisimme pitää esim. näitä kahta säettä:

*Ihanainen hän oli, kaunoinen,
Oli puhtoinen kuni pulmonen.*

D. Eri runomitoista ja säkeenlajeista.

Runomitat ovat joko 1) yksinkertaisia, joissa on 11 §. samat tai samanlaatuiset runojalat, taikka 2) yhdistettyjä,

joissa on erilaatuiset runojalat. Tässä tarkastamme ainoastaan yksinkertaisia mittoja.

Muist. Samanlaatuisia ovat ne runojalat, joissa on sama rytmi, siis trokee ja daktyli, jambi ja anapesti; erilaatuisia ovat ne, joissa on erilainen rytmi, esim. trokee ja anapesti.

I. Suomen vanha runomitta.

12 §. Koko meidän vanha kansanrunous on rakennettu trokeiselle nelijalkaiselle eli kaksitahtiselle mitalle. Sen perustuksena ei ole yksinomaisesti laajuus, samassa merkityksessä kuin vanhoissa kielissä, eikä korkokaan, mutta pääasiallisesti edellinen:

1) Runojalan nousussa käytetään kaikenlaisia tavuita paitsi pääkorollisia lyhyitä, jotka pannaan laskuun, esim.

*A'*alto | *impe*-|ä a-|jeli;
 Lemmin-|*käinen* | lieto | poika;
 Kauni-|*hinki* | kalkut-|*telen*;
 Niin sil-|*loin* ve-|*en* e-|*monen*.

2) Runojalan laskussa käytetään kaikellaisia muita tavuita paitsi pääkorollisia pitkiä tai keskiarvoisia, jotka pannaan nousuun; esim.

Iha-|la *i*-|*mehnök*-|siki;
 Souto-|a me-|*lastè*-|levat;
 Tuolta | *ennen* | pulmat | puuttui.

Muistutuksia.

1. Pääkorottomia pitkiä tavuita on vanhassa runokielessä hyvin vähä (vert. 6 §, 1) c), mutta kun niitä käytetään, niin ne saattavat olla sekä nousussa että laskussa; sivukorolliset eivät kuitenkaan näy sopivan laskuun, esim.

Lehmi-|*tyyttä*, | leivä-|*tyyttä*;
 Hampa-|hille-|ni ha-|*joovat*;
 Itse | itkul-|le hy-|*räytyi*;
 Miehen | pienen | miehuu-|*eksi*;
 Taivo-|a tä-|hitet-|*täissä*.

2. Se poikkeus §:n 2) kohdasta, joka tavataan esim. säkeessä:

Lähen miehistä *metsälle*,

on ainoastaan näennäinen, sillä Karjalan kielessä heikkenee *ts-* (*tts-*) äänne suljetussa tavuussa samaan tapaan kuin pitkät umpinaiset konsonanttiäänteet, lyheten, niin että *t* tulee kuulumaan *s:n* kanssa sanan toiseen tavuuseen, esim. *metsä* (lue *mettsä*): *me-tsälle*.

3) Ensimmäisessä (harvoin toisessa) jalassa käytetään kuitenkin vasten edellisiä sääntöjä:

a) aivan yleisesti pääkorollisia lyhyitä tavuita nousussa, esim.

Häen | valta-|vanhem-|*pasi*;
Já ku-|ka u-|rohi-|*asi*;

b) usein, vaikka harvemmin, pääkorollisia pitkiä tai keskiarvoisia tavuita laskussa, esim.

Jo *tái*-|si tu-|honi | tulla;
 Ei *túo* | ollut | suuren | suuri.

Muist. Joskus käytetään kolme tai neljä tavuita ensimmäisessä jalassa, mutta ei muissa, esim.

Lähe nyt | kanssa | laula- | mahan;
Jo olet | maalla | viera-|halla;
Syltä oli | silmi-|en vä-|litse.

4) Säkeen loppuun ei aseteta yksitavuista sanaa.

Muist. Laajuutta vanha runomitta siis noudattaa siinä, että pitkä tai keskiarvoinen tavuu, jos se on sanan ensimmäinen, pannaan nousuun eikä laskuun (paitsi 1 jalassa), ja että lyhyt ensimmäinen tavuu pannaan laskuun eikä nousuun (paitsi 1 jalassa), jota

vastoin muut tavuut (paitsi syrjäkorolliset pitkät) ovat laajuuden suhteen „syllabæ communes.“ Pääkorkoa taas noudatetaan siinä, että pääkorollinen tavuu, jos se on pitkä tai keskiarvoinen, pannaan nousuun eikä laskuun (paitsi 1 jal.) ja että pääkorollinen lyhytkin tavuu 1 jalassa saattaa olla nousussa. Syrjäkorkoa noudatetaan ainoastaan siinä, että syrjäkorolliset tavuut, silloin kun ovat pitkät, asetetaan nousuun eikä laskuun.

II. Uudemmat runomitat.

13 §. Koska uudempi runous on enimmäkseen ajottu luettavaksi eikä laulettavaksi, niin ett'ei siinä saata turvautua mihinkään määrättyyn musiikilliseen poljentoon, niin kieli on tässä käytettävä sillä tavalla, että poljento, runoelmaa luettaessa, tulee itsestään tuntumaan: tämä saavutetaan ylimalkaan siten, että tarkemmin kuin vanhassa runoudessa noudatetaan korkoa, sekä sanakorkoa että loogillista l. lausekorkoa, s. o. sitä kovempaa painoa, joka lauseessa on muutamilla sanoilla toisiinsa verraten. Siis

1) Runojalan nousussa ei käytetä sanojen toista tavuuta;

2) Runojalan laskussa ei käytetä kaksi- tai useampitavuisten sanain pää- tai sivukorollisia pitkiä tai keskiarvoisia tavuita eikä lausekorollisia sanoja;

3) Keskiarvoisen vertaiseksi luetaan myöskin semmoinen lyhyt pääkorollinen tavuu, jota samassa sanassa seuraa pitkä tavuu; se on siis aina nousussa käytettävä, esim.

Eik' en-|ää kyy-|nel vie-|rivän näy;

Nyt näen | ett'ei | tule tot-|uus il-|mi.

1. Trokeinen mitta.

14 §. Edellisessä §:ssä olevia yleisiä sääntöjä noudattaen uusi trokeinen mitta eroo vanhasta seuraavissa pääkohdissa:

1) Kaksi- tai useampitavuisen sanan pääkorollista lyhyttä tavuuta ei panna laskuun; vaan se pannaan nousuun, etenkin jos seuraava tavuu on pitkä (13 §, 3), esim.

Vanha: Kun ka-|tsot *ká*-|pehel-|lesi = Uusi: Kun sa | kat-
sot | *ká*peel-|lesi.

2) Kaksi- tai useampitavuisen sanan pääkorollista pitkää tai keskiarvoista tavuuta ei panna säkeen ensi jalassakaan laskuun, vaan aina nousuun, esim.

Vanha: Ne *káik*-|ki po-|roksi | poltti = Uusi: Porok-|si
ne | *káikki* | poltti.

3) Sivukorollista keskiarvoista tavuuta ei panna laskuun, vaan aina nousuun, niinkuin sivukorollinen pitkäkin, esim.

Vanha: Mure-|hen mu-|kaèl-|lunna = Uusi: Muka-|èllut |
murhe-|mielen.

Muist. 1. Samalla kuin vanhassa runoudessa poljetaan pääkorko, joutuu usein lausekorkokin polkeuksiin; tätä kartetaan uudessa runoudessa siten, että yksitavuinen sana, joka muuten saisi olla laskussa, pannaan nousuun, jos sillä on loogillinen korko, esim. vanhaa säettä:

On miesi näkemiänsä

ei saisi muodostaa uudenaikaiseksi näin:

On mies tuo näkemiänsä,

vaan:

Mieshän tuo on muodoltansa.

2. Nousuun sopii siis, jos vaan ei loukata edellisiä sääntöjä, myöskin jokainen koroton tavuu, eikä ainoastaan pitkä tai keskiarvoinen, vaan lyhytkin — paitsi toinen tavuu. Laskuun taas sopivat kaikki lyhyet pääkorottomat ja myös pitkät ja keskiarvoiset korottomat.

3. Varsinaisen lyhyen pääkorollisen tavuun käyttämisestä nousussa on niin paljon kuin mahdollista kartettava, paitsi ensimmäisessä jalassa, sillä runo tulee muuten ponnottomaksi ja laulettaessa täytyy luonnottomasti pitentää tämmöistä tavuuta; parempi kuin esim.

Kevät tulevi, } on esim. { *Kevät joutuvi,*
Lumi sulavi } { *Sulaa hangetki.*

2. Daktylinen mitta.

15 §. Koska daktylissa on yksi tavuu nousussa, mutta kaksi laskussa, niin luonnollisen poljennon aikaansaaminen vaatii tässä suurempaa huolta kuin trokeisessa mitassa, jott'ei runokorollinen tavuu tulisi runokorottomien suhteen liian heikoksi. Tämä saavutetaan siten, että samalla kuin noudatetaan trokeisesta mitasta ylempänä annettuja sääntöjä:

1) Varsinaista lyhyttä tavuuta ei panna nousuun, ei pääkorollista eikä pääkorotonta, vaan se pannaan toisen tavuun kanssa laskuun; semmoiset nousut kuin esim. tavuut *jo* ja *tu* säkeenosissa: *jo eväs-|konttini*, ja: *Valkais-|tu tupa* eivät siis ole hyväksyttäviä.

2) Pitkää tavuuta ei panna toisen tavuun kanssa laskuun, esim. sana *pöyhkeenä* ei ole hyvä daktyli.

Muist. 1. Parhaatkin runoilijat käyttävät kuitenkin joskus tällaisia daktyleja, esim. *rakkailla, taivaasen*.

2. Sujuvin ja paras daktyli on se, jonka nousuna on pitkä, tai korollinen keskiarvoinen tavuu, ja jonka laskuna on kaksi lyhyttä korotonta tavuuta. Muita daktyleja tulee käyttää niin vähän kuin mahdollista vieretysten samassa säkeessä, etenkin semmoisia, joiden laskuna on kolmitavuinen sanan kaksi ensimmäistä tavuuta. Moni tekee virheitä yleisiäkin uuden runousmuodon sääntöjä vastaan, pannen sivukorollisia keskiarvoisia tavuita tai lausekorollisia sanoja laskuun, esim. *yksinän-|sä kama-|rissaan*; *Ol veto | lyötynä*.

16 §. 1) Daktylisista runomitoista on kuusimitta (heksametri) tärkein. Siinä on viisi daktyliä ja lopussa yksi trokee; neljän ensimmäisen daktylin asemesta sopii kuitenkin käyttää trokeita, mutta ainoastaan semmoisia, joiden laskuna on pitkä tai keskiarvoinen tavuu, joka kelpaa vastaamaan kahta lyhyttä *). Kuusimitan kauneus vaatii enimmäen miespuolista jalaranjakoa kolmannessa tai kumminkin neljännessä jalassa:

2) Daktylinen viisimitta (pentametri) jakautuu säkeenjaon kautta kahteen säepuoliskoon, joissa kummassakin on

*) Samoin kuin kreikan ja latinan runoudessa ainoastaan spondee — — sattaa näissä jaloissa korvata daktylin.

kaksi daktylia ja lopussa yksi runokorollinen (siis pitkä tai keskiarvoinen) tavuu. Ensimmäisessä (harvoin toisessa) puolisäikeessä sopii myös käyttää samallaisia trokeita kuin kuusimitassa. Viisimittaa käytetään ainoastaan kuusimitan kanssa kaksisäikeisenä säeajaksona (eleegisenä distikonina). Esim.

*Ruusun taitat ja sen || ihanuutta sä hetkisen lemmit,
Eip' ole aikaakaan, || kukka jo kuihtuvi pois.*

3. Jambinen mitta.

Jambi ei ole muuta kuin edestakaisin käännetty trokee; 17 §. jambinen mitta rakennetaan siis samojen sääntöjen mukaan kuin trokeinen, nousuun ja laskuun sopivat samallaiset tavuut kuin trokeisessa, sillä erotuksella vain, että rytmi jambisessa on nouseva.

Mutta sitä paitsi rakennetaan ensimmäinen jalka vapaam- 18 §. min kuin muut. Ensi jalkana käytetään nim. myös:

1) Kolmi- tai useampitavuisen sanan kahta ensimmäistä tavuuta, joll'ei toinen ole lyhyt, silloin kun ensimmäinen on pitkä tai keskiarvoinen, esim.

*Konei-|ta i-|kivan-|hoja;
Jael-|la lap-|sijou-|kolleen;
Äly-|ä kuin-|ka äi-|jällä;
Pöydäl-|lä un-|telon|tään lam-|pun j. n. e.,*

jota vastoin esim. tällöinen jambinen säe:

Maalle-|si Ma-|gyari

ei ole hyväksyttävä.

2) Joskus anapestia (ks. alemm.), esim.

Mua var-|maan il-|veilet-|te j. n. e.

4. Anapestinen mitta.

19 §. Anapesti on edestakaisin käännetty daktyli; sen nousuun ja laskuun sopivat siis samallaiset tavuut kuin daktylinkin nousuun ja laskuun; usein käytetään anapestin asemesta jambi, jonka laskussa olevan tavuun kuitenkin oikeastaan tulee olla pitkä tai keskiarvoinen (samoin kuin daktylia korvaavan trokeen), esim.

*Taas kuo-|hu se käy, | taas kään-|tyvi tuo ;
Ja he taas | alas hel-|län kat-|sehen luo.*

